

ODSEVANJA

Koroška,
pomlad
poletje
2018

105
106

revija za leposlovje in kulturo

ODSEVANJA

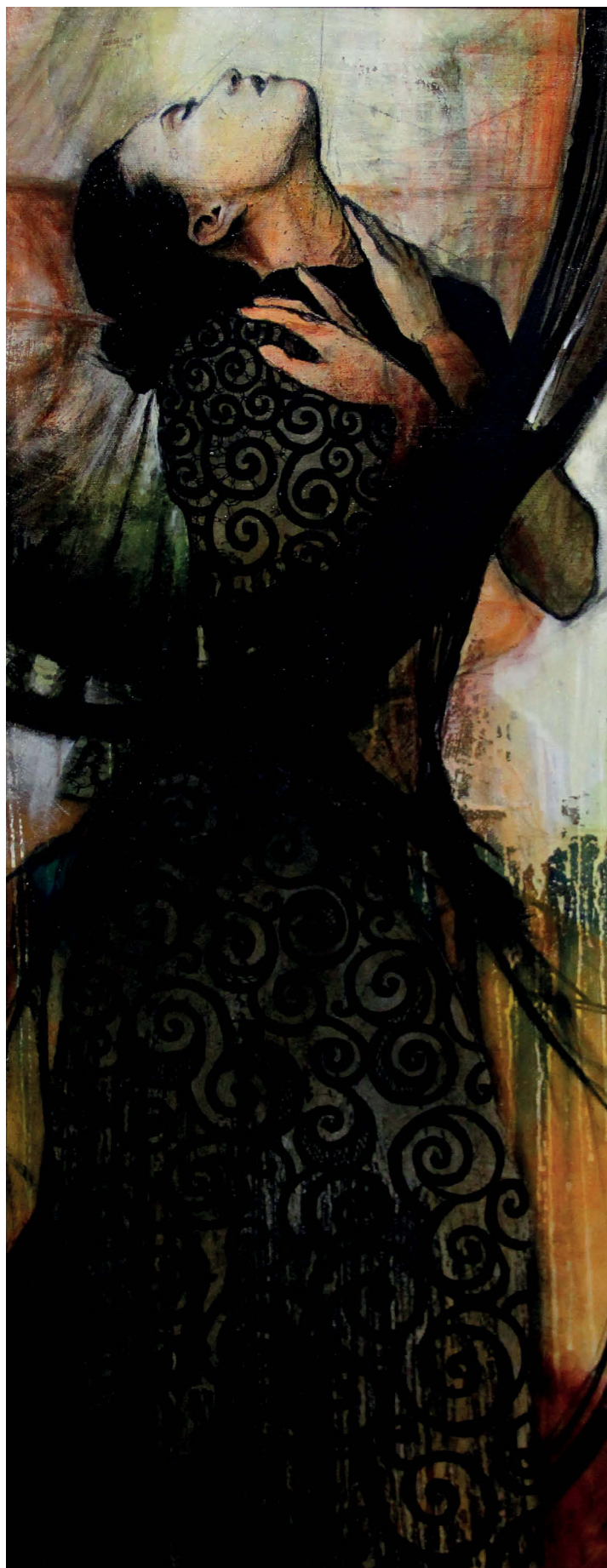
6,5 EUR

105
106

NA PLATNICAH

Naslovnica:
Jerneja
Smolnikar,
Tribute to Klimt,
2017,
mešana tehnika,
60 x 80 cm

Jerneja
Smolnikar,
Divine,
2016,
mešana tehnika,
40 x 120 cm

Kazalo

Blaž Prapótnik	PISMENOST NI SAMOUMEVNA IN NI GARANCIJA	5	UVODNIK
Patrik Kolar	AFORIZMI	7	
Klemen Uršnik	BANALNA IRONIJA PATETIČNEGA VSAKDANA	8	POEZIJA
Sara Nuša			
Golob Grabner	GNUS in druge pesmi	14	
Sabina Čegovnik	PESMI	15	
Nela Poberžnik	MOST LJUBEZNI	16	
Matjaž Lesjak	ROŽ'CE IN LISTJE	17	PROZA
Maša K. Okorn	POLJUB NEBA	26	
Jani Rifel	GOBAR	33	
	V KAVARNI	34	
	BRALEC	35	
Peter Petrovič	TRI LETA POTEM	36	
Slavko Skarlovnik	ZDRAVITELJSTVO	38	
	PETELIN	39	
	ZDRIZ	41	
Franc Vezela	ZBIRALEC KRITIK	42	
Marijan Pušavec	Novi knjigi Janeza Žmavca: GENERALOV OTOK in V ISKANJU IZGUBLJENEGA MIRU.	48	KNJIŽNE OCENE
Anja Benko	Ivan Mrzel izdal ljubiteljski narečni slovarček Golavabuke	50	
Mirt Komel	K ŠARMU NEKEGA MLADEGA PISATELJA	52	
Andrej Makuc	Peter Petrovič: OPOLDNE BELUŠEV	54	
Helena Merkač	Druga knjiga Eme Golčer: V OBJEMU GORE	55	
Helena Merkač	MAG LESJAK	56	
Blaž Prapótnik	ALBUM PRESEŽKOV	57	
Andrej Makuc	CERDONISOVA ZALOŽNIŠKA FOTOZGODBA v letu 2017.	58	
Marko Košan	JERNEJA SMOLNIKAR Od podobe telesa do telesa podobe	65	LIKOVNA PRILOGA
Miran Kodrin,			
Jerneja Smolnikar	ANAGRAMI IN PORTRETI slovenskih literarnih ustvarjalcev	71	ANAGRAMI
Dr. Andraž Jež	Prežihov Voranc in liki s socialnega obrobja	82	KULTURA
Jelka Samec			
Sekereš	Ernst Goll in Christian Teissl	90	
Franc Berthold	Nagovor na podelitvi Bernekerjevih odličij	91	
	Bernekerjeva nagrada za leto 2018	93	
	Prejemniki Bernekerjevih plaket 2018	94	

Matthaeus Cerdonis de Windischgretz – Matevž Cerdonis iz Slovenj Gradca je prvi dokumentirani tiskar iz slovenskih krajev. Študiral je na Dunaju, postal baccalaureus in magister ter predaval na univerzi. V letih od 1482 do 1487 je imel svojo tiskarno v Padovi kot zadnji samostojni tiskar inkunabul. Izdal okoli 60 poljudnoznanstvenih knjig, prevsem za potrebe tamkajšnje univerze, med njimi nekaj izrazito humanističnih. Cerdonis je tiskal le z eno vrsto črk – z malo gotico – in namesto listov paginiral le polovične tiskovne pole. V NUK hranijo nekaj njegovih originalnih tiskov.

Jerneja Smolnikar, *Preteklost I.*, 2017,
mešana tehnika, 30 x 70 cm,

PISMENOST NI SAMOUMEVNA IN NI GARANCIJA

Ali smo že pismeni, če le nismo analfabeti? Ne. Funkcionalna pismenost je uporabna pismenost, ki je najširše koristna v vsakdanjem zasebnem, javnem in poslovnem življenju. V Sloveniji naj bi bilo 50 % funkcionalno nepismenih ljudi starih nad 15 let, kar je zaskrbljujoče. Celo med izobraženimi je najti posameznike, ki npr. ne znajo zadovoljivo prebrati in smiselno razumeti navodila, odločbe, pogodbe, ... da ne omenjam drobnega tiska. A to je že nova tema.

Čeprav smo se večinoma uradno naučili brati v prvem razredu osnovne šole, mnogi tudi že prej, v mali šoli, sploh generacije pred razvzpitem kurikulumom, pismenost ni splošno samoumevna. Postkurikulumovci in njihovi starši s(m)o celo doživeli eksperimentalno fazo izobraževanja v prvi triadi osnovne šole, kjer so učenci usvajali črke v daljšem obdobju, še preden pa je bilo le-to zaključeno, so bili prisiljeni v bralno in funkcionalno pismenost pri branju ter razumevanju navodil nalog. Kdo bi to razumel, če ni doktor znanosti s področja teoretičnih modelov pedagogike ali vsaj magister andragoških študijev?!

Usmerjeno izobraževanje se problema (funkcionalne) pismenosti niti ni trudilo reševati, saj je, kolikor se spomnim, imelo težave samo s seboj, in da je bila zmeda še večja, so profesorji strokovnih predmetov pri blok uri prvo šolsko uro tožili, da nas ne bodo mogli kaj prida naučiti, saj da so v prejšnjem sistemu imeli na voljo tri ure, no, pa je nazadnje ostala le še ena ...

Pa tudi usmerjenost je bila predvsem v smislu zadovoljevanja potreb gospodarstva in ne prav veliko v uresničevanju želje, odločitve, prave usmeritve in uspešne realizacije sposobnosti učenca, kar je v obratnem sorazmerju z današnjimi demokratičnimi načeli svobodne izbire, ki pa so pogosto zgolj krinka, saj sta dolžina študija in status študenta v končni fazi premnogokrat le socialni korektiv.

Sicer je naša domovina po temeljni državni listini - Ustavi Republike Slovenije - socialna država, a so odkloni od normalnega delovanja le-te že presneto zaskrbljujoči. Težave pomagajo reševati nevladne organizacije in posamezni humanitarci, a to je le gašenje požara s kozarcem vode in še to je nenazadnje potuha državi, birokratom, sistemu in pristojnim institucijam.

In če navežem razmišljanje še na eno vrsto pismenosti, ki ima lahko velik vpliv na blaginjo in socialno stanje posameznika, postaja jasno, kako

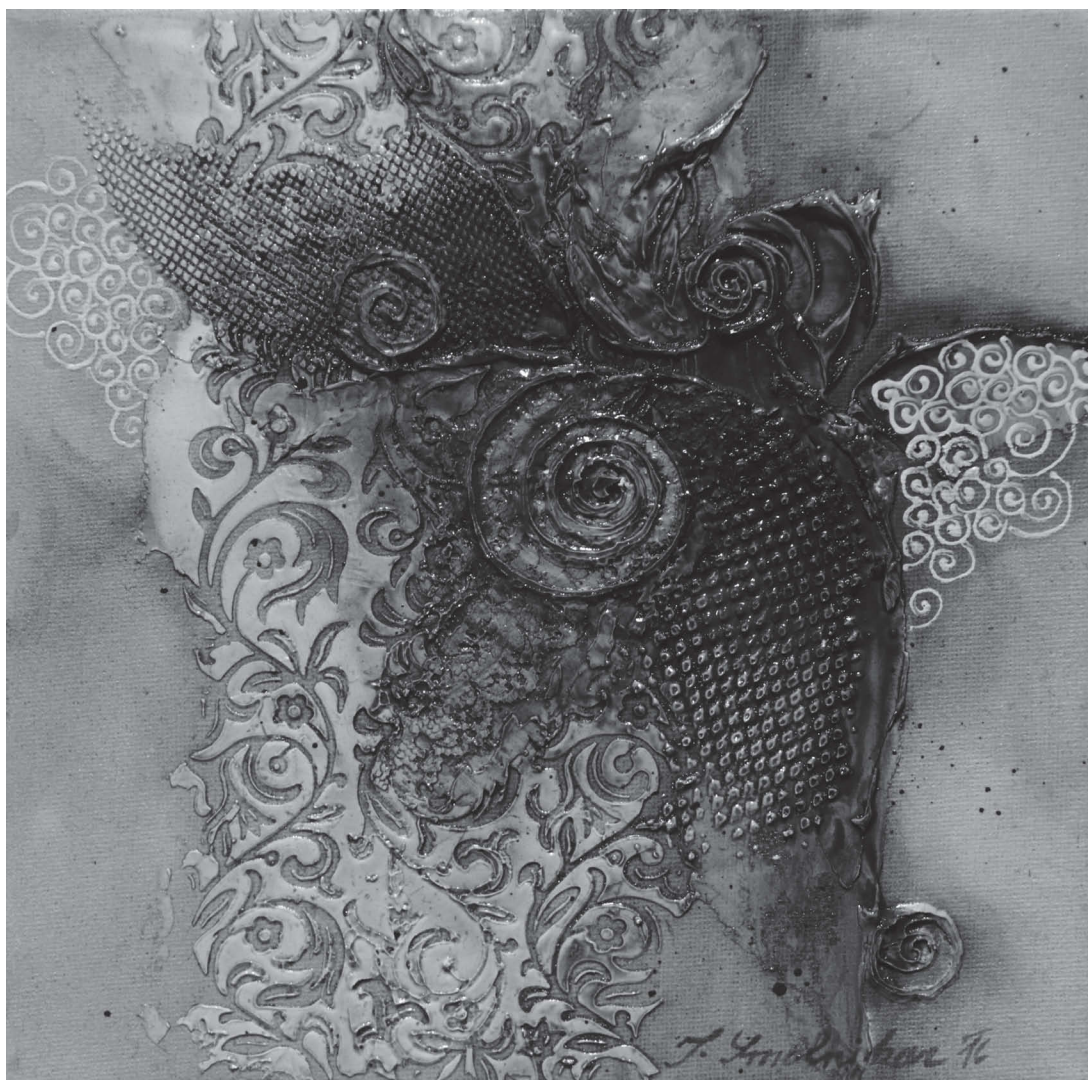
pomembne so vse vrste pismenosti, ki pogojujejo druga drugo. Namreč, poprečna ocena finančne pismenosti za slovenske prebivalce je komaj zadostna, pravzaprav porazna. Odnegli smo jo s slabo dvojko. Sedi, dve! To pa je stopnja (ne)znanja, ki je morda omogočala kolikor toliko nestresno upravljanje z denarjem in osebnim premoženjem v času socializma, ko večini tako ni bilo treba razmišljati skoraj o ničemer; res pa to v manj svetlih obdobjih niti ni bilo zaželeno. Država je skrbela za vse, zapovedana je bila družbena lastnina in ker so bile mnoge stvari samoumevne ter zagotovljene: zaposlitev, plača, zdravstveno zavarovanje, pokojnina ..., se ljudem s tem pač ni bilo treba ukvarjati. Pa še bistveno manj stresno je bilo kot danes. Posledice te družbeno in sistemsko pogojene nedejavnosti so vidne tudi zdaj, ko se v svetovnem (ne)redu, ki ignorira ustavo, vse večjo družbeno razslojenost in neenakost, kažejo v najhujših oblikah, ki upokojujece onstran roba revščine sili jesti mačjo hrano. Pa ne zato, ker si niso prebrali napisa ali ne razumejo navodil!

Nesrečna tranzicija, ki smo ji bili priča, je grobo razklenila naročje varnega zavetja, v katerem je malega človeka kratko malo presenetila.

Če bi bili dovolj razgledani, načitani in izobraženi, bi kot družba lahko vsaj omilili škodljive posledice, ki jo je razgradnja solidne socialne države, kar je socialistična domovina, kljub napakam, nedvomno bila, pustila na gmotnem in psihosocialnem položaju državljanov. Čeprav se socialni problemi pogosto kažejo v kombinaciji s pomanjkljivo pismenostjo, pa žal mnogim tu ne pomaga prav nobena pismenost, saj gre, ironično, najslabše ravno besednim in drugim ustvarjalcem, ki so še kako pismeni, razgledani in načitani, a jim zaradi splošne klime, tudi slabe kulturne politike in nepravičnega družbenega sistema, niti finančna pismenost ne koristi kaj prida. Žal.

Ustrezna rešitev za zmanjšanje teh tveganj bi bil gotovo univerzalni temeljni državljanski dohodek (UTD). Prejemek v višini, ki bi vsakomur omogočil dostojno preživetje. Ta dohodek bi zmanjšal socialno neenakost, omejil pritiske, ublažil prekarnost in ne nazadnje omilil stres, ki ga doživljajo mnogi brezposelni, manj situirani, prekarci in freelancerji v situaciji nenehne negotovosti. Izboljšana klima pa bi končno zradirala mit o lačnem umetniku, ki ga kronično pomanjkanje ustvarjalno navdihuje.

Blaž Prapótnik

Jerneja Smolnikar, *Proti soncu*, 2012,
mešana tehnika, 20 x 20 cm

- Česar ne vidi država, toliko bolj občutijo državljani.
- Kravje kupčije bolj malo prispevajo k napredku kmetijstva.
- Lažje je vladati drugim, kot obvladovati sebe.
- Papir veliko prenese. Volivci še mnogo več.
- Vol išče – volišče!
- Prepričljiva laž pride daleč tudi na kratkih nogah.
- Dolžina govora je običajno obratno sorazmerna s poznavanjem tematike govorca.
- Mnogi spomeniki stojijo manj časa, kot so živeli tisti, ki so jim bili postavljeni.
- Nerešljiva težava stranke upokojencev je previsoka starost podmladka.
- Izmed vseh vojn je najtežje zmagati v tisti v medijih.
- Napredek družbe: vse več neumnih ljudi z vse bolj pametnimi telefoni.
- Ganljiva skrb za javno zdravje:
zaradi prepovedi kajenja v zaprtih prostorih kadilci več kadijo na svežem zraku.
- Ženska, ki veliko govori o svoji lepoti, s tem največ pove o svoji pameti.
- Za ženske probleme so najučinkovitejše moške rešitve.
- Moški ženskam kupujejo oblačila predvsem zato, da jim jih lahko nato slačijo.
- Prava dama je elegantna tudi naga.
- Posebna oblika zvestobe je obdržati ženo in zamenjati ljubico.
- Železna in bakrena doba sta prinesli človeštvu več napredka kot vse govorjenje o zlatih časih.
- Glavobol lahko prizadene tudi prazne glave.
- Denar govori vse jezike.

Klemen Uršnik

Banalna ironija patetičnega vsakdana

LEPOSLOVJE

*Prejšnji teden
sem poslal hudiča na počitnice,
izgnal sem ga iz izgnanstva,
da bi si odpočil od dela
in ga bom jaz opravil namesto njega,
čisto zastoj in pro bono.*

*Ne morem reči,
da bi mi ne bilo všeč,
ampak moram tudi jaz
kdaj pa kdaj na počitnice,
da stresem jezo iz sebe,
zato sem poslal hudiča k nam
in sebe k vragu.*

*Prejšnji teden sem prevzel vlogo hudiča
in zdaj kaznujem grešnike,
ki niso storili nič slabega,
samo bili so to,
kar je nekdo
pred nekaj tisoč leti
pijan zapisal v knjigo,
potem pa se je ženi zlagal,
da so mu to prišepnili angeli.*

*Morda je prav,
da sem poslal hudiča na počitnice
in potešil svoj božji kompleks,
vendar me je strah,
da ga ne bo nazaj
in je kraj, kjer prebiva,
bolj peklenski
od pekla samega.*

*Saj ni tako slab ta hudič
in lahko mi verjamete,
kajti po tednu dni
mi rasejo rogovi
in v kristalno lobanjo
z bogom nalivava viski.*

*Stoj!
Samo stoj!
Kot vojak postrojen stoj
trdno in nepremično.
Stoj,
samo stoj
in ne dovoli,
da te sesuje
še tako velika
ali še tako majhna stvar,*

kot je njen nasmeh.

*Stoj ...
lepo prosim, stoj,*

obstoj.

*Ura je 3.41.
Vsak dan,
ob isti uri,
vsak dan
ob 3.41
pomislim nate,
pomislim
na tvoje pozibavanje na stolu
med branjem knjige
in na negotovanje
nad hreščečim zvokom gramofona.*

*Kazalci na uri se premaknejo naprej.
Ura kaže 3.42,
a zame,
v mojih mislih,*

*kazalci niso šli nikamor.
Tako kot ti ne.*

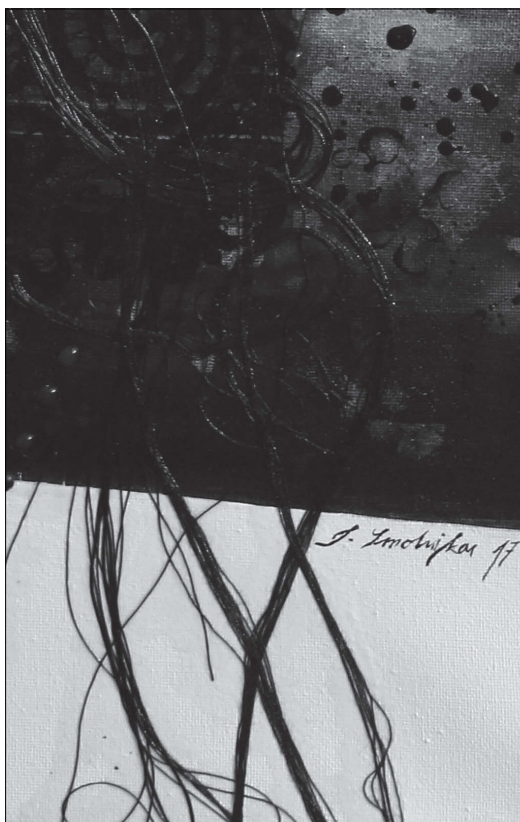
Stojim
v nabito polni vrsti
kot domina, oblečena v črno,
in čakam, da me potisnejo daleč proti blagajni,
kjer mi ne bodo zaželeli dobrega dne
in ne bodo veseli mojega nakupa.

Pred mano
srčki,
plišaste živalice,
kondomi,
tamponi,
vrtnice,
trajnice,
kakteje
in fikusi
s čokoladami,
nutellami,
pralineji,
čigumiji,
klišeji,
bombonierami,
rezanim cvetjem,
cvetjem v loncu
in zmrzjeno zelenjavo.

Vsi stojijo v vrstah
kot zombiji,
ki čakajo 14 plačo
na 14. 2.
in vsi mirno stojijo
z ljubim te,
ti si mi vse,
moja si,
za vedno skupaj,
nikoli narazen,
danes pričakujem seks,
dva krofa
in poljube
in blowjob
in opran avto
in malo manj zanič kosilo kot ostale dni.
Kako presneto polne roke sranja
imajo ljudje, ki stojijo,
zato sem se malo usedel,
saj sem imel prav,
da jim moj nakup ni všeč
in ni jim bilo všeč,
kako se zmrdujem nad brezvezno potrošnjo,
nad sladkarijami,
ki se ne bodo pojedle,
ročami, ki ne bodo preživele,
in nad kosili, ki ne bodo nič manj zanič.

Pa sem okupiral
suito na tleh
in je bila rezervirana,
kot tudi bazen
in wellness,
fitnes,
uvožena tajka za masažo,
restavracija,
kino,
javni wc,
zasebni trener,
osebni snemavec,
krematorij,
farni župnik,
Christian Grey,
moj čas
in sosedov pralni stroj.

Vse je zasedeno
in še domov ne smem,
saj je tudi tam vse zasedeno.

Jerneja Smolnikar, *Preteklost I.*,
2017, detajl

Misliš,
 da želijo biti nogavice
 kdaj same
 in zato izginejo iz para,
 med pranjem,
 med zlaganjem,
 med pospravljanjem
 ali samo med nerodnim metom
 mimo koša za perilo.
 Misliš,
 da nogavice boli samoumevnost
 biti v paru,
 medtem ko mogoče želi
 leva nogavica potovati
 in videti svet
 in spoznati tuje kulture
 in vohati zrak
 stran od zaprtega jezika čevljev.

Misliš,
 da sva tudi midva bila nogavici,
 ki sta želeli biti vsaka zase par?

Ko bom nekoč umolknil,
 bodo ljudje mislili,
 da sem umrl,
 a v meni bodo divjale nevihte
 strašnejše od zemeljskih katastrof,
 takrat, ko bom umolknil.

Ko bom nekoč umolknil,
 se bodo spraševali,
 zakaj sem tako tiho,
 čeprav sem včasih rad govoril,
 in se ne bodo zavedali
 divjajoče nevihte pod mojo kožo,
 kričeče skozi moj molk.

Ko bom nekoč umolknil,
 bom trgal človeštvo
 s koreninami iz tal
 in potihoma zganjal teror,
 ne da bi izustil en sam zvok.

Ko bom ...

(molk)

Nikoli niso vprašali po soncu
 ali oblakih, ki so ga prekrivali,
 čeprav je bila tema,
 v katero so se zaletavali,
 in na pločnikih puščali razmazane možgane
 kot pasje drekce, v katere stopiš z japonkami.

Včeraj sem se počutil
 kot delavec za pisarniškim pultom
 in sem poslušal probleme,
 prikimaval z glavo
 in podal komentar,
 morda preprečil samomor.

Nihče ni povprašal po meni
 niti po mojem psu.
 In me je razžiralo od znotraj
 in nisem več prenesel
 nihanja razpoloženja.

Rad sem prijatelj,
 čeprav nisem psiholog
 a sem se včeraj, veš,
 prav psihološko obesil na sončni žarek.

In so se zgražali,
 kako sem sebičen,
 vendar nihče ni povprašal,
 kako se počutim.

Le visel sem
 v sončni zahod,
 ne da bi povprašali po meni.

*Krompir, integracija,
dodekaeder, E=mcljubezen,
obup, krožišče, curiosity.*

*Rad bi pisal naključne besede,
pa bi vseeno razumela sporočilo.*

*Korupcija, guma, kondom,
noht, pedal, svinčnik,
majmun, rozina, naivnost,
butalec, Blair.*

*Mislim, da mi ne uspeva,
saj te ne slišim
potihoma korakati
okoli mojega življenja.*

*Vrv, zanka, stol, sporočilo,
kravata, bik, kri, prebolevanje, odvajanje,
x ni enak z-ju in ženska ni štrudl,
pompom, zaslonka, f/1.8.*

*Škoti zopet nadlegujejo ovce,
jaz pa želim,
da bi razumela
naključne besede.*

*Rjuha, lučka, kljuka,
okov, six pack, telovadba,
upiranje gravitaciji, kakofonija,
poljub smrti, stiks.*

*Včasih besede pomenijo brezpomenskost,
včasih pa samo nič,
ali kaos,
ali praznino,
ali izzven pomena,
ali vakuum.*

*Naključja se ne dogajajo,
saj te ne slišim več
dihati mojega imena v popek.*

*Danes naredimo Azteke ponosne,
ko si bomo iztrgali srca
in jih v barvah krvi darovali našim bogovom.*

*Vem, da ni romantično
če poimenuješ drago Huitzilopochtli,
čeprav je ona tvoj bog,
ki dviga stvari
. . .
morebiti ne ravno jutranje sonce.*

*Naredimo Azteke ponosne,
ko se bomo danes prodali
in podarjali kaj srčkastega*

ali čokoladastega.

*Lepo se je enkrat na leto spomniti ljubljenih
in jim z vrha piramide
darovati še bijoče iztrgano srce.*

*Rad bi v eni vrsti zapisal ljubezen,
pa mi ne uspeva najbolje,
ko mi besede letijo
v vrstice,*

*in vrstice v kitice
in
kitice
v
vrstice,
medtem ko se sam
še vedno trudim
zapisati ljubezen v horizontalo.*

In mi uspeva zelo dobro.

V eno vrstico sem namreč zapisal tvoje ime ...

z ljubeznijo.

Čakam
 na jutranjo budilko,
 na zajtrk,
 na toaletni papir,
 na obrat ključa,
 na košato brado,
 na hojo po stopnicah,
 na tek po dvigalu,
 na jutranje zombijevstvo,
 na večerno življenje,
 na predavanja,
 na napake,
 na kritike,
 na zlagane obraze,
 na diplomo,
 na stiske rok,
 na zabodene nože v dimlje,
 na metek v čelo,
 na štrik okoli vratu,
 na službo,
 na prvo plačo,
 na zadnji obrok kredita,
 na davkarijo,
 na lopove,
 na sodne stroje,
 na javno upravo,
 na povišico,
 na odpustek,
 na kavo,
 na pivo,
 na pijanost,
 na propadlega mačka ob jutrih,
 na vsakoletni seks za rojstni dan,
 na herpes,
 na polnoč zvečer,
 na porniče po teveju,
 na tretjo svetovno vojno,
 na Natovo invazijo,
 na politično briljiranje opic v parlamentu
 na prijatelje,
 na punco,
 na ženo,
 na ljubico,
 na otroke,
 na ločitev,
 na konjak,
 na druge,
 na droge,
 na krizo srednjih let,

na metaforo,
 na objavljeno knjigo,
 na pohvalo,
 na samega sebe,
 na pokojnino,
 na samomor,
 na zložčeno krsto,
 na pogreb,
 na rože,
 na sveče,
 na sedmino,
 na nebesa,
 na pekel,
 na večnost ...

Čakam ...

Prosimo, počakajte, vaše naročilo je v obdelavi.

*Nič zato, sem del generacije ljudi,
ki samo čaka.*

Prosimo, počakajte na konec pesmi.

*Danes ti ob ritmih smooth jazza posvečam pesem,
 čeprav ne boš nikoli vedela zanjo in
 da je zate.
 Morda si boš mislila,
 da govori tebi,
 vendar ti tega ne bom potrdil nikoli.*

*Posvečam ti pesem, draga,
 a je ne boš nikoli slišala,
 saj je ne bom dokončal,
 ne bom je prebral
 niti zapisal.
 Zašepetal jo bom v zrak
 kot tisoče drugih pesmi,
 namenjenih tebi
 in
 me boš lahko znova ozmerjala,
 da ne naredim ničesar lepega.*

*Ne skrbi,
 ta pesem ni zate,
 saj sem ti povedal,
 da zanjo ne boš izvedela nikoli.*

*Že pred meseci
sem rezerviral mizo za dva
v najuglednejši restavraciji v mestu,
pa ne zato, ker bi za valentinovo
imel načrte,
pričakovanja,
kaj šele zmenek.
Rezerviral sem mizo,
kar tako,
da bi ob živce spravil tiste,
ki so na praznik pozabili,
njihova katerakoli polovica že
pa je pričakovala več kot Milko z lešniki.
In sem se na valentinovo zvečer
povabil na večerjo,
na pijačo,
na sladico,
na romantiko ob svečah
in na poredno namigovanje na seks.*

*Zanimivo je bilo opazovati,
kako se skupaj z voskom sveč
pod mizo topijo dekleta,
kako v ozračju pada količina kisika,
vse zato, da bi se ženske vsaj en dan
počutile cenjeno,
moški pa bi v zameno dobili še kaj drugega
kot misijonarski položaj.*

*Pa sem se nasmehnil
in za pas počasi,
kot po zmaginem dvoboju,
zataknil roko.*

*Misija končana,
mi je v glavi odzvanjalo,
ko so me gledali čudno,
kot da bi se jim smilil
in so mi iz kuhinje poslali
brezplačno sladico,
zaljubljeni par za sosedno mizo
mi je plačal pijačo,
seksi natararica v prekratku krilu mi je
na servieto pripisala svojo telefonsko.
Pa sem odšel domov,
ker mi je pričela nagajati sladkorna.*

*Hočem,
da ob moje pesmi
zapisuješ svoje verze
in ob moje pesmi
polagaš cvetne liste
ovenelih vrtnic.*

*Hočem,
da ob moje pesmi
pišeš svojo stran zgodbe
in ob moje pesmi
pišeš svojo srečo
moji bolečini.*

*Hočem,
da prečrtavaš verze
mojih pesmi,
ki lažejo o najinem odnosu,
ko lažem,
da bi si verjel,
in se v laži počutil bolje.*

*Hočem,
da ob moj molk
zapišeš svoje pesmi
in me pustiš veneti
z mislijo nate
in postanimi stih.*

*Še tisoče nabojev skozi glavo
te ne bo odstranilo
iz mojih misli,
iz mojih pesmi,
iz mojega molka.*

*Zato hočem,
da ob moje pesmi
zapisuješ svoje verze
in ob moje pesmi
polagaš cvetne liste
ovenelih vrtnic.*

Sara Nuša Golob Grabner

GNUS in druge pesmi

LEPOSLOVJE

DNO

*Zdelo se mi je, da lahko vsaka misel
povzroči razpoko v času in prostoru.
Verzijo sebe po teh razpokah lovim za konice las.*

*Ljudje plavajo, medtem ko mene zanima, kaj je na
dnu.*

*Vedno ko pogledam navzdol, se odprejo nešteta
vrata.*

*Nočem teh vrat,
a ne znam gledati samo svojih zamahov z rokami
po gladini.*

*Vem, da so za nekaterimi vrati prostori,
temnejši od sobe brez oken,
a pri odpiranju nimam izbire.
Ko se odločiš pogledati proti dnu,
se odprejo.*

GNUS

*Realnost ni prišla postopoma,
iz tečajev je vrgla vrata.*

*V mesto, ki se je pred leti v mene prelilo kot
bolezen,
sem se vrnila že velikokrat,
a danes je na vsaki klopi sedel duh,
slišala sem vse tiste stare pogovore.*

*Strahopetci so se mi vedno gnusili,
morilci duše so se mi vedno gnusili.
V tem lutkovnem gledališču sem si z veseljem
porezala niti.*

*Včasih se trgam od jeze,
a vedno znova si dokažem, da sem neskončna.
Hvala, ne bom sodelovala pri tem skupinskem
samomoru.*

NEVIHTA

*Če bi opisala vse tvoje plasti,
bi začela z nevihtnim oblakom.*

*Ti ni naporno rezljati svojih vzorcev v
moje telo?*

*Mene boli, a ko zarežeš vame, sem krvava
in rdeča kot vedno.*

*Nikoli nisem skrivala svojega Luninega
površja in moje tihe moči, ki premika
ocean.*

*Nimam želje po plezanju čez ljudi,
a tebe ne bom ustavila.*

*Iz hrbta si pobiram trnje, a te ne bom
prosila za pomoč.*

*Ko gola ležim na skalah in krvavim,
ti gledaš v ogledalo.*

Moji koraki s skal so tihi, prepričani, bos.

KROG

*Vsak trenutek dneva
je moj želodec zmečkan v kepo,
ki se zaletava ob stene mojega telesa.*

*Strupeno zelena tekočina je zamenjala mojo kri,
mišice trepetajo od krčev
in obupano hlastam za zrakom.*

*Smrt je hromeč strah in sladek oddih
nekje v ozadju mojih misli.*

*Sladka tema, kisel priokus po gnitju.
Panika, bolečina, razočaranje.
Krog je vedno zaključen, a nikoli končan.*

*

*S prsti rahlo božam misel o pobegu.
Z zlomljenimi členki, okrvavljeno kožo in
raztrganim tkivom roke
s staro polomljeno voščenko
zarišem pot po tvojem telesu.
Pobeg je še vedno le misel,
nekje, kjer se živci,
ki še komaj prepletajo moje pohabljenе ude,
srečajo z amigdalo.
S kapljami krvi ti na kožo rišem vzorce in puščam
sledí:
koliko časa bo minilo, preden me pozabiš?*

Ali sem sploh kdaj bila?

*Tvoja prisotnost je esencialna
za delovanje celote tkiva, kosti in kože,
ki mu pravim telo.
Še preden izdihneš do konca, se moje telo sesuje
in misli sežgejo ob dejstvu odvisnosti od končnega.*

Ostane samo še brezmejni ideal pobega.

*

*Vdihavala bom veter
in še naprej iskala načine,
na katere bi lahko še zadnjič doživela variacije
odzivov ustnic na kompatibilnost s tvojimi.
Idealna različica ekstaze,
tako kratka,
a nepozabna.
Ali ne vidiš, da sva oba enako lomljiva?
Ali ne čutiš, da oba vdihavava isti veter?*

*

*Primerjava tebe in luči bi bila dokaz nesmisla.
Nisi moja luč.
Nisi moje Sonce.
Nisi najsvetlejša zvezda moje galaksije.
Ti si in si ti.
Svetiš ravno dovolj,
da tudi v najbolj temni noči
najdem pot nazaj domov.
K tebi.*

*

*Morda ne bi smela med opazovanjem zvezd
pomisliti nate.
Morda bi se morala vprašati o sebi
in se spoznati.*

*Morda ne bi smela racionalizirati
vseh tvojih enostavnih odgovorov
in bi morala razmišljati
o njihovih večstavnih vprašanjih.*

*Morda bi morala kriviti sebe,
namesto iskati napake, ki si jih storil ti.*

*Morala bi se zavedati,
da nisi vsega zajebal ti sam.
Kriva sva bila oba:
ne jaz, ne ti,
oba bi lahko preprečila nadaljevanje.*

*A kdo nama je kriv?
Zakaj pa sva tako naivno verjela v ljubezen?*

*

*Ne bom ti več pisala ljubezenskih pesmi.
Ne bom zaradi tebe prebedela vseh noči
ter si mela oči s prsti, umazanimi s pepelom
cigaret izpred enega tedna.
Ne bom se ustalila v krogu trpljenja.
Ne bom izrabljala telesa, da ga
prizadenem, ker tebi ni bilo dovolj.
Ne bom se znašala nad mojo kožo,
ker ti dotiki samo nje niso zadoščali.
Ne bom prenehala dihati samo zato,
ker mi manjka devetdeset procentov atomov
kisika,
potrebne za proces.
Ne bom prenehala s pisanjem,
zato ker si s sabo vzel vse spomine
in me pustil samo s podoživljanjem dne,
ko si tresnil z vrati in zaprl to poglavje.
Ne bom prenehala živeti samo zato,
ker sem postala odvisna od prisotnosti nečesa,
česar nikoli več ne bom občutila.*

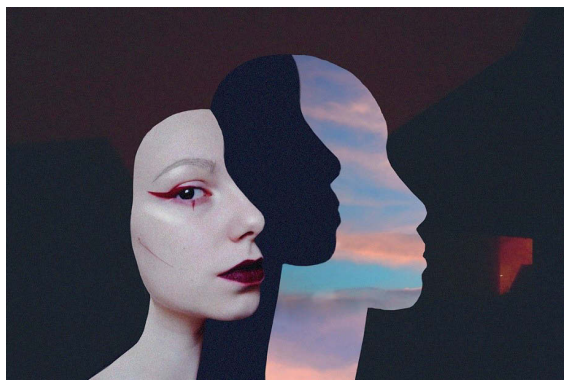
Nela Poberžnik

MOST LJUBEZNI

LEPOSLOVJE

SKRIVALNICE

*Nisem to, kar misliš, da sem.
Nisi to, kar mislim, da si.
Predstave nam izkrivljajo resničnost.
Kdo sploh si, ti, ki pišeš?
Sploh te ne poznam.
Kdo sem jaz, ki berem?
Obraz ti je neznan.
Tujec na sprehodu.
Tujec si ter sem.
Berem, bereš, beremo,
nikoli ne preberemo.*

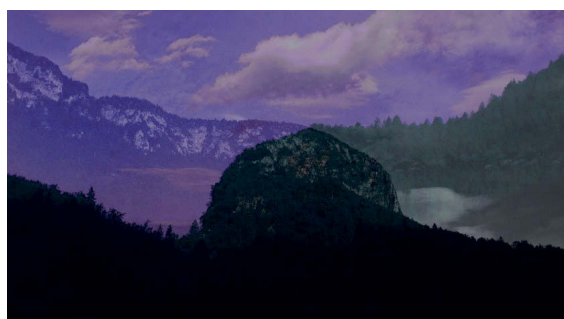
KRI

*vrane trgajo glave
vrtnice dehtijo
vroča kri vre
vrtenje v krogu
vračanje k sebi
oddaljevanje
vračanje k sebi
oddaljevanje
vrniti se moram
skozi kaos
brbotanje
brez načrtov
skočiti iz glave
se razkropiti
skozi kaos
kri v očeh*

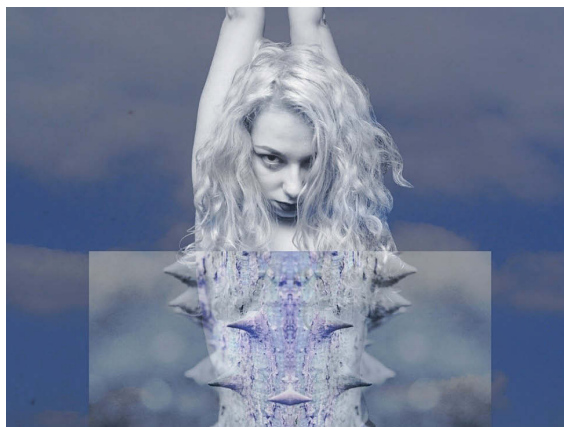
MOST LJUBEZNI

*Posrednik sem.
Med vulgarnostjo in erotiko.
Med senco in svetlobo.
Med Indijanci in kavboji.
Jaz sem prepad.
Med elito in mravljami.
Dvigniti se moram,
postati most ljubezni.*

PREPREKE

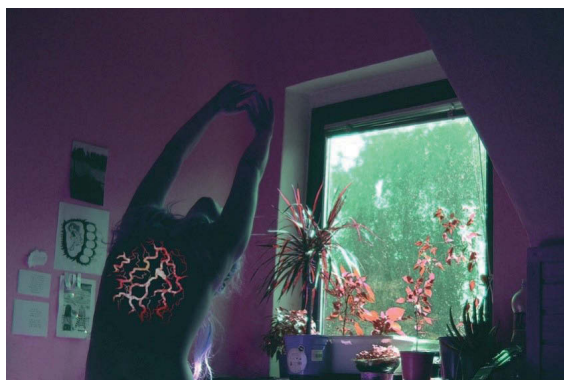
*oklepaš se vezi
čeprav si nepovezan
dvomi rojevajo mrtve ideje
rad biti
biti živ
kontrast raste iz središča
tvojega semena
po žilah se pretaka
živi mrtvec
sovražiti zidove
najvišjega najtrdnjšega
graditi (v) sebi*

LEPOSLOVJE

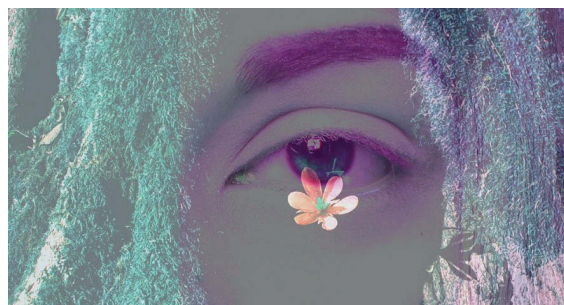
UČNE URE LETENJA

*Hitro moraš skočiti v prepad,
se naučiti leteti.
Hitro moraš izpiliti tehniko
zamahovanja s perutmi,
svojo tehniko
premagovanja zračnega upora.
Kmalu bo težje
in zrak bo postajal redkejši.
Podaj se, zdaj se podaj na pot.
Sonce hitro zahaja.
Odveži vezi, saj imaš kljun.
Pojdi bližje, objemi nebo.
Nič hudega.
Še veliko peres boš izgubil.
Nič hudega.
Še veliko ljudi posral.
Ne glej nazaj, ti daje nauk mit o Orfeju.
Ti samo leti, leti v svoj kraj.*

TIŠINA

*Govoriti zna z listjem dreves
in vetrom, ujetim v njih.
Govori s cvetovi marjetic,
travnimi šumi, dotikom peres.
Pogovarja se z glasbo kosov,
poljubom lubja, temo gozdov.
Zna tkati nevidne vezi,
z naravo molče klepeta.
A ne ve, kako in zakaj
ne zna govoriti z ljudmi.*

STRUPNIK

*Kobra je ugriznila v desni palec,
jagode so se razmesarile po tleh,
njihov sok je spolzel med prsti.
Razpetost med preteklostjo
in prihodnostjo zaudarja po krvi,
je odmevalo po votlih hodnikih.
V soju škrlatnih noči si me rotil,
da si ponovno zlomim krila,
prestrašen brizgal vame anestetik.
Strup je butal po mojem ožilju,
načenjal zdravo rožnato tkivo,
medtem ko sem šivala nov plašč
po svojem kroju, s svojo šivanko.
Veličasten bo in mavričen,
četudi iz obrabljenega blaga.*

SKRINJA

*Na podstrešju
imam skrito skrinjo.
Trdno zaprto,
zaklenjeno,
zavarovano.
Tudi podstrešje je
zapahnjeno,
zakrito,
zastrito
z zaveso zavesti.
Gledam
skozi tuja okna.
Hiša ni moja.
To nisem jaz.
Jaz sem v skrinji.*

Glede geneze

Pesmi pišem, da se raziskujem in izrazim, nastanejo intuitivno, v trenutku ko brezoblični občutek sreča obliko. Fotke so zgodbe zase, nosijo svoj naslov, nastanejo neodvisno od pesmi (kolikor je to sploh mogoče), z njimi jih združim kasneje, ko in če med njimi začetim povezavo. Fotka in pesem se vsaka na svoji ravni ujameta in vzpostavita določen odnos. Fotka ne ilustrira pesmi in pesem ne dešifrira fotke, vendar se v neki točki razumeta in v njej ustvarita skupen svet, ki je kot most med vizualnim in zapisanim. Druga drugi omogočata rast, preobrazbo.

Nela Poberžnik

Rož'ce in listje

Hommage Koroški

Prav dobro je vedela, kje in kdaj ga je prvič videla.

Branjevci so napravili dolge ulice iz stojnic, *jormak* je trajal že tretji dan in travnik je bil stepan do ilovice. Pohajala je med pulti in si ogledovala platna, vezenine in posodje. Ljudje so brneli kot čebele, besede so se pletle v povesmno in kot dežnik držale nad sejmom vzdušje dobrovoljnosti. Otroci so lizali cukrene stožce, možje so trkali s frakeljni in rdečica njihovih lic je že prehajala v barvo vijolic. Na robu travnika je mukala živina. Gospodinje so iskale bele prte, Furlani so pripeljali najboljše tkanine iz južnih pokrajin, Ribničani pa visoko naloženo suho robo. Sejem je imel svojo lastno voljo in zagon. Kot mogočen vrtiljak je zajemal ljudi na obrobju in iz njih delal kupce ali vsaj radovedneže. Iz sejma še nihče ni prišel praznih rok domov.

Hodila je v spremstvu svoje sestre. Najprej sta ušli materi in se zapodili k Tirolcem, ki so ponujali nove *lajbelne*. Hihitali sta se, zibali nabrana krila in si s prsti navijali kodre. Takrat je izpod sence platnene strehe stopila fantovska postava in sonce je posvetilo na gladek obraz. Poglej, je rekla Neža in jo sunila v bok. V tem se ji je noga prevrnila v kotanji, zavriskala je in se obesila na sestrično roko. Fant je radovedno obstal in iskal usta, ki so tako vabeče klicala na pomoč in so se sedaj že spremenila v hihot. Položil je roko v bok in si prisencil oči z dlanjo. Dve brhki mladenci, ena je pritiskala roko na usta, druga ga je pogledala izpod čela. Njen pogled je bil temen in obenem zlahten, igriv in vabeč, negotov in obe-taven. Obstal je in se zibal v visokih škornjih, v rokah je držal toporišče za sekiro, vrtel je les v dlaneh in preudarjal, kako se jima približati, da bi izgledalo čimbolj naravno in slučajno. Dekleti sta staknili glavi in smuknili za stojnico. Pohitel je za njima, preskočil bale sena, odrinil ovce in stekel v drugo vrsto branjevcev, gledal gor in dol po vrzeli, temni kodri in rdeča lica, saj je bila takšna kot iz ljudske pesmi, *ma skravžvane lase pa črne oči* ... Iztegnil je vrat, da bi s pogledom preskočil ljudi in zatipal po drugi strani. Izginili sta kot kavra.

- A mogoče koga iščete?

Glas je prišel izza hrbta. Zasukal se je v neigranem presenečenju in zardel. Ta mlajša je izgledala bolj navihana in nabrita. Spet se je

zahihotala in ugriznila v pest. Starejša jo je krcnila po nosu, bežala pa ni več. Nagnila je glavo in kar je videla, ji je bilo povšeči.

- Florjan, kje si? Z leve je pristopil še en mladenič in ko je zagledal Florjana pred dekletoma, je hipoma zamenjal obraz. Raztegnil se je kot meh harmonike, potisnil palca v žep in prikimal sam sebi, kot da se mu je sedaj vse razjasnilo.

- Tale *jormak* pa ni od muh. Prišel si po toporišča, našel si pa dve cvetlici pred košnjo.

Fanta sta se zarezala in se napela kot dva petelina. Ta drugi, ki je izgledal bolj robot in zgolj na grobo obtesan, si je upal še dlje.

- Če si si ti svojo izbral, je druga pa zame.

- Ha, kar mislita si, sta v dvojini zapeli deklet. Neža, ki je bila še vedno mlajša in jeznorita, jima je pokazala jezik. Prijeli sta se pod roko in odšli med ljudmi proti cesti, a hkrati sta pazili, da nista bezljali prehitro, da ju fanta ne bi izgubila med množico. Skrivaj sta škilili čez ramo in se zgovorno zibali proti lektarju. Tam sta ju fanta ujela in zagradila, en z leve, drugi z desne. Potisnila sta si klobuk na zatilje in namignila na sladkarije.

- Tule si pa lahko nekaj izbereta, da se posladkata.

- Ha, je sunila Neža brado v zrak, še to ne vem, kako vama je ime, pa se bova sladkali z vama!

- Nič lažjega, tegale kličemo Florjan, jaz sem pa Franci, oba pa iz Guštanja. Pa vedve?

- Medve, se je Neža naredila nedolžno, sva pa Neža in Jerica.

- Katera je katera? Fantovski duet.

- Sama uganita, je Neža priprla oči. Dekleti sta se zarotniško spogledali in stekli med bale in košare.

- Haj, hoj, kje pa vaju najdeva?

Neža se je nekoliko zasukala in kar med tekem navrgla.

- Bo pa že treba v Šentdanijel priti!

- Pa prideva!

Še sta naredili tri poskoke, ko se je tokrat starejša zasukala, za hip obstala in priprla temne oči.

- Pa brž!

Florjan je pregrebel goste lase s prsti in se zazrl v očeta. Da bi šla v Šentdanijel po mošt.

Oče, zakaj le, saj so še tri največje pletenke polne, Florjan, da ne bo držalo, samo ena je in še ta napol prazna, oče, da to ni mogoče, Florjan, zelo mogoče, oče, pogledaj v klet, Florjan, no pa pogledaj. Odštrkljala sta v temino in razprla pajčevino kot zavese. Dve prazni, ena na pol polna (prazna). Florjan, saj sem rekel, oče, kako je to možno, Florjan, žanjci, kosci, hlapci, gozdarji, vse muči žeja pa je zmanjkalo. Oče se je praskal po glavi in preračunal svoj spomin in prostornino trebušastih posod. Neznanka tega računa je bil Florjan, ki je mošt v temni noči prerazporedil med steklenice, sodčke in majolike, nekaj so spili v družbi krivolovcev in mošt ne laže. Če ga ni, ga ni. Mošt ni kot človek, ki se prenareja, izmika, izmišljuje ali celo laže. Mošt je ležal v steklenki le še dlan visoko in stvarno kazal, da bo treba v Šentdanijel po nabavo.

Ko sta zapregla mali voz, je oče še gubal čelo, Florjanu pa je sijal obraz kot svež hlebec sira. Šla sta v Šentdanijel, kar sploh ni daleč, oče pa bi se skrit ženskim očem ustavil že v prvi gostilni. Florjan ga je z iztegnjeno roko usmerjal gor v breg, kjer bosta lahko hkrati jedla in pila. Kako bosta postregla očem, je vedel le on sam.

Mošt sta vzela pri Hajniju. Florjan je obkrožil hišo in še dve sosedovi, ušesa je priostril kot zajec, zapenjal in odpenjal je suknjič, oče se je izgubil v pogovoru, Florjan se je domislil, da potrebujeta še deske, više gor bi se zapeljala, vse do Pankracija, očetu se je vse skupaj začelo čudno dozdevati, da v enem dnevu mešata mošt in deske, nič ni čudno, je odmahoval Florjan, sedaj ko sva tukaj, vse hkrati opraviva. Pa sta šla više, pozdravila sta gospodarja, on in oče sta gledala deske pod kozolcem, Florjan je stopil pod gank in slišal brzenje lahkih nog, snel je klobuk in nagnil glavo, prav vanj in v njegove oči je gledala tista temnolasa, rdečelična roža, iz *lajbelna* so ji silile mlečne prsi in se ponujale v objem, v obet.

- Si le prišel? je reklo od zgoraj. Temen koder ji je silil na čelo.

- Prišel, je ponovil Florjan kot odmev.

- Ja ... a boš kar stal tam kot lipov bog? je skoraj neučakano priletelo spet od zgoraj.

- Pa ne bom!

Preskočil je tistih nekaj lesenih stopnic, njena mati je v kuhinji ropotala s posodo, oče je s Pankracijem premetaval deske, Florjan pa je pritisnil poljub na njeno vročo sapo, stisnila se je ob njega, še za vrat ga je prijela, da sta se ustni zlepili, potipal je njen voljni životec, usločila se je kot mlada vrba, zadihana sta se gledala, všečna drug drugemu. Prepletla sta prste in čutila sta znotraj sebe, da sta se dve življenji staknili s prvo vitico, da bosta skoraj klicala drug drugega z brega na

breg in se prepoznavala po korakih in vonju.

- Ti si torej Jerica, je dodal Florjan še ime.

- Saj! Dolgo pamet imaš.

Še enkrat sta se kratko poljubila in se spet zadihano ogledovala drug drugemu v rokah, v bližini, v ropotanju srca.

Od kozolca sem so prihajali glasovi. Razprla sta se, Florjan je premeril stopnice, Jerica pa je zavezala pentljo na *lajbelnu*.

- Pridem pod noč, je dahnil od spodaj in hitro stekel čez dvorišče, da je prestregel očeta.

-Ja kaj si pa tako zadihan, Florjan, reče oče

- Gor po vasi sem šel, oče.

- Ko sem bil jaz mlad, smo hodili bolj pod noč.

Florjan pa nič, se ugrizne v jezik.

Oče je prijel sina pod roko in mu zarotniško povedal v uho, da ima Pankracij dve hčeri, ena je jezikava, druga pa spogledljiva, obe sta pa lepi kot Marija v kapelci. Stisnil ga je za nadlaket in mu pomežiknil. Potem sta sedla na koleselj in ob povratku molčala, oče v spominih, sin pa v obetih. Cesta se je nižala v dolino, zadaj se je kadil beli pesek, na vozu so ropotale deske in se zibale pletenke mošta, zavite v slamo. Vsak je mlél svoje misli.

Oba pa nista vedela, da se je zgoraj Jerica opremila z grabljami in motiko, šla je v garteljc in posekala nekaj plevela. Rože, ki so se povešale, je privezala ob plot. Potem je premerila višino do svojega okna in preudarno odmaknila ropotijo ob hiši. Da ne bi ponoči bilo preveč hrupa in spotikanja. Potem se je vrnila v svojo sobo in odmaknila z okenske police tegeljc z nageljni. Naslonila se je in pogledala proti Guštanju. Sonce se je spuščalo na zahod. Tapkala je z nogo po tleh in spet pogledala na sonce. Kako se le-ta obira danes, okleva in se zatika ob nebo. Brž za goro in luna naj se pripelje med nočne oblake! Neža pa naj kljun drži!

Majski dnevi so se prevesili v junijske. Pšenica se je že visoko majala, ajda je že bodla na svetlo, zelena preproga je tekla od Uršlje gore in Pece in se stekala po številnih poljih v dolincih. Zrak je bil čist, nebo razkošno obokano, sadna drevesa po osončenih pobočjih so kazala vanj s krevljastimi vejami. Florjan in Jerica sta sedela na majhni klopici pod njeno domačijo. Florjan jo je stesal za njiju, postavil jo je za bezgov grm, da ju je skrtil pred radovednostjo. Razgleda ni očem kazila nobena ovira, breg pod njima je padal v zeleno razkošje, vsa narava jima je ležala pred nogami, z očmi sta prečesavala obokane gozdove in vpijala samoumevnost, ki se je širila pred

njima. Dolina se je ponujala kot polna skleda izobilja. V njej so bili posevki, zrna, plodovi, v njej je bil čas za tkanje prihodnosti, zibanje človeških razpoloženj in starih spominov.

To, kar sta čutila znotraj sebe, ne bi moglo biti bolj pomladno, njuni srca sta bili še najbolj podobni Pergerjevi lectarski stvaritvi, pocukrani, rožnati, okrancljani z belimi vijugami, malimi nageljni in zrcalcem v sredini, kjer sta ozirala drug drugega obraz. Jerica je položila glavo na njegovo ramo in molčala. Priprla je oči in poslušala znotraj sebe, kako jo je ljubezen medila in topila. Florjan je tudi molčal, ker je bila bližina sama dovolj zgovorna. Tipala sta se z rokama, se objela preko ramen, pa pod komolci, se parkrat nagajivo sunila pod bok in obstala objeta. Potem sta se spet poravnala in skupaj gledala zelenilo narave pod njima, to svojo ljubo domačo pokrajino, ki ju je rodila in hranila, bila sta del teh jabolk in ajde, stkana iz barv cvetlic in poljščin, uglasena po verzih ljudskih pesnitev, v sebi sta imela okus rženega kruha, bila sta del tega domačega sveta, ki se je napajal iz studencev in se stekal v ozke doline. In vmes so se vile drobne stezice, ki so jih urezale številne noge med polji in hišami, da so znali priti ljudje drug do drugega in se ogovarjati v čudno zmeščani govorici.

- Kako je lepo in mirno.

Jerica je spela v besede to, kar je videla pred seboj in kar je čutila v sebi. Florjan je pokimal.

- Tak nebeški mir.

Potem sta spet dolgo molčala, da ne bi skalila negibnosti. Veliko jezero zraka je ležalo pod njima in se zgibalo v komaj vidnih valovih. Ali pa je bil to zgolj njun skupni dih, ki je plaval naokoli v mirnosti spokoja.

- Se bova vzela.

Jerica je povedala brez vprašaja.

- Vzela.

Florjan je postavil besedo z mehko odločnostjo.

Tukaj na klopici sta se vzela v srcu, še preden ju je župnik povezal s štolo, še preden je oče izpil svoj kozarec na njuno zdravje in še preden ju je mati pokrižala za blagoslov. Prelomila sta svoji lectovi srca in iz dveh kosov naredila enega. Kar je ostalo, sta použila s poljubi. Priče so bila vsa polja, jablane, kristalni zrak, ujeta, ki je zaokrožila nad njima, barvite travniške cvetlice, vonj bezga, oddaljeni pogovori ljudi na poljih, njuni sovaščani, neme priče dvojine, njun rod.

Potem je bila spet tišina in mir je nihal med gorami, kot da ju narava blagoslavlja z najboljšim, kar premore.

Tisto zadnjo junijsko nedeljo je bledikav in mršav mladenič nevede spletel in premešal usode milijonov ljudi. Vedno so ga odklanjali in zavračali iz pravih moških poklicev. Rad bi bil vojak in junak, osvoboditelj svojega naroda, prevratnik. Premajhen in prešibek, tako se je glasila odklonitev. Zdravniki so dodali še bolan. Kronično in neozdravljivo bolan. Neuporaben za kakšen uradniški poklic, nedokončane šole (učitelji). Sumljiv, pod nadzorom policije (ovaduhi). Tako se je v njemu zgodila nenavadna človeška reakcija. Vročičen, blodnjav, odločen, samosvoj, je med kroničnim kašljanjem napolnil polavtomatsko pištolo Fabrique Nationale M 1910. Napolnil je šaržer s šestimi naboji in preveril koledar. Nedelja, gospodov dan in hkrati Vidov dan, ko se dogajajo premene v srbski zgodovini. Obisk nadvojvode Ferdinanda (beri okupatorja) in njegove žene Sofije Hohenberg (na dvoru nezaželjene morganatske neveste). Lepo se je oblekel in se počasi odpravil med meščane, ki bodo pozdravljali visoki cesarski obisk. On bo z levico nekoliko privzdignil klobuk, z desnico pa bo pomiril v tarčo.

Tako je tudi storil. Bilo je darilo usode. Zbegani šofer je ustavil vozilo prav pred njim. S tem je bilo določeno, da bo izvršitelj usode postal jetični in bledikavi Gavrilo. Do včeraj nihče, neopazen in skromen, je postal prvo ime stoletja.

Bil je čarodej zgodovine. Z šestimi naboji je ubil prestolonasledniški par in še nekaj milijonov ljudi hkrati. Temno in vseprisotno in vsemogočno Zlo je pomnožilo njegovo strelivo. Tako kot je nekoč Jezus blagoslovil pet hlebcev kruha in dve ribi ter nasitil tisočglavo množico, je njegov črni Antipod povečal skoraj enako število nabojev v milijonsko naklado in odkosil svoj krvavi davek. Ampak to se je šele imelo zgoditi.

To, kar se je tiste minute zgodilo v starem avstroogrskem kraljestvu, so rodovi zapisali na papir in shranili v spominu. Leta kasneje so znali ljudje posamič povedati, kje so bili tistega usodnega dne in kaj so počeli. Nekdo je bil na polju, drugi je pravkar vstopil v hišo, tretji je gledal nenavadne oblake, ki so veslali proti jugu, nekdo je sklenil posel, drugi je primerjal točnost svoje ure s tisto na stolpu, Florjan pa je Jerici na sveže stesani klopici poklonil verižico s srcem. Zardela je in se oklenila svojega dragega. Izprsil se je, da ji je nadel nakit okoli vratu. Potem ga je spet oklenila z rokama in pustila, da je vroča sreča tekla po njenem telesu kot staljena kovina v plavžu.

- Luka nama bo igral na ohceti.

- Luka.

Luka je bil najboljši med dobrimi, navihan, spretnih prstov, jezičen in poln glasbe, kot bi ga delali iz najbolj srečnih zvokov ljudskih napevov. Če je odprl usta, je že govoril v verzih. Če so roke otipale tipke, so že naredile nov napev.

Nek drug par se je v Ilidži resno ogledoval. Sofija Hohenberg je izvlekla iz šatulje majhen obesek in ga pripela Franzu okoli vratu.

- Za 14. obletnico poroke, je suho zašepetala. Vedel je, kaj mu namenja. Amulet proti delovanju zlih sil. Imel jih je že šest pripetih na telo, prav toliko njegova žena. Obdana sta bila z uroki. Neprestano so prihajala opozorila o slabih name-nih, razkritih atentatorjih, sovražnikih, lice-merjih. Ovaduhi so redno trkali pri policijskih načelnikih in poročali imena in datume atentata. Franz je skomigal z rameni. Smrt pride tako ali tako, pod steklenim zvonom ne bom živel. Šel bo v Sarajevo. Ni se pustil prepričati. Tako kot si ni pustil dopovedati pameten nasvet eno leto nazaj.

Teden dni preden se je začel pliberški *jormak* v letu 1913, nekaj dni preden sta se srečala med stojnicami Florjan in Jerica, je stal v lovski preži in na muhi držal svoj plen. Vsi so mu odsvetovali odstrel, žena ga je rotila, lovci so zmajevali z glavami. Ubiti belega gamsa je svetoskrunstvo. Kot molitev so šepetali pravljico o Zlatorogu. Bitje, pred katerim lovec poklekne in odloži puško, spusti oči in zataji svoj plenilski pohlep. Franz Ferdinand je pritisnil sprožilec, gams je padel, koščena roka usode pa je obrnila peščeno uro. Sprožil je svoje lastno minevanje. Ker pa je bil monarh, je s sabo kot samoumevno lastnino potegnil svoja ljudstva.

Sofija si je v Ilidži nataknila širokokrajnen klobuk. Franz ji je ponudil svoj komolec in usklaje-no sta prehodila stopnišče do avtomobila.

- Tukaj sva tako daleč od ata Kaiserja, da se boš lahko peljala z mano v istem avtomobilu.

V odgovor je stisnila njegovo roko in se mu suho nasmehnila. Le zakaj je moral ustreliti bele-ga gamsa? Ju čaka v Sarajevu črni kozel?

Anzi je bil zlomljen človeček. Skrivoma zaplojen, sad vina in plesne nepremišljenosti, je rasel v mraku revščine kot blede rastlinica brez sonca. Mehke kosti ga niso držale in so se zvile, krivil se je v telo, mati ga je držala stran od okna, da je čim manj ljudi gledalo njeno sramoto. On je iztezal vrat, lovil žarke, se opotekal na okroglih nožicah in ko je zmožgel nositi na ramenih svojo veliko glavo, ko se je napel v mišice, jo je ucvril od doma in si končno ogledal svet, ki se je širil na vse strani. Ljudje so ga sprejeli z vprašajem na licu, eni so se posmihali, drugi so ga pomilo-

vali, ženske so ga hranile pri mizi, možakarji so mu dajali frakeljce in se rezali neumnostim, ki jih je kvasil s svojim enkratnim besednjakom. Pol besed je sam skoval v svojem samotarskem brlogu, nekaj je pobral od drugih, mešal je slovenske in nemške besede, sesljal in robantil. Z leti se je udomačil v vaseh med Uršljo goro in Peco, bil je povsod in nikjer hkrati. V gostilni je stikal v vežah za priboljški, kuharice so ga naganjale k zadnjim vratom in mu dajale ostanke, skril se je pod okno in poslušal robate možakarje, ki so ugebali politično bodočnost, smukal se je okoli železniške postaje, za pekarno, ob mežnariji, če si odprl drvarnico, je spal na vrečah, če si pogledal pod mizo, je čepel tam in vlekel v svojo uhljato glavo male in velike stvari, ki so tekle po koroških besednih poteh. Bil je last vseh in nikogar, ko je pritisnil mraz, je župan razdelil dolgo zimo na razdelke in ga dodelil v zaporedju družinam, da so ga preživele in prezimile do pomladi. Takrat je spet nabrusil pete, si zadegal vrečo na ramo in pohajal med ljudmi, sejmi in cerkvenimi slovesnostmi. Imel je nezmotljiv čut, da se je znašel v pravem času na pravem mestu, kar je pomenilo, da se je znal nakrmiti in napojiti na tuj račun, zraven pa je zabaval svoje gostitelje. Možem je moral večkrat povedati, kako je živo žabo požrl, kar vso naenkrat, da je še v želodcu

Jerneja Smolnikar, *Preteklost I.*, 2017, detajl

nekajkrat sunila s kraki in iskala pot na svetlo. On je pa kar usta stisnil. Krohotali so se mu do solz, ženske pa so majale z orutanimi glavami in mu odrezale krajec kruha. Saj je revež po svoje, so menile, božji otrok, nedolžen v svoji neumnosti. Rozamarija, ki je bila z velikega grunta, mu je za velike praznike podarila srebrnik hkrati z varčevalnim podukom, saj je menila, da bo tudi njega nekoč ujela starost, opešal bo pod grbo in mu bo kakšen kovanec v nogavici prav prišel. Pa se je režal in kimal, saj nogavic ni imel, za pripodobe pa še ni slišal.

Tisti dan je pridrvel z neznansko silo v gostilno. Še pred zarjo je stikal okoli poštnega skladišča, saj z vlaka vsake toliko pade kakšna koristna reč, ki nima lastnika, zgrožen je poslušal nočnega stražnika, da se je zgodil strašen umor, izpulil je prvi časopis iz kupa in tekel s svojimi vijugavimi kraki v vas, gnan od presežne novice je odri-nil vrata, skoraj oblastno potegnil s pogledom zbrane pivce, v skoku našel prazen stol, se postavil naravnost kolikor je mogel, sikajoče vdihnil in nato kriknil s strašnim glasom.

- Franc Ferdinand in njegova soproga, bum, oba mrtva, konec!

Ljudje so nastavila usta v dvom in posmeh, v tem pa je Anzi izpod srajce potegnil časnik Slovenec in pomahal pred gledalstvom: Dva napada na prestolonaslednika Franca Ferdinanda. Prestolonaslednik in njegova soproga mrtva!

Kar se je zgodilo potem, je zgodovina spregledala.

Anzijevo krik je sprožil dogajanje, ki se je najprej zavrtelo v tisti gostilniški sobi, možje so planili pokonci, drug drugega so spraševali, ali je res, ali je to mogoče, da je bila sveta cesarska kri prelita v nepomembni in nehvaležni Bosni, odprli so okna in na glas sporočali mimoidočim o krvoprelitju, ženske so se kot perjad razletele od hiše do hiše, ljudje so pustili delo, opravke, stikali so glave, poslali so otroke po nove časopise, na glas so brali po šolah, uradih, trgih, vrtinec razburjenja se je z vsakim obratom okreplil, zajel je vse sosednje vasi, planil v mesta, sosednje dežele in države, kot ogromen vztrajnik se je monarhija zavrtela v osi, ki je bila zapičena v nepomembni gostilni blizu Guštanja in kateri prvi sunek je sprožil Anzi, neznan revež, tako kot je bil še večeraj popoln neznanec jetičnik Gavrilo, ni ga bilo človeka, ki ni izgovarjal svoje ogorčenje in začudenje, da je takšna podlost mogoča, župniki so se že odeli v črnino za rekvijem, udarili so zvonovi in kot bi dojeli svojo nalogo, so brneli zamolklo in otožno, ves krščanski svet je molil za duši, ki sta se dvigali v božje naročje, saj kam pa spada prestolonasledniški par, če ne v prvo vrsto božjih otrok, žalni shodi in črne zastave so se vile po

sleherni ulici, Dunaj in Budimpešta sta onemela, Kaiser, ki ni hotel biti na Ferdinandovi poroki, je sedaj s povešeno glavo hodil za krsto, ko se je zaslišal poslednji amen, naj počivata v miru in večna luč naj jima sveti, se je čustvo narodov pretvorilo v manifestativni nemir, v domovinskem zanosu se je mladina spustila na trge, izrekli so se za domovino in cesarja, iz barvnih rolic so naredili trobojnice, hupali so, fantje so postavljali mlaje in dekleta so pletla kranceljne, silna domoljubna čustva so kipela preko roba narodove posode, iskala so dejanja in nadaljni smisel obsmrtni razdraženosti.

Kakor se je nemir dolge dneve širil po vasi, Koroški in končno po celi Evropi, tako se je v Guštanju in Šentdanijelu sčasoma življenje le vrnilo v mirnejše vode, ki jih je določalo kmetско delo, ritem narave in stoletni običaji. Fantje so spet vstajali sredi noči in se lotili košenj, otroci so gnali živino po pašnikih, ženske so se sklonile k poljščinam in s spretnimi rokami zavijale vrat plevelu. Poletje je žarelo z vso močjo, ko je Anzi dobil še svojo drugo zgodovinsko priložnost.

Kot žival je vohal nemir v zraku, posedal je pod okni poštnega urada, spet stikal po vagonih, vlekel je na uho razburjene pogovore telegrafistov in še pod noč zdirjal nazaj v vas. Bil je krevljast kurir, ki je prinesel v vas novico, za katero se sprva ni vedelo, ali je dobra ali slaba, Anzi je vedel samo, da je gromozansko pomembna in da bo na nek še ne povsem določen način, spremenila vas, Koroško in svet. Spet je planil v gostilno, zmršen in smrkav poiskal stol, trzajoč z eno roko nameščal nase pozornost in končno rekel eno samo grozavo besedo.

- *Ajnríkajo!*

Tisto ogromno družbeno-politično-vojaško kolo, ki ga je Anzi zagnal pred slabim mesecem, je dobilo nov besedni sunek, v nedeljo 26. julija 1914 so razglasi, posebne izdaje časnikov ter zvonjenje zvonov ljudem širom habsburškega imperija naznanili, da je njegovo cesarsko in kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagovolilo zapovedati mobilizacijo, ki se je imela zakoliti z uradno vojno napovedjo dva dni kasneje, obod se je sedaj spet zavrtel močnejše, možje so se razburjeno vlekli za ramena, vojska bo, saj ne morem verjeti, vojska bo, Srba bomo kaznovali za smrt, vsak moški je postal ekspert za vojaške premike, neposredno nad Belgrad je treba, obnavljali so svoje znanje o moči topov, o dometu krogel, ženske so se križale z drobnimi križki, mladina se je napela in se javljala na uradih, na obraze ljudstev se je vrnil zanosen pogled, življenje je spet zadobilo smisel, vsa orožja, vse polke bodo končno lahko po dolgih letih vojaških vaj poslali v zmagoslavno zmago, spet so se

ulice in trgi napolnili z vriskajočimi ljudmi, na boj, so vpili, na boj, za cesarja, za domovino, za boga, vino se je pilo brez mere, možje so zapuščali delo, vse moško prebivalstvo je iskalo svoje novo življenje in obredje v kasarnah, tujec, ki se je tiste dni slučajno mudil v mestih tod okoli, je srečeval vesele sprevode, kot bi šli na ohcet in ne na vojno, mislil bi, da je mesto zadela nepopisna sreča, dekleta z jerbasi cvetic, s šopki ter cesarskimi in deželnimi zastavami ovenčani vojaki so vriskajoč korakali, vpili so hoch in živijo, v Guštanju so privreli na dan stari spomini, Folti je v gostilno prinesel italijansko topovsko hiltzo, last njegovega deda, ki je bil deležen slave zmagovalcev bitke pri Custozzi, kjer se je boril pod generalom Radetzkyjem, to ime je dodatno nabilo domoljubna čustva s smodnikom vojaškega ponosa in paradiranja, pod večer ni bilo dvoma, da so Slovenci najboljši vojaki, samo pravega generala morajo imeti, z vsakim kozarcem so bile primerjave bolj sočne in za nasprotnika žaljive, da je sedaj končno prišel čas, ko se bo izkazala naša zavest, pripadnost in odločnost, vojaška nadmoč Cislajtanije, saj da so Nemci postali *krofasti, gnjilokrvni, slabotni, neizrasli, za vojake nesposobni*, da se bodo Korošci borili posebej ostro in *da ne bodemo svojih čet, svojih bander, zastav in topov nikakor in nikdar zapustili*, kot bi slišali tam v daljnem Berlinu govoriti kanclerja Bismarcka, *Kaiser Franz Joseph braucht nur zu Pferde zu steigen, dann folgen ihm alle seiner Völker*¹, ampak ali se ni dal cesar vedno upodobiti zgolj in edino v uniformi in je tako sporočal v sliki, da je Soldatenkaiser, končno pa je iz udobja kopališča Ischl poslal tudi v besedi, kaj je namenil svojim narodom.

»Slovenec«, ki je izšel v sredo, 29. julija 1914, je Florjanu in Jerici spodmaknil tla pod nogami. Bleda in posušenih ust sta brala pismo »Mojim narodom«, ki ga je v tej usode polni uri napisal cesar, ki je začutil potrebo, da se obrne na svoje otroke. Da zaupa svojim narodom, ki so se v vseh viharjih vedno v složnosti in zvestobi družili okoli njegovega prestola in ki so bili za čast, velikost in moč domovine vedno pripravljeni za najhujše žrtve.

Jerica je drevnela in se sušila ob Florjanu, ki se je naslonil na kolena in gledal v tla. Pod njima se je spuščala orumenela poletna pokrajina, zrak se je razredčil, postajal je tanek in suh. Tišina je še vedno nihala med Peco in Uršljo

goro, a tokrat je zvenela kovinsko hladno. Moj bog, vojna, je dokončno zapopadla Jerica in si stisnila lica z rokami. Pritekle so solze iskrenega obupa, v njeno mlado telo se je natekla do tedaj neznana grozavost, z nejevero je begala s pogledom po dolincih, Florjan je kamenel ob njej. Na njuno srečanje, ki je bilo še včeraj povod za radoživo vznemirjenje, je danes padla senca obupa in razhoda. Moj narod in moji otroci sta bila tudi Florjan in Jerica. Imela sta istega državnega očeta in nobenega vzroka za vojno. Cesar je prekinil njune priprave na skupno življenje, nek Gavrilo je razklenil njuno dvojino in revček Anzi je hropeč hodil med vasmi in ponavljal, kar je nekoč slišal od župnika, kuge, vojne in lakote, reši nas, o Gospod! Jerica je sklenila roki v nebo in se v hipu zaobljubila, da bo šla bosa k sv. Uršuli na Goro, če ji svetnica obvaruje ženina. Potem je spet bridko zajokala, v sunkih se je stresala, v otožnem javkanju se je naslonila na Florjana, ki je vase požiral solze in molčal. To, kar je prišlo nadju, je bilo tako mogočno in neobvladljivo, da je drobilo drobne človeške načrte, trgalo pogodbe in obljube, presukalo človeške namere in zamiralo upanje, ki ga sicer nosi v sebi prihodnost.

Prihodnost je sicer še obstajala, vendar ni bila več v njunih rokah.

Florjan je držal v rokah vpoklic v vojsko. Da se ima javiti na železniški postaji v Traberchu z najnujnejšo osebno prtljago, vpoklican je bil v 7. pehotni polk (K.u.K. Infanterieregiment Graf von Khevenhuller Nr. 7). Črno na belem.

Usta so se jima že zdavnaj posušila.

- Sedaj bom moral iti.

Komaj je zmožel. Šepetal je in se odkašljeval.

- S tabo grem, je Jerica podaljševala bližino.

- Ne, se je priostril Florjan, to bo za oba pretežko. Tu ostani, tu se posloviva. Doli bodo samo fantje, gneča, vpitje, tu pa sva še sama, tiho je in mirno.

Samo ta mir ni več božanski, je pomislil. Nastalo je zlovešče brezvetrje, zrak je nosil v sebi vonj po trhlini in razpadanju.

Objela sta se in kratko poljubila. Brez besed sta se držala v rokah, Jerica je sporočala, da naj se pazi, da ga bo čakala, s klopice bo videla, kdaj bo prišel na spodnji ovinek, molila bo zanj, brbljala je v sebi vse možne prošnje in zaobljube, dokler je spet ni zalil jok. Florjan je kimal, zresnil se je in se počasi vlekel iz njenih rok. Da mora iti. Spet jok, ne še, ne še, prosim, samo še malo.

Vstal je in Jerica je vstala z njim. Samo nekaj

¹ Cesar Franc Jožef mora samo zajahati konja in že mu sledijo njegovi narodi.

korakov naj še skupaj naredita, počasi, čimbolj počasi, da bo dlje trajalo. Poglej, Florjan, kako se lepo maje pšenica, jabolka bodo lepo obrodila. Drsala sta po poti, z očmi sta otipala vsak delček njenega sveta. Florjan se je nagibal naprej, Jerica je visela na njegovi roki in si brisala solze. Šla sta mimo njenega garteljca, rože so se povešale in Florjanu se je zdelo, da je nekje v daljavi nekaj zapelo.

So še rož'ce u hart'lnu žavovale, ko s'm mohou p'stit' jes moje dakle ...

Zapeklo ga je v grlu. Naslonila sta se na jablano in obstala. Potem je počasi prijel Jerico in jo odrinil od sebe. Trgala sta se drug od drugega, že zraščena v eno telo, stkana z nitmi v en prt, ki bi moral ležati pred njima na poročni gostiji, sedaj pa se je paral na silo. Po volji cesarja sta se spreminjala v vojaka in osamljeno dekle. Bolelo je v kosti, slovo je žagalo njuno drobovje, duša je iskala smisel in upanje, v daljavi je piskal vlak, nekdo v dolini je zavriskal, Jerica pa je spet zajokala, tokrat tako bridko in grenko, da je zdrsnila na kolena in si pokrila oči z dlanmi. Solze so se pririle med prste in kapljale po njej. Bila sta prva ranjenca notranje fronte v belem lazaretu njunih duš. Florjan jo je dvignil. V njem se je porajala moč vojaka, v vojni umiraš in ubijaš samo na ukaz.

- Jerica, vstani, sedaj grem med soldate, ti pa se vrni domov.

- Sa j... saj bom.

Stresla se je. Potem je odpela verižico s sreem, dodala je medaljon Matere Božje in mu spustila spominek v roko.

- Samo še par korakov. Potem pa res grem nazaj. V glas se je prikradla udanost v neizbežnost. Kupila si je nekaj poslednjih korakov skupaj s svojim ljubim. Utrgala je rožo in mu jo zataknila za suknjič.

Tja do vašče horice je spremljava me, pa še pošla ni mohva pozab't me.

Kdo to poje? Florjan je obstal.

A si ti, Jerica, nekaj slišala?

Pokimala je.

- Eno tako žalostno pesem slišim v srcu, o slovesu, o spominih, o žalosti, o bolečini, ko se ločujejo ljudje, ki bi morali biti skupaj.

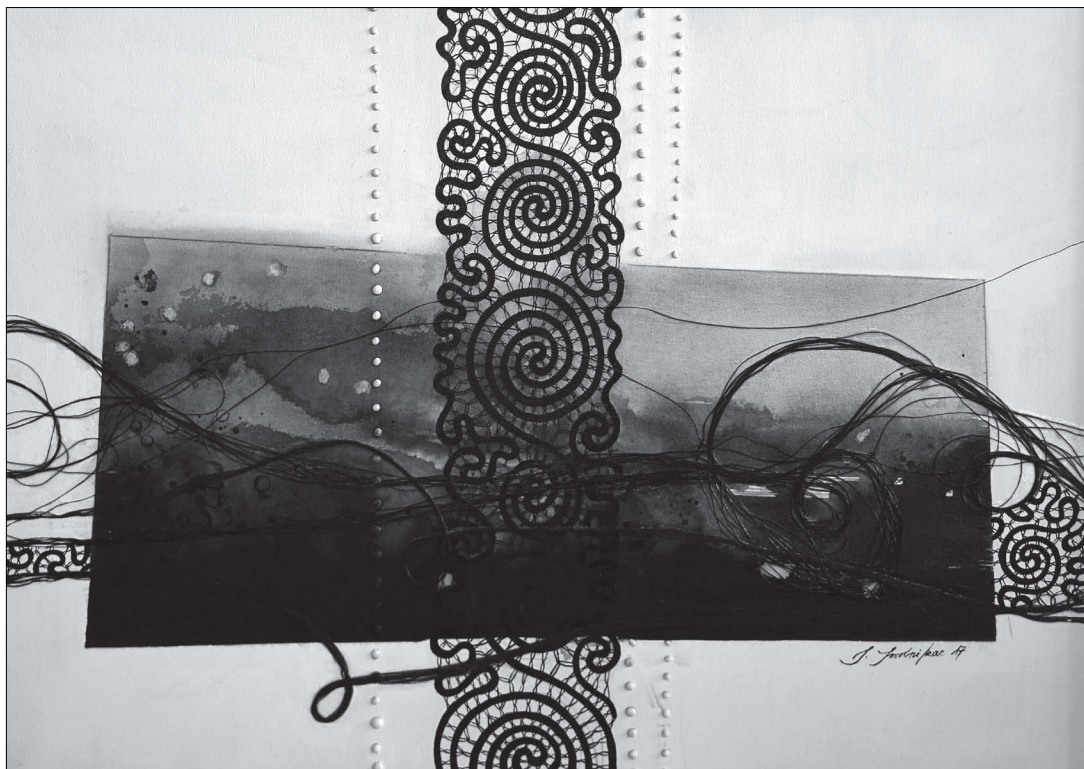
- Jaz tudi, je pokimal Florjan.

Prišla sta do razpela.

- Sedaj bom pa kar peš šel do Trabercha, da se malo spozabim. Ti pa pojdi nazaj. Pisal ti bom.

- Piši mi, se je oklenila nenadnega upanja Jerica. Še nikoli niso besede bile tako dragocene, bodoče besede, še nedomišljene, a že videne.

Res je obstala. Dokončno sta se pretrgala, nista bila več eno telo in ena duša, morala sta

Jerneja Smolnikar, *Preteklost II.*, 2017, mešana tehnika, 70 x 50 cm

se raziti in s tem umreti. Tisto Pergerjevo lectovo srce, ki jima je tolklo v skupni duši, se je razletelo. Bolelo je oba, tu ni bilo več pomoči. Pomahala sta si, Florjan se je zasukal na peti in stekel po hribu. Solze na licih mu je razpihoval veter. Hodil je in tekel, požiral vase žalost in še kar slišal tisto pesem, kot bi jo peli fantje na kakšen prav žalosten večer.

Tja do vašče horice je spremljava me, pa še pošla ni mohva pozab't me.

Pevci brez teles, iz onega sveta, ki pripada mrtvim in sočutnim?

Jerica ni čisto držala besede. Nekaj časa je stala ob križu in hlipala. Potem se je še enkrat zagnala po kolovozu za njim. Večerni hlad je zgoštil zrak in prve meglice so se ovile okoli dreves. Stopila je na prste in oprezala preko vej.

Da b' veterc potehnu, m'hlice razhnou, da b' se vidov moj puob'č, noj puš'le njehou.

Stala je tam in gledala v meglice, v mrak, čutila je, da se spreminja na hitro in na silo v preizkušano ženo, soočeno brez priprave na izgubo, na samoto. Zavila si je ruto čez ramena in ko se je obrnila, je bila postarana, kot bi jo prevozila mnoga leta vnaprej.

Florjan je dosegel Traberch in ko je stopil okoli vogala železniške postaje, je vanj udaril nek povsem drug svet. Pred peroni se je pilo in pelo, vojaki so se smejali na vse grlo, okrašeni s cvetjem in trobojnicami so vriskali bodoči vojni slavi, izprseni so hodili naokoli, na obronkih travnikov so na straži stali landšturmovci in priganjali zamudnike, ki so kar čez polja v zadnjih minutah lovili odhod, tu in tam se je pojavil kakšen pripadnik Landwehra. Nezrela mladina, ki jo je mladost prevarala za vojaško kariero in slavo, je stala pred pisarno, upajoč, da se vpiše vsaj k Jungschützem. Florjana so potegnili v slovenski vagon, sami domači, koroški fantje, vsi so dišali po žganju in dobri volji, Florjan je rad srknil iz ploščate steklenice, nalezel se je navdušenja, nekdo je na kolobarje rezal klobase, družba ga je ogrela in obdala z zaupanjem in čez nekaj časa se je spraševal, zakaj je bilo slovo od Jerice tako boleče, ko pa se je dogajanje spremenilo v radoživo vojaško potovanje.

Lokomotiva je zapiskala in počasi potegnili naprej. Ko so kolesa zaropotala, so Korošci zapeleli, najprej tiho in večglasno, potem pa že prigradnice, ki so jih kovali kar sproti.

Korajžni fantje mi smo vsi, če vidi nas sovrag, zbeži.

Smejali so se samemu sebi in svoji neuničljivosti. Zaenkrat so se vozili po domači dolini, naslednja postaja je bil Marburg an der Drau, dremali so en čez drugega, vlak se je obračal počasi na sever, rihung Graz, nekdo je zapel, *oblaki so rdeči, kaj nek pomenijo*, pa so se obrazi zamislili, prva otožnost se je narisala na očeh, nekateri so že obračali glave in iskali smer domovine, domače vasi, potem so spoznali, da so ujeti, da je slovo dokončno, tujost hiš in pokrajine jih je začela hladiti, obmolknili so vsak v svojo slutnjo in gledali v kamrico svoje duše, kamor so skrili svoje najsvetejše upanje.

Potem je Pavel Prikeržnik spregovoril z močnim in zanesljivim glasom, ujel je v dušo fantovsko zamišljenost in kot prerok zadonel po vagonu.

- Ko bo listje odpadlo, bomo že doma!

V vagonu se je prižgala nova svetloba. Vsi so použili to obhajilo tolažilnih besed, poravnali so se in drug drugemu ponavljali upanje, da bodo z odpadlim listjem že doma. Niso vedeli, da se v vseh vojskah sveta širijo kot epidemije upanja polni obeti o skorajšnjem miru, svobodi in vrnitvi med domače in bolj ko je vojna črna, umazana in krvava, bolj čist in brezmadežen je oltarček duše, kamor soldati polagajo svoja skrita upanja. Florjan se je pomiril, naslonil je obraz na šipo in pomislil, kako bo Jerico presenetil tam nekje oktobra, tiho se bo priplazil za njen hrbet in ji pokril oči.

- Ugani, kdo je prišel!

Kakšno vriskanje in veselje bo to!

Drugače se tudi ne more zgoditi, kajti na njihovi strani so pravica, Bog in cesar, kar je tudi oznanil Franc Jožef v svojem zadnjem stavku v razglasu Mojim narodom.

In Jaz zaupam Vsemogočnemu, da podeli zmago Mojemu orožju.

Florjan se je vrnil domov s prvim odpadlim listjem, tako kot je prerokoval Pavel Prikeržnik. Ni prišel sam, še cela slovenska četa je neslišno primarširala po beli cesti v Guštanj.

Ampak najprej jih je vlak peljal naprej po državi, ki so ji nekoč vzklikali *Tu felix Austria*². Veljalo je njeni spretni politiki. Kar so drugi dosegali z vojnami, je Avstrija dosegla s porokami. Kar je drugim dal Mars, je tebi podarila Venera. Ni zaman Marija Terezija zaplodila 16 otrok in jih požejala po vseh vladarskih hišah Evrope.

² Ti srečna Avstrija

Drugi so zmagovali z vojskami, ona pa s plodnostjo. Vi nam mrličke, mi vam otroke.

Vojaki so se zapletli v živahen razgovor. Vrtel se je okoli žensk, ki se rade sučejo okoli kasarn, si popravljajo nogavice pod rdečo lučjo ter osrečijo vojake s potešitvijo in še kakšno francosko boleznijo zraven. Slednje včasih ni slabo, ker take pošljejo v zaledni lazaret, da se zalijejo sladke rane. Tam pa se nad njimi spet sklanjajo belopolte angelske sestre. Krohotali so se na široko, zapovedi ni bilo več, greh se jim je bližal na doseg roke.

Vlak je obstal nekje pri Wiener Neustadtu. Na drugi tir je ob njih pridrsela temna kompozicija. Skozi okna so gledali blede in okrvavljeni ranjenici, slišalo se je stokanje, moledovanje po vodi in morfiju, vohala se je gangrena, v njih je udaril smrad zagnojenih ran, navlaženih uniform in umazanih teles. In predvsem jih je dosegel strah pred smrtjo, groza strelnih jarkov, vročični pogledi polživih mrtvecev, ki so sporočali, da tam, kamor gredo, ni vojne slave in herojstev, ampak povsem brezbrizna smrt in trpljenje.

Vagon je utihnil in nihče ni več spregovoril do Galicije.

Tam so jih že čakali Rusi, lepo zasidrani v gričevju v treh vrstah druga nad drugo. Njihov poveljujoči je z daljnogledom opazoval avstrijske premike. Polki so stopali proti njim, kakor čreda brez vodnika. Ogenj, je rekel Rus in zamahnil s sabljo. Pokosili so jih kot zrele trave.

Jerica je sedela na klopici in vrtela robec v rokah. Ob njej je sedel Matevž Obretan, nekoč postaven in čeden mladenič. Sedaj je bil brez noge, ob klop je prislonil berglo, mladi obraz je imel zlomljen v gubah. Sedela sta v tišini, Matevž je iz žepa potegnil zavoj in ga izročil Jerici.

Zaihtela je. Tresaje je odprla kovinsko šatuljo. V njej je bila verižica s srcem, medaljon Matere Božje in majhno pismo.

Draga Jerica! Sedim v zemljanki in mislim nate ves čas. Vse veselje je minilo, tu vlada le še smrt in lakota. Da je vsaj tebi dobro. Če bog hoče, se snideva, ko bo taka božja volja. Moli zame, ker tu samo še preklinjamo hudiča. Le ponoči, ko je včasih tiho, slišim tisto zadnjo pesem, ki je zvenela iz zraka ob najinem slovesu. Tako lepa in tako žalostna pesem, a domača. Poljubljam te čez hribe in doline. Tvoj Florjan.

Pokrila je obraz z dlanmi, Matevž je molčal, blag veter je potegnil po bregu in stresel barvano listje z bukev.

Als Held für Kaiser und Vaterland gefallen³.

Florjan je prišel domov. Medtem ko je on umrl hitro in skoraj neboleče pri Pšemyslanih v turborni in pustni močvirnati pokrajini, je Jerica ostala domača vas, kjer se je začelo njeno dolgo poslavljanje. V enem letu je bila vse, zapeljivo dekle, ljubica svojemu dragemu, obetana nevesta in sedaj vdovska sopotnica. Osamela nevesta vojnega junaka. V enem letu je njen obraz obsijala sreča, zaljubljena rdečica, osuplost slovesa in sivi na smrti. Starala se je iz minute v minuto, krivila se je v hrbet, spet in spet hlipala v dlani in edina priča njeni premeni je bil Matevž Obretan, vojni invalid, križan z grozo strelnih jarkov. Kristus je imel pet ran, on jih je imel desetero v mesu svojega telesa, Kristusa so pribili z žebli, njega so prestrelili s šrapneli. Preden se je mrak spustil z zahodnih bregov, se je poslovil. Odštorckljal je navzdol in si ni upal pogledati Jerice. Tudi ona se je končno dvignila in podrsala do hiše. Ko je vstopila, je skoraj niso prepoznali.

Jerica je ostala sama. Potegnila se je vase, prešla mladost, posušila se je, hirala v sebi in posedala na klopici pod bezgom, ki jo je Florjan stal za njiju. Medtem ko se je on stapljal z ilovico daljne Galicije, je ona zamirala pri živem telesu na opni domače zemlje. Njeno življenje se je spremenilo v neskončno poslavljanje in spominjanje. Kakor je Florjan omahnil na hitro, je ona ugašala z oklevanjem. Ko ni bilo nikogar blizu, se je tiho pogovarjala z njim, kazala mu je prizore v dolini, ocenjevala letino in ga spraševala, če jo ima še rad. Nagnila se je na njegovo stran in zajela med roke njegovo nevidno prisotnost. Bil je z njo tako kot Jezus v hostiji. Raztopil se je v njej in čakala je tisto uro, ko ga bo smela videti v nebeški pokrajini, ki je božanski odsev hribovja Šentdanijela. Tam ni ne smrti, ne trpljenja in ljubih ljudi ne loči nobena roka in dekret.

Za vse svete je vedno stala ob grobu dolge ure. Tisto šatuljo je zagrebla v grob zraven staršev in postavila napis. Potem je obstala ob gomili, tiho hlipala in molila za njuno skorajšnje snidenje. Ženice, oblečene v črnino, so se zbrale za njenim hrbtom in šepetale med seboj. Uboga naša Jerica, ne more ga pozabiti, umrla je v dušo, koliko let je že minilo, ona pa še kar žaluje. Druga je povzela, tako sta se imela rada, pa ju je vojska raztrgala, srce ji je počilo. Zavzdihnile so vsaka s svojo skrbjo in odcapljale z vaškega pokopališča. Tišina se je zgostila in izza smrek se je zaslišalo nekaj kot oddaljena pesem. Morda so bile samo tiste ženi-ce, ki so si med odkimavanjem mrmrale besede in vozeli na ruti.

Tja do vašče horice je spremljava ha pa še vendar ni mohva pozab't' ha.

³ Padel kot junak za cesarja in domovino.

POLJUB NEBA

LEPOSLOVJE

Kazalci dizajnerske ure na oranžni steni so se že nekoliko obesili in prenehali z igrivim lovljenjem. Če so veselo mežikali, uživaško tekali drug za drugim in si skoraj potokli kolena ter ritmično pritrkavali tudi še, ko je sonce že pokimalo in se potuhnilo za Zeleni hrib, so sedaj, ko jih je dohitela noč, le obnemoglo sopli čez brazgotinaste oznake, ki jih v naša in vaša življenja neusmiljeno zarezuje čas. A videti je bilo, kot bi se bil ta večni priganjač in boter evolucije ustavil in izgubil v delovnih prostorih štirinajstega nadstropja marmornate poslovne palače, kjer se s poslovnimi odločitvami neutrudno zaposlujejo poslovni ljudje, odgovorni in resni, saj odgovarjajo za same pomembne zadeve, medtem ko so tiste nepomembne le za zgube brez instinkta in poslovnega stila. Ritem letnih časov ter menjave sonca in lune je v tem dolgem večeru kot že kdaj prej izgubil svoj smisel. V svetu odgovornih so ga uživali le še nevidni sostanovalci in sotrudniki, denimo stara pajkovka Mina, ki se je na svojem koncu orjaške pisarne oddelka za strateško načrtovanje nestrpnostno dričala po sveže izvezeni mreži in si od vznemirjenja lomila tipalke, saj se bo čez minuto ali dve začel lovopust na muhe in mušice, ki so se podnevi lenobno in brezskrbno pasle po vseh kotih in so se sedaj, nič hudega sluteče, odpravljale na zadnji večerni obhod. Tudi biba Marcelina je prijazno skakljala sem in tja ter se z lahkoto vzpenjala po navpični steni, kjer se je ustavila ob težki omari in jo tolažila, ko je tiho ječala in le še s težavo nosila gore različnih papirjev, delovodnikov in priročnikov, ob njih pa aparate za vezavo, registratorje, prenosne polnilce, plastifikatorje, artikle za hrambo, kuverte (velike, male in srednje), rezalnike papirja, giljotine, različne sete ter štiri uničevalnike dokumentov in stojalo za lepilni trak (črno). Zgoraj so neonske luči pripirale veke, a na krilih svežih sunkov čiste energije iz bližnje termoelektrarne z zadnjimi močmi vestno izpolnjevale s certifikatom predpisane obveznosti. Valovi pridušene glasbe iz tristomegaherčnega tranzistorja so se dvigali in lepili na vlažne preklade in le še z raztrganimi akordi in kakšno udarno noto kapljali na delovne enote pod sabo. Samo tam, pod stropom, v najbolj odmaknjenem zatišnem vogalu, si je večerni mrak kradoma izbral pravico do obstoja, medtem ko je spodaj neusmiljeno brnelo tiskano vezje in pletlo nezavedno podobo sodobnega sveta.

Že dvanajst ur in pol je nepremična sedela na visokem stolu in le občasno pomigala z nožicama, ki sta ji bingljali nad bleščečo talno oblogo. Budno je prebirala luknjice na neskončnih trakovih, ki jih je brez premora bruhal pregreti teleprinter, in jih zdaj z vijoličnim, zdaj z zelenim, dobro ošiljenim flomastrom prerisovala v dokumente, popisane z znaki Morsejeve abecede, saj je bilo tako hitreje in enostavneje, z leti pa je tudi ugotovila, da le še s težavo bere lastne rokopisne zabeleške, ko jih je potrebno pretočiti v uradne dopise in druge, do vratu zapete akte. Vesela je bila, da so upravniki, nadzorniki, šefi oddelkov in svetniki (in med njimi vrhovni upravni svetnik) po dolgih letih udinjanja vendarle prepoznali njeno predanost in mnogoopravilne sposobnosti, zato je ni zmotilo, ko ji je kristalno čista znojna kapljica z nežno nagubanega čela stekla čez koren nosa in se prek lepo zaokrožene brade po vratu zlila navzdol v brazdo privzdignjenega, že zelo vlažnega dekolteja. Potrpežljivo je izpolnila vse rubrike na dokumentih iz prvega, najobsežnejšega svežnja, zato je pomislila, da bi se lahko pogon pred nadaljevanjem v tretjem podaljšku vendarle za kratek čas ustavil, in bi končno predahnila. Kakšna sapica svežega zraka, če ga je še bilo kaj tam zunaj, bi bila nedvomno dobrodošla. Se ji je utrnilo.

Življenjsko vodilo, da želje ni mogoče prikriti, četudi nisi Walter Mitty, je v časih, ko se človek mimo svojega ozira še po drugih svetovih, postalo nekaj samoumevnega, zato je ni presenetilo, ko je velika miška spodvila rep in se je delovna konzola z zasoplim izdihom nenadoma zaustavila. Najprej je pomežiknilo oranžno, nato pa je sredi osrednjega ekrana zasvetilo veliko rdeče oko, nad njim pa je utripal napis »10 MIN« in vsake toliko še »SAMO 10 MIN!«

Ozrla se je na levo, kjer se Mavric za kupom papirja ni premaknil in je kot okamnel, oropan misli in s prsti, prilepljenimi na tipkovnico, še naprej zrl v oslepeli obraz informacijske plošče. Nato je pokukala še na desno k Moniki in opazila, da nervozno brklja po veliki toaletni torbi in si v zrcalu omračenega ekrana mrzlično popravlja rdečilo na našobljenih ustnicah. Čas je bil pravi, ni več oklevala. Urno je splezala s stola, si nataknila čevlje z vrtoglavo koničasto peto, ki jih je že zjutraj lahkotno osmukala s hvaležnih podplatov, odrinila je oblazinjena vrata ter jadrno stopila v veličastno, s sivim granitom obloženo

no avlo. Glasno je klenkala po položenih kamnitih ploščah, da je odmevalo od otrplih zidov in so se iskre, ki so se vžigale izpod petk, kakor strelice pikada zapikovale med vozle težkih stenskih tapiserij. Ingrid Bergman pod Strombolijem je že pred uro ali dvema naslonila glavo na ramo Roberta Rossellinija in tudi druge, podnevi tako dobrovoljne figure na sijočih umetniških slikah, ki so v zadnjem tednu poživljale ambient slavnostne dvorane, so sedaj trudne legle k zaslužnemu počitku, da bi si nabrale novih moči in že zjutraj znova razveseljevale mimoidoče. Dvorana je bila prazna in gluha, saj je tudi varnostnik ob vhodnem portalu zdrsnil s svojega neudobnega stola in zvit v dve gubi mirno drnjohal na dlani desne roke, ki si jo je nežno podstavil pod lice, da bi se obvaroval pred hladom kamnitih tal. Z ritmičnim smrčanjem je napletel že za celo balo prediva, s katerim se je ovil v sladko sanjarijo. Skoraj neverjetno je bilo, da bi se bil prebudil, a je vseeno znova sezula ošpичene salonarje in na mehkih blazinicah oličenih prstov lahko kot piš stekla še tistih nekaj korakov do sijočega pitnika iz nerjavečega inoxa. V ogledalu nad njim se je opazila in nemudoma ugotovila, da je črta obrvi nad levim očesom izgubila ves lesk in se skoraj utopila v debelih slojih bledikastega, a zelo obstojnega dnevnega (no, sedaj že večernega) pudra, zato je s črtalom zarisala novo, pravzaprav kar dve, vzporedni, da bi trajali dlje. Pritisnila je gumb pipice in se s kapljicami mrzle vode poprhala po obrazu, da je v šoku najprej za hip otrpnil in se nato hvaležno razlezel v dobrovoljni nasmeh. Čeveljčke je odložila v skrivno zidno vdolbino na levi, nato pa je stopila na prste in s ključkom, ki ga je nosila na verižici okoli vratu, odklenila majhna vratca na desni visoko na zidu. Zajela je sapo, zaprla oči in pritisnila na modri gumb. Gladko, skoraj neslišno se je visoko pod obokom, kjer so se zaradi kondenziranja vlažnih hlapov kopičili okroglasti beli oblaki, odprla loputa, navzdol pa je z veliko hitrostjo šinila ozka lestev in se tik nad tlemi ustavila in se elegantno prilepila na tla. Pot navzgor je skozi ozko temno odprtino vodila na prostrano teraso, ki je bila namenjena le za dostop krovcev in drugih vzdrževalcev, a so jo za redke posebne priložnosti uporabljali tudi drugi zaposleni. Bosa se je vzpenjala po klinih in prav malo ji je bilo mar za razglede, ki so se vzdolž ne zelo dolgih, a lepo oblikovanih nog ponujali navzgor pod krilo kostima iz temno rjave, skoraj črne volnene česanke ... spodaj na tleh pač še vedno ni bilo nikogar. Bila je v dobri kondiciji, ker je zadnje čase veliko kolesarila in s trmasto vnemo pohajkovala po najvišjih hribih, zato je bodro in na mah kot majhna severnoameriška veverica

premagala spoštovanja vredno višinsko razliko ter se zavihтела na ravno streho najvišje poslovne zgradbe v dolini, a tolikanj nespretno, da se je pokrov edinega izhoda hrupno zvrnil v ležišče in se zapahnil ter pri tem odlomil skoraj neskončno lestev, ki je spodaj zgrmela na tla. A vsega tega ni slišala, zato je od navdušenja le brezskrbno zacetetala. Na izpostavljenih višinah z odprtim horizontom se je vselej počutila kot doma.

Rahlo kiselkast okus zraka je ni zmotil, ko je zajela sapo in s pritajenim vzklikom »Jaaaa!« (namenjen je bil le njenim ušesom) visoko dvignila roki in se skoraj dotaknila zatemnjenega neba, od koder je luna, kot že tolikokrat poprej v zgodovini, neusmiljeno pregnala sonce. Noč je bila slepa, vendar je bila glavna stavba globalnega korporativnega podjetja osvetljena z vseh strani, kot se za firmo takšnega kova spodobi. Z lahkoto se je gibala prek ploščadi, posute z drobnimi kamenčki, med katerimi si je tu in tam košček življenjskega prostora izbrala drobna cvetlica. Pokleknila je k prvi, ki jo je začutila pod bosimi nogami, in se ji najprej opravičila, ker ji je stopila na poganjek zračne korenike, potem pa poduhala svetlo modre, v soju žarometov skoraj prozorne venčne liste, da so jo prijetno požgečkali v zadnje prekate desnega pljučnega krila. Neskončno rada je imela naravo, ljubila je cvetje, a le ob vikendih in na počitnicah, saj so bili predstavniki flore kot najlažje ukrotljiva živa bitja v pisarnah podjetja od lanske invazije japonskega dresnika strogo prepovedani. Prah, ki se je vrtinčil z bližnjega premogovnika in se vestno nalagal na strehe okoliških hiš, je pustil sajasto sled na njenih kolenih, a se ni preveč vznemirjala, ker je ponoči ne le kavica, temveč tudi vsaka kravica črna. Še več, razposajeno nerodnost je občutila kot izraz spontane svobode, zato je v nezavednem navdihu poskočila in si brez razmišljanja (in brez pravega smisla, ampak saj to ni bistveno, mar ne?) razpela tesen, po telesu ukrojen blazer ter s spretnim, vajenim manevrom izpod svetle bluze potegnila snežno bel modrc, ki jo je nesramno tiščal že od zgodnjega jutra dalje, ter zmagoslavno stopila na komaj pol metra široki zidec na robu terase in ga odločno zabilasala v globino pod sabo. Pobliskaval je na poti navzdol in kot miniaturno dvojno padalo zajadral do bližnjega topola, kjer se je obesil na izpostavljeno vejo, od koder ga je naslednje jutro vzhičeno pobrala plaha šoja, ga odnesla v gnezdo in v desno polovico skrbno namestila štiri sveža jajca, v levo pa zalogo želoda za naslednja dva meseca.

Lahen večerni vetrič je začutil svojo priložnost in ji brez sramu vzvalovil rdeče lase, ki so se skrivnostno razvozlali iz poprej čvrsto sple-

tene kite, na temenu zvite v figo in pričvrščene z nevidnimi lasnicami. Kot Rose de Witt se je z osvobojenimi nedri naslonila na ohlapno zračno blazino pred sabo in prek nezaščitenega previsa neustrašno započila pogled navzdol na veliko parkirišče, kjer je bilo v pozni uri le nekaj osamljenih avtomobilov, med njimi njen beli mustang premium convertible G&T. Veselo mu je pomahala, on pa je pozorno, s pristrčno prijateljsko gesto trikrat pomežiknil z levo smerno utripalko.

Daleč spodaj so obcestne svetilke jasno očrtovale betonsko strugo žuborečih kaskad potoka, ki je v drzni arhitektonski zasnovi poniknil pod fasado in se zopet prikazal na drugi strani. Spomnila se je vznemirljive otroške igrice iz otroštva, ko sta z dragim očkom spuščala palice z visokega mosta in uživala v dirki slepih lesenih čolničkov, ki so prek vzvalovane hitre vode zavzeto in z veliko tekmovalnega duha švigali na drugo stran. Stopila je čisto na rob prepada in izza levega ušesa visoko v zrak dvignila zeleni flomaster, izza desnega pa z drugo roko vijoličnega, ter ju istočasno spustila, da sta kot izstrelka na posebni misiji strmoglavila proti svetlika-joči se vodni površini daleč spodaj. Počakala je, da je pljusnilo, nato je pohitela na drugo stran, kjer je potok znova prižuborel na plano. Z ostrim, z novimi kontaktnimi lečami pojačanim pogledom je z dlanmi, pripravljenimi na plosk, nestrpno čakala na zmagovalca. Živčno si je grizljala ustnice, stavila je bila na vijoličnega, a ga je na koncu za kanec prehitel zeleni. WTF, je zavzdihnila, in se nato še pridušala z razočaranim OMG, saj je bila zelo vraževerna. Lastno in usodo bližnjih je vselej preizkušala po meri srečnega in predvidljivega izteka hipnih nalog, ki jih je iznajdevala kar spotoma ... po navedi je štela in se v ritmu, kot bi skakala ristanc, spodbujala pri najobičajnejših opravilih, ali pa je na način zarotitvenih litanij ponavljala otroške izštevanke, s katerimi je od nekdaj krmarila skozi življenje. Za hipec ji je obstalo srce, saj je bil to zares slab omen, a si je nato zapela prvo kitico Kekčeve pesmi in zamahnila z roko, saj je bilo zapovedanega časa za predah le še za vzorec. Premerila je ploščad in se točno na sredini zleknila čez peščeno podlago, da bi s hrptom na tleh in s pogledom v brezpotju tam zgoraj preštetla preostanek zvezd na južnem nebu, ki jih je spregledala ob zadnjem potapljanju v nebesne globočine preteklo soboto na vrhu pri televizijski raketi najbolj izpostavljene hribine pogorja, kakor se je v izteku treh dolin bočilo nad mestom. Nedoumljive razsežnosti v temini veselja in bisernata bleščava rimske ceste sta ji ohromila misel, da se je iztrgala kontroli razuma in prosta kot ptiček prostodušno zaplavala v nebes, kjer

si je hrepeneče utirala sveže poti v načrtih za bodočnost, prej ko slej onkraj utesnjenih domačih logov. Svet je napravljen tako, da ga lahko vselej obrneš na glavo, ji je sporočala iskrica, ki je švigala skozi njeno ožilje in vžigala vročo kri. Tuje dežele in druge zvezde so lahko tvoje, kolikor jih upaš vzeti in gotovo je le to, da ni nič gotovega. Samo še malo in šla bom, je pomislila, ko je začutila, da se je čisto doli, čisto k njej spustila vabeča Hipnosova perut krilatca in so zašelesteli bližnji gozdovi, od koder je prineslo velik hrastov list. Nežno se je spustil na njen obraz in kot koprenasta tančica pozabe pokrnil oči, da so se veke pod njo nehotno spustile in prostodušno odklopile še zadnji stik z resnično resničnostjo.

Negibna se je zlila s podlago in se kot na vrhu sveta prepustila objemu zračnih mas, da so jo zapredle v svoje niti in ji ukradle živo misel. Njena razprta guliverjevka postava je utonila v pritlehni pomanjšani svet redkih travnih bilk, ki so med nasutjem mrtvih kamnov poiskale pot k svetlobi in kot krhki kažipoti usmerjale drobencjave poti nerodno kobacavih hroščkov, migetajočih členkastih kačic, osamljenih pajkovec in strumnih, v kolone poravnanih marljivih mravljič, ko so nocoj kot včeraj in kot bodo jutri korakale po nevidnih trasah kdo ve od koga zapovedanih dnevnih nalog. Nenadna ovira gladkih nog, ki so tudi v črnjavi brezoblačne noči sijale izpod ležerno zrahljanega, sedaj le centimeter ali dva višje kot običajno nabranega tvidastega krila, je le za hip zmedla prvega vojščaka v vrsti gomazeče vojske, nato pa se je brez večjih muk, in za njim vsi ostali, pretipal navzgor čez trebuh, kolikor ga je pokukalo izpod razprte bluze, nato počez in še navzdol na drugo stran ter nadaljeval v začrtani smeri, kakršno narekuje nedoumljivi instinkt narave. A evolucija je sistem, ki mu daje sol šele nepredvidljivost nepričakovane napake, in tudi to noč ni bilo drugače, ko je tristopetindvajsetemu vojščaku v koloni zdrsnilo na brezhibni gladki čistini napete kože in je strmoglavil v brezno popka, kjer je rahlo omotičen obležal za toliko časa, da je formacija brez njega odkorakala v dalj, do konca in naprej. Marjan pa (tako je bilo mravljinca ime, če koga slučajno zanima) se je zavihtel do roba oble človeške kotanje, ki je tam kot trajni spomin prihoda v objem sveta živih, in se udobno namestil v mehko gubo pod vrhom. Na mah se je odločil, da bo kot najbolj črna iz vrste ovc le pomahal tovarišem in si privoščil počitnice. Zlasti še, ker se mu je v tem prijetnem večeru kresne noči zazdelo, da lahko prisluhne in sliši človeške misli. Desno prednjo tipalko je prislonil v podbradek, z levo pa je lovil pritajene, a jasne signale žive sanje, ki je tisti tre-

nutek vstajala v pritajenem šumenju nezavednega spominskega votka mladega dekleta, nehotne ubežnice v deželo onkraj, kjer se na nakovalu hrepenenja oblikuje želja in v naključnem zaporedju slik obuja spomin. In v njem kot utrinki čez poletno zvezdnato nebo pobliskavajo podobe:

Beli ples v vetru. Zeleni travnik za hišo. Lahkotno dviganje in sunkovito vrtinčenje osutja osivelih regratovih lučk. Padalci. Osvobojeni rasti. S semenom, ki išče prgišče prsti za novo kaljenje. In drobceni prsti, ki se zaman stegujejo za njimi. Ko švigajo. Se izgubljajo v višavo na nežnih svilnatih koprenah. Sonce nagajivo blesti v oči. Presveti še veke, ko bi jih rade ubranile. Življenje otroku žari tisočkratno. Tudi v sobi. Pred oknom. Na mehkih pernících, pospravljenih v omari za odprtimi vrati. In pred očesom fotografske kamere v nasprotni svetlobi. Ščemenje žarkov pači obraz. Za vselej ga odtisne na gladek papir. Dokler ga čas ne posrka in razblini. V rokah prazen Miklavžev škorenj. Rdeč. Plastična novoletna jelka. Modni hit. Prenosni gramofon, ki žre vinilke. Diskofag? In sanke na poledelem zasneženem pločniku sredi mesta ... je to isti spomin? Ali oni drugi? Vodomet sredi parka je zmrznil v veliko ledeno skulpturo. Šele aprila, ko se vžge svečka na čokoladnem ježku, se topi zima. Voda polzi in se steka v potočke. Prek kamnov ob gozdni poti. Na stezi čez jaso. Tlakovano z obnemoglimi regratovimi padali, ki jih prehitijo topolove mucke. Združene v belo volneno preprogo, raztegnjeno čez igrišče. Brezove metle jih pred tekmo pometajo v kupe toplega poletnega snega. Rada jih gleda. Velike fante, ko se podijo za žogo. Močni, skoraj divji so. A vendar elegantni, ko drsijo, vijugajo po asfaltni podlagi. Skoraj kot postrvi v umetnem ribniku pred gostilno. Pod kostanji. V slabotnem soju rumene svetlobe, ki pada skozi velika okna. Za njimi hrup in cigaretni dim. Zunaj blagodejna tišina prišepetava domišljiji. Večeri so zdoma vselej predolgi ...

... in dan prekratek, ko stoji pred vhodom za kapelico, ki je kazal v skrivnostno podzemlje, koder je vodila pot v drobovje sodobnega življenja spodaj v dolini in kot po kapilarah prevajala starosvetno kri s hriba, domovanja izbranih generacij davnih prednikov, in na drugo stran do gorskega vrha, v čigar objemu počiva mesto tudi takrat, ko nadenj spusti črne oblake in v poletnem nalivu dežuje po drevesih in hišah, da ječijo, kot bi jih pikale igle, medtem ko voda umiva pročelja in z ritmičnim pritrkavanjem pronica v prostore med ljudmi, kjer spodbuja osmozo misli med dvema, da se lahko imata rada, ne vedoč drug za drugega, kot prvič, sramežljivo in boječe, a pomirjujoče, kolikor je skrivnost drobnih

namigov zavita v pričakovanje, vse do trenutkov presihajočega otroštva, ko je samo nad njeno glavo obvisel majhen siv oblak in ji nenehno zalival obraz, tudi za štirimi stenami, kadar se je sredi dneva pokrivala z blazino prek ušes, da ne bi slišala odmeva ulice, ali pa v parku, na klopci, kamor se je s knjigo v naročju skrila tako, da jo je lahko videl vsak, in se je, sama sredi vseh, odločila, da bo ugasnila utripanje zrcalnega nevrona in izklopila empatijo, kar ji je – tega takrat še ni vedela – omogočilo potovanje skozi dežele in prostore, ki jih ne meri čas.

Je bilo takrat, ko je spoznala, da je resničnost trenutka le iluzija, dotik sveta v zaokroženem loku od velikega poka do zadnje sodbe pa edini gradnik zavedanja? Kaj lahko ponudi več od tega? Poljubljanje brez ustnic? Umiranje brez smrti? Pogled z zaprtimi očmi? Dihanje brez sape? Kako naj razloči, ali se z neba na božični večer vsiplje suhi sneg ali pa je to le oblak dišečega sladkorjevega drobljenca, ki oprahuje hrustljivo zapečeno skorjo potice, preden se znajde sredi praznične mize? S čim naj si povrne vero v svet, ko pa je odločena, da ga bo objela šele potem, ko bo nehal biti slab?

Preveč je bilo vprašanj, zato je tudi dotleju čuječi mravljinca tam spodaj sramežljivo povsil tipalke, odmajal z glavo ter se brez pozdrava oddričal v temo, njo pa prepustil zarezni časa, ki se je v tistem trenutku dokončno razprla in jo na krilih domišljije vzela s seboj na čudovito potovanje.

Občutila je, kako jo je lahkotno privzdignilo, nato pa so jo tanke srebne niti potegnile v naročje prijaznega, čeprav že na pogled mičkeno mahnjene starca, belobraodega biblijskega očaka, v katerem je prepoznala dobrotljivi lik Mathewa iz mesteca Salem v državi Maine. Že naslednji trenutek jo je nežno odložil v vlažno travo na gozdni jasi onkraj, se sklonil nad njo in ji v imenu modrosti včerajšnjega sveta začel v uho šepetati naslednjo zgodbo:

Še ko sem bil majhen, so me v šoli učili, kako je neki Galilei iznašel res važno resnico, da se namreč zemlja vrti okoli solnca, ne pa solnce okoli zemlje, kakor so mislili stari. Meni, da prav očitno povem, ta nauk nikakor ni hotel v glavo. Kako hudirja, mislil sem, ali ne vidim z lastnimi očmi vsako jutro solnca vzhajati in zahajati? In da bi bilo že res, kakor pravi Galilei, kako bi mogel jaz v šoli mirno sedeti, kakor veli gospod učitelj, ali bi ne morali jaz in moji sošolci z učiteljem vred in naši klobuki in naše knjige zleteti z zemlje v zrak, dokler bi ne padli na kak trden in stalen kraj, kjer bi zamogli mirno sedeti in se učiti? Ti dokazi so me v mojem mnenju tako potrdili, da sem začel celó dvomiti o vsej novejši znanosti, rekel sem: Ti

naši so popolnoma pozabili, da stojé na zemlji, vsa svojo učenost zidajo v zrak in sanjajo reči, katerih ni bilo in jih ne bo.

Ali glej, kako se časi spreminjajo. Ko sem iz šole stopil v življenje, mi je bila priložnost ljudem v možgane gledati; sedaj sem videl, kako se tukaj noter vse vrtil in meša, kako človek svoje misli in prepričanje, kakor luna svoje torilo, od dne do dne preminja, tako da ni norenja ne kraja ne konca. To opazujoč jel sem počasi dvomiti, jeli moje mnenje o zemlji in solnci pravo. Vsaka prikazen namreč, kakor se mi je zdelo, mora imeti svoj vzrok, tako tudi ono vrtenje v človeških možganih in tako bi znal vendar le prav imeti Galilei, ki pravi, da se zemlja vrtili okoli solнца. Ker drugače, ko bi zemlja mirno stala, bi moral tudi v človeških možganih mir biti. In nisem več dvomil, in rekel sem: Ti si vendar le mož, Galilei, če prav ne poznam tvoje teorije, vendar ta prikazen mi priča dovolj, da si jo zadel. Zatorej slava ti, Galilei!

Ali oh, zdaj še le vidim, kam sem zašel; da bi se le tudi v mojih možganih ne mešalo! Popolnoma sem zabil, da nam je iti v Indijo Komandijo ...

Tam daleč pa, v svetu resnih, delovnih in poslovno uspešnih ljudi, se je pet minut po tistem, ko so se zagnali stroji in se je naluknjani trak brez nadzora kot Matjaževa brada že sedemkrat ovil okoli mize, prižgal rdeči alarm tretje stopnje. Brez težav so odkrili, kdo je bila šibki člen proizvodne verige, a so jo v naslednjih urah do jutra zaman iskali vsenaokrog in še kje in prav nič ni pomagalo, da so si neutolažljivo pulili lase in zaradi neopravljenega dela lomili roke. Nazadnje pa, ko so vendarle ugotovili, kam jo je zanesla nepremišljena avantura, so tudi posebne okrepljene ekipe gasilcev s teleskopsko lestvijo brezuspešno naskakovale zaskočena jeklena vratca. Na pomoč so poklicali desantno enoto iz bližnjega zavezniškega oporišča, a so prihod svojih specialcev obljubili v prvih minutah po sončnem vzhodu.

Pred svitom pa je njena črna zgodba tekla dalje:

... Preljuba, prezvesta prijateljica, kot meni se bode ti spolnilo. Po čemer je srce celo življenje hrepenelo, česar sem dolgo časa željno iskal, Indijo Komandijo, našel sem; z lastnimi očmi jo gledam, v njej sem cel z dušo in s telesom. Govorim ti tukaj iz glavnega mesta cele Komandije. Čeprav daleč, daleč sva zdaj vsak sebi, ljuba, sva si vendar blizu. Že sam več ne vem, koliko dni, mescov ino let sem moral navzgor hoditi, predno sem prišel do Indije. Nismo še sicer v nebesih, vendar pa prav blizu nebes; kajti nebeški strop je videti tukaj prav nizek. In da boš vsaj nekoliko si mogla domisliti, koliko viša je Indija Komandija od zemlje

tam dol pri vas, poslušaj, kar ti povem. Tisto solnce, ktero tam dol od vas se ne zdi večje od torila, s katerim sirijo na Krasu, tisto solnce tedaj je tukaj gotovo večje, kakor je bil tisti Obrovski obroč na Ogerskem za cesarja Karola Velikega. Vidi se celó ogenj v solnci in vali se venomér iz solčnih dimnikov dim tja pod nebeški strop. Luna pa, ki vam je kakor ženska glava nekaj debelega okroglastega obraza, je nam tako velikanska, da ji je že sam nos večji kakor vaš Triglav tam doli. Zdi se, da je že stara, ker obraz ji je zeló zgrbančen in grd, in človek se mora res čuditi, kako se morejo naši pesniki v njo zaljubljati. Želel bi jim priti enkrat v Komandijo ... ljuba moja ...

Počasi se je njegov glas umikal in stas njegov je izgineval. Zdaj vsi vidite, kako neumni smo bili, da smo vse verjeli - vam, sanjačem! ... je bilo zadnje, kar je slišala, ko so jo pod nosom požgečkali prvi jutranji žarki izza gore, da se je zdrznila, sunkovito odprla oči, ki pa so se ji prilepile v bleščavo s soncem obsijane zarje na sramežljivi modrini neba. Vam, sanjačem ... vam, sanjačem, ji je odmevalo v ušesih in po celem telesu, ko se ji je čisto počasi vračala misel in se je zlagoma bistril pogled ... in se zgostil v temno piko na nebu, ki je postajala vse večja, ko se je spuščala in prihajala vse bliže. Še je bil v višavah, ko se je izrisala silhueta padalca pod veliko belo kupolo, od daleč je pobliskavala njegova zlata čelada. Vrtoglavo se je spuščal naravnost na teraso, da je nekoliko prestrašena, a obenem v neznanem in nerazložljivem pričakovanju skočila na noge in z na stežaj razprtimi usti in velikimi okroglimi očmi strmela v neugnanega akrobata, ki se je v zraku še trikrat prekopicnil, preden se je z nezmanjšano hitrostjo dotaknil strehe najprej z levo nogo, se v poskoku nekoliko dvignil, se še enkrat ujel na desno nogo in jo kot mogočni južni veter v vnovičnem vzgonu kar mimogrede objel čez pas ter jo nežno, a čvrsto pritegnil k sebi, preden se je odločno odrinil in sta skupaj zaplavala pod kristalni svod jutranjega neba. Nenavadno pomirjena je naslonila glavo na njegovo rame in zakopala obraz v dišečo svilen ruto, ki jo je nosil okoli vratu. Zopet je zaprla oči, da je lahko znani svet dokončno utonil v risu domišljije.

Nazadnje so ju videli, ko sta jadrjala nad Kumom in se obrnila na sever, nato pa se je za njima izgubila sled in nihče ni vedel, kam sta se bila namenila. V Berlin, kjer angeli poljubljajo nebo?

Dušan je bil že ves poten, ko se je s prazno košaro in bisago, v kateri je hranil preobleko, vzpenjal po strmem gozdnem pobočju. Teklo mu je pod ščitnikom kape, ki ga je varovala pred ostrimi suhlicami in žarki. Ponekod ga je gosto rastje usmerjalo po svoje. Ni ga ustavilo, še manj primoralo k vrnitvi do avta, ki ga je pred približno pol ure zapustil ob ozki asfaltni cesti.

Spodaj, v ravnini, je bil gozd posejan s platenkami, z avtomobilskimi gumami, z belo tehniko, z deli motorizacije, kolesi in drugimi odpadki, od katerih so nekateri ko nepokopani mrliči štrleli iz podrastja ali se skrivali v praproti, grmovju in v kotanjah.

Gobaril je že od mladih let. Takrat je bilo odlaganje v gozdu še prepovedano.

Zdaj pa se je sivolas, zamaknjen v svoj svet, vzpenjal navkreber. Spomnil se je časov, ko je že do te vzpetine napolni košaro, se nato odpeljal do kake gostilne in gobarjenje zamenjal z branjem ob kavi. Še prej je v te gozdove hodil peš. Približno uro od doma. Včasih se mu je še kdo priključil. Zamudnikov ni čakal, vse pogosteje je hodil sam.

Zdrsnilo mu je. Zgrabil je vejo, da ga ne bi odneslo po strmini. Ozrl se je za primernejšim terenom, na desno stran, kjer se je nekaj zasvetlikalo. Stopil je bliže in zagledal obsijano platenko, pod katero je zamrlelo nekaj klobučkov. Previdno jo je odstranil in obrezal neznane gobe. Pomislil je na kravjače, a je kmalu opazil pomembne razlike.

»Morda so v kateri od knjig,« je pomislil in jih zavil v papirnat robec ter položil v košaro. Povzpел se je proti vrhu strmine, od koder se je po stezi spustil do skoraj usahlega potočka, v katerem so nekoč še švigale postrvi. Preoblekel si je srajco in se osvežil v hladni vodi. Povzpел se je po krajši vzpetini, na drugo stran, do steze, ki ga je kmalu pripeljala do nekoliko širše, ponekod z mahom prekrute, gozdne poti. Zgodilo se je, da je, še posebno v času borovnic, tod srečal obiralce, drugače pa kak znan obraz, iz katere od bližnjih kmetij. Z dvema kmetoma se je zapletal v pogovor. Pravzaprav je bolj poslušal monologe, ki so, z redkimi dopuščanji besede tudi njemu, trajali uro ali več. Prvi kmet, njegovih let, je po nekaj vlnudnostnih frazah, včasih že po pozdravu, začel spuščati vanj svojo besedno paro s takšno vnemo, da mu je preostalo samo še prikimavanje. Drugi, že čez osemdeseta, precej naglušen, je ko gejzir bruhal vanj usedline iz preteklosti, ki se jih na koncu ni dalo povezati v smiselno celoto. Že odkar je pomnil, je moral poslušati: najprej starše, potem učitelje, oficirje, ženo, šefe, duhovnike. Le malo kdo

je prisluhnil tudi njemu. Še najbolj ga je slišala tišina in nemi gobji škratje, dobri in slabi. Dobro je očistil že v gozdu in s tem pomagal skrbeti za potomstvo. Slabe je pustil pri miru. Suše so postajale iz leta v leto hujše in gobe so vse težje čakale na dež. Nekatero sploh niso več pogledale na plano. Upal je na daljše deževje, ki bi morda priklicalo zaspane prijatelje.

Zagledal je nekaj lisičk. Skrbno jih je pobral in dal v košaro, za njimi še dva žametasta gobana, tri mlečnice in bisernico. Blizu avta je naletel še na dve golobici, ki sta mu narisali nasmeh na obraz. Pogledal je malo naokoli in v podrastju spregledal plastično posodo. Na hlače in obutev se mu je razlilo olje. S praprotjo je za silo odstranil maščobo in stopil na pot. Kmalu je dosegel travnat breg na robu gozda, od koder je poleg svojega, zagledal še službeni avto. Ko se je približal, je iz njega stopil moški z računalnikom in odčitovalcem.

»Sem kontrolor. Mi lahko pokažete, kaj ste nabrali!«

»Le nekaj malega je bilo.«

»Vseeno morava vsebino spraviti v pomnilnik. Predpisi so predpisi,« je vztrajal kontrolor in pričel odčitavati, najprej njega, potem še vsebino košare.

Že jo je hotel vrniti, ko je zagledal majhen klobuček, ki je štrlel iz robca. Razgrnil ga je.

»Te gobe so strogo zaščitene, ker so prilagodljive odpadkom. Iz laboratorijev so jih preselili na smetišča in zdaj se počasi širijo v gozdove, kjer naj bi odpadke spreminjale v humus,« je suho nadaljeval in potegnil knjižico iz notranjega žepa tar si nekaj zabeležil.

»Nisem jih poznal, če bi vedel ...«

»Morali bi vedeti. Objavljeno je bilo v časopisu, po radiu in na televiziji!«

»Ne berem časopisov in ne spremljam televizijskih oddaj niti ne poslušam radia,« je zdaj odločneje posegel Dušan.

»To je sicer vaša pravica, vendar, kot vidite, vam je bolj v škodo kakor v korist. Če bi bilo po moje, bi spremljanje javnih občil uzakonil, kar bi nam inšpektorjem v veliki meri olajšalo delo. S takšnimi kot ste vi, je težko. Tisti, ki so seznanjeni z družbenim dogajanjem, manj grešijo, zato jim lažje omlimo ali celo oprostimo manjše prekrške. Z vami, nevednimi, pa nikamor ne prideš.«

»Vse druge gobe poznam,« je spet poskušal.

»Prosim, ne segajte mi v besedo. To vam bi utegnilo škodovati. Poznavanje gob vam, kot vidite, ni v korist. Bolje bi bilo, da bi poznali zakone kakor gobe. Globa ne bo nizka. To vas že v naprej opozarjam,« je vse bolj nejevoljen kontrolor skušal čim prej zaključiti delo, zato mu je, takoj ko je pobral klobučke, vrnil košaro.

»Najbrž bom moral prodati avto,« je pomislil Dušan, ko je ostal sam.

V KAVARNI

Tomaž se je pripeljal v mesto z vlakom. Do kavarne, kjer je bil dogovorjen z znanko, je bilo dvajset minut hoje. Stopil je na pločnik in pohitel. Ustavljali so ga semaforji. Zdelo se mu je, da jih je več ko pred tridesetimi leti, ko je bil tu kot študent. Avto je pustil ženi. Tako ni bil vezan ne nanjo ne na avto. Tudi na vlak ne. Če bi zamudil zadnjega, bi imel potem še avtobus, je razmišljal, ko se je bližal cilju.

Pred vhodom je postal. Mize pred kavarno so bile prazne. Zgrabil je za medeninasto kljuko, ki se je zlahka vdala.

Naglo je pregledal prostor in stopil do mize, ki se je napol videla izza pregradne stene. Sedel je in polistal po časopisu. Naslovi so se vrstili, a niti eden ni pritegnil njegove pozornosti ter mu odgnal misli od znanke, ki naj bi vsak čas prišla.

Odložil je časopis in se ozrl naokoli. Zasedeni sta bili dve mizi. Na drugi strani je bil klavir. Najbližje instrumentu je sedel sivolasi gospod. Nekoliko stran sta se zaklepetali starejši gospe. Govorili sta naglo. Razložil je le nekaj besed in misel, ki se je ponavljala: »Še to ti moram povedati.«

Skozi glasbo iz zvočnika so za nekaj trenutkov zacurljali zvoki klavirja. Potem je tresnilo, gospod je zaprl tastaturo in se vrnil za mizo.

»Najbrž se pripravlja,« je pomislil Tomaž.

Pogledal ja na polico za časopisje, če je tam morebiti tudi kak vodnik ali program prireditev.

Prešinila ga je misel na brošuro, ki jo je bil vzel zjutraj iz poštnega nabiralnika. Nekaj verskega je bilo na naslovnici. Ni si je podrobneje ogledal, temveč jo je, ko je zaslišal korake, naglo odložil v torbo. Bil je sosed z vrečko s smetmi.

»Je poštar že hodil?«

»Je še prezgodaj,« mu je odvrnil Tomaž.

Sosed je še malo postal. Ko pa mu Tomaž ni povedal, kaj je bilo v nabiralniku, je počasi odšel proti zabojnikom.

Odprl je torbo na zadrgo in poiskal brošuro, a še preden jo je potegnil na plan, se je ozrl proti moškemu, ki je obstal ob njem. Spustil je brošuro in zadrgnil torbo. Medtem je moški sedel za sosednjo mizo.

»Kavo!« je naročil Tomaž.

Misli so mu zdrvele nazaj k znanki. Vse bolj je bil prepričan, da ga moški opazuje. Zbal se je za svoje misli. Pogledal je na uro. Še tri minute je manjkalo do dogovorjenega časa. Vstal je in odšel po stopnicah navzgor, kjer je bilo stranišče. Še preden ga je dosegel, se je ustavil in skozi steklo pogledal dol na vhodna vrata, ki so bila zaprta. Malo je še počakal, potem pa se je počasi vrnil na svoje mesto. Ob moškemu je bil kozarec vina. Gledal je

predse. Tomaž je bil prepričan, da gleda proti vratom. Spet je vzel časopis. Če bi videla brošuro, bi me lahko imela za verskega fanatika. Le za kaj me ima sosed, da se je tako prilepil name, pa ravno zdaj, ko bi imel Maji možnost povedati kaj več od običajnih vljudnostnih fraz. Če bo prišla, ga je za hip obšel dvom, skozi katerega je prav zdaj zasijala svetla postava ženske kakih tridesetih let.

»Oprosti, malo zamujam,« je rekla, preden je prisledla.

»Ne veliko,« ji je smeje odvrnil ter vstal in ji segel v roko.

»Nisem si mislila, da bo danes takšna gneča na cesti, pa še nekaj enosmernega prometa je zaradi košnje bankin.«

»Ja, po navadi, kadar se mudi, gre vse narobe,« je pristavil Tomaž.

Zdaj je bila natararica takoj pri mizi.

»Še eno kavo. Kaj boš?«

»Martini,« je rekla in vzela iz torbe denarnico.

»Spravi jo. Saj sem te vendar jaz povabil. Ne mudi se ti. Ali pač?«

»Pravzaprav se mi nikamor ne mudi. Ta teden imam še dopust. Prejšnji teden sem bila na križarjenju s svojo družbo. Do grških otokov je šlo. Kupila sem si tole torbico. Doma imam še tri. Eno iz Turčije, drugo iz Egipta in tretjo iz Tunizije. Tja ne gremo več. Naslednje leto bom šla v Španijo ali na Portugalsko. Še ne vem, kako se bomo odločili.«

Za hip se je zravnila in trznila z glavo, da so lasje, ki so ji ko slap padali čez oči, prišli v pravo lego.

Snov za pogovor, ki se je že leto, odkar se nista videla, nabirala v njem, se ni prebila skozi slap nje-nega glasu.

Nezavedno se je ozrl proti moškemu pri sosednji mizi. Njegove oči so ga ujele.

»Še zanju, kar pijeta,« je naročil natararici, ki mu je ravno postregla.

Maja se je predala spominu na križarjenje. Moški je poslušal. Natararica je postregla.

»Ne bi bilo treba,« se je za hip prekinila.

»Naročil je gospod pri sosednji mizi,« jo je usmeril s pogledom, ki mu je sledila, da se je z nagibom glave zahvalila.

»Malenkost. Tudi jaz sem bil na podobnem križarjenju,« se je vključil.

Ujela sta se. Tomažu se je vse bolj dozdevalo, da vsiljivež nikoli ni bil na križarjenju, da se je morda le enkrat peljal z ladjo. Pa še to v okviru šolske kolonije. Maja se je razgovorila. Moški ji je prisluhnil.

Tomaž je začutil, da je čas, da odide. Poklical je natararico.

»Kaj že greš?« je rekla, ko je plačal.

»Moram še v trgovino. Ona mi je napisala obširen seznam,« je odvrnil in pokazal listič.

»Oglasi se kaj. Bova pa še drugič kaj rekla. Nekaj še – med pošto sem našla tole brošuro.«

Odprla je torbico in iz nje vzela takšno, ki jo je hranil že sam.

»Pomislila sem, da bi te utegnila zanimati,« je rekla in mu jo izročila.

»Jo bom pogledal,« ji je odvrnil in odšel.

BRALEC

Gregor je imel dvainšestdeset let. Bil je srednje postave, od zadaj in ob strani je imel še goste lase, po vrhu pa že sive in redke, ki se niso ujemali z gladkim, še skoraj mladostnim obrazom, mirnih oči z zasanjanim pogledom, ki se je v hipu zbistril, ko se mu je kaj postavilo na pot. Nosil je črno popotno torbo, oprtano čez ramo, in ob mestnem rečnem obrežju iskal primerno mesto, kjer bi odložil prtljago in sedel za knjigo.

Ta dan je sonce že dopoldne močno pritisnilo. Obrežje je bilo polno ljudi, ki so se prišli hladiti ob reko. Tu je pihljalo pod senčniki mnogih lokalov in se je zato zdelo nekoliko hladneje kakor drugje v mestu, čeprav je termometer povsod kazal 35 stopinj.

Torba mu je kot tujek visela ob boku in opletala, ko se je sunkoma umikal mimoidočim in pogledoval naokoli. Na vrtu lokala ob reki je zagledal prazno mizo. Ko se ji je približal, ga je prehitel par, ki je prišel z druge strani. Šel je naprej. Torba je na široko režala, ker se mu je pred nekaj tedni pokvarila zadruga. Nove še ni kupil, a tudi ni vedel, komu naj jo nese všit, krojaču, čevljarju ali bog ve komu. Pravzaprav bi lahko shajal tudi tako, saj jo je zadruga kljub okvari držala skupaj. Vseeno je hotel to pomanjkljivost čim prej odpraviti. V mislih je preračunal stroške in zavil proti nakupovalnemu središču, upajoč, da se bo medtem gneča nekoliko unesla. Ustavil se je pred semaforjem in pogledal na drugo stran, kjer je bila knjigarna. Knjig že dolgo ni več kupoval, zato je že skoraj pozabil nanjo, čeprav je skoraj vsak dan šel mimo. Ko je prečkal križišče, se je za hip ozrl v izložbo. Ni imel namena, a je vstopil. Na eni od polic je zagledal nov roman svojega najljubšega avtorja, ki ga še niso imeli v knjižnici. Cena ni bila visoka, zanj pa bi nakup pomenil izdatek, ki bi mu lahko porušil sistem, ki si ga je vpeljal kmalu po upokojitvi. Vsaka zadolžitev mu lahko odnese gotovost, ki mu je navrgla mir in z njim prosto pot do branja, ki ga je polnilo domala z vsem, čemur se je v vsakdanjem življenju odpovedal: družbi, televiziji, telefonu, živalim, potovanjem. Vse to je našel v knjigah in še več. V njih je potoval v tuje dežele, v preteklost, sedanost in prihodnost, družil

se je z vse mogočimi ljudmi, bogatel in izgubljal, se zaljubljal, razvezal, poročil in letel v vesolje.

Opravila v stanovanju lahko počakajo, tudi zadruga, namesto rženega si kdaj kupim mešani kruh in s tem prihranim, je preračunal, držeč knjigo v naročju, še vedno sklonjen k mestu, od koder jo je vzel, a namesto da bi jo vtaknil nazaj med druge, se je vzravnal in odločno stopil proti blagajni.

S knjigo v torbi je odšel nazaj proti obrežju. Tam se je še vedno trlo ljudi. Podal se je ob reki proti predmestju. Odločil se je, da se je bo držal vse do podeželja, če bo treba. Nekje je bilo prehrupno, drugod prepolno ali na soncu ali zaradi česar koli že neprimerno. Zunaj mesta so lokale zamenjale počitniške hišice, vrtovi in ribiški pomoli. Ponekod so bile ograje in je moral naokoli iskati pot, ki ga je pripeljala nazaj do reke. Predmestna urejenost je pričela popuščati, prehajati v divjino, ki je obdajala reko s trsjem in grmovjem. Odšel je nekoliko navkreber in zagledal reko, ki ni bila daleč. Stopil je na stezo in pohitel proti njej. Iz grmovja so zaprhutale večje ptice. Najbrž so race, je ugibal in gledal za njimi v nebo. Steza se je izgubila. Zabrodil je med robidovje. Ostri trni so ga zbodli. Ustavil se je in pogledal naokoli, da bi se mu morebiti prikazala pot, potem pa se je obrnil in se previdno izmotal iz bodečih lovk. Vrnil se je na širšo pot. Ko je spet zagledal reko, je bila ta že precej oddaljena. Že se je hotel obrniti in oditi nazaj proti mestu, ko se mu je zazdelo, da za drevesi vidi pomol. Odšel je nekoliko naprej in kmalu zagledal še zgradbo.

»Grem tja,« se je odločil.

Pot ga je popeljala skozi majhen gozdiček. Za njim je bila reka, ob njej pomol, ob katerem sta bila privezana čolna in malo naprej gostinski lokal. Zagledal je mizo tik ob vodi. Pohitel je, čeprav tam blizu ni bilo nikogar, ki bi mu lahko zasedel prostor. Natararica je prišla kmalu.

Naročil je in odložil torbo na mizo. Najprej je iz nje potegnil knjigo, sposojeno v knjižnici, ki jo bo moral vrniti naslednji dan. Neprebranih je ostalo le še nekaj strani. Dekle, opasano z denarnico, je postavila skodelico kave na mizo.

Pohitel je z branjem. Radost mu je prepevala v srcu kot nekoč v službi, bil je nižji uradnik, ko je dobil priznanje za vestno delo. Priznanje je obesil na vidno mesto v dnevni sobi.

Nekaj stavkov je preskočil in prebral konec, ki ni bil tak, kot je pričakoval, zato se je vrnil k izpuščenim vrsticam. Zdaj je zaključek romana deloval.

Segel je po skodelici, isti hip je iz zvočnika nad njim udarila glasba. Zdrnil se je in pri tem se mu je močno zatresla roka, da se je kava polila po torbi. Zgrabil jo je in obrnil tako, da je padla iz nje knjiga ter se prekucnila od roba mize v reko.

Skozi motno vodo je zasijala naslovnica. Za hip ga je prijelo, da bi skočil, a jo je že zagrnila tema.

TRI LETA POTEM

LEPOSLOVJE

Da, spominjal se je, tri leta so minila, od kar je tistega meglenega, mokrega in žalostnega jutra, ki je očitno moralo biti natančno tako, prišel do visoke žične ograje, ki mu je preprečila priti v gozd, do njegovega hrasta in še vseh drugih dreves v gozdu. Neizbrisno se je spominjal zaprepatenosti in obupa, ki se mu je zgodil tisti trenutek, ko je spoznal, da mu je bil vzet, ugrabljen del sveta, njega in vsega, kar je lahko občutil. Natančno je vedel, kako je tedaj kričal in tudi, kako ga nihče ni slišal, se ni odzval njegovi boli. Tisto z rakom se mu je zdelo smešno malo in nepomembno, čeprav so mu zdravniki povedali, kakšna je kruta resnica. In zdaj, tri leta potem, je še kar bil. Mogoče pa niso bila tri leta, mogoče ni minilo niti eno leto, mogoče jih je bilo več, ali pa nič. Ampak ograja pa je bila tam, še vedno je bila tam. Takoj je videl, da pa je bilo tudi drugače. Bilo je tako, kot če bi nameraval nekam iti, pa si prišel na popolnoma drugo mesto, ali pa če si hotel nekoga, znanca recimo, srečati, pa si se znašel v množici ljudi, brez najmanjše možnosti, da bi dosegel namen. Obupno se je trudil, da bi po vsem tem času vendarle našel rešilno bilko, ki bi ga pripeljala do dela ograje, kjer je bil njegov hrast. Na oni strani mreže bi moral biti. Tam sta se nazadnje srečala in se za nekaj časa razšla. Mogoče je bil on na drugi strani, je pomislil. Zakaj pa ne? Saj ljudje velikokrat ne vedo, s katere strani so se pojavili, na katero stran želijo, potem pa pridejo nekam pač ali pa sploh ne pridejo nikamor. In on se je še kar naprej trudil, da bi ne bil eden tistih, ki se jim to dogaja. Spomnil se je, da je na eno stran ob ograji bila kapelica. Tisti predel pokrajine, kjer se je velikanski travnik dotikal ograje, je bil običajno v megli, pravzaprav v nekakšnem prosojnem oblaku. In zakaj bi naj bilo tokrat drugače? Popolnoma jasno mu je bilo, da je spet vse tako kot običajno, le ograja je bila temnejša, obrasla z grmovjem, s plevelom vseh vrst in napadena z invazivnimi rastlinami, da je bilo vse samo še težje. Pomislil je, da bi se lahko zdaj ujezil, pokvantal čez mater naravo, pa tega ni storil, ker mu je bilo odsvetovano, celo prepovedano vznemirjanje. To je pa že moral spoštovati. Toliko pri sebi pa je bil. Torej se je še kar oziral, kje je tista kapelica.

Mimo grmovja, plevela, trnja, po košnji nepograbljane trave, se je trudil priti do kapelice. Ni vedel čisto zakaj, ampak zdaj ga je tisti mali, zapuščen in od časa načeti objekt privlačil z

nepoznano, še neobčuteno silo. Mogoče je bil že čisto blizu, pa je zato pospešil korak. Prerival se je skozi grmovje in še vso tisto nagnusno zelenjavo, ki ga je ovirala, da bi hitreje napredoval. Zdaj se mu je celo zdelo, ne, res je bilo tako, da je z vsem telesom, kljub napetim mišicam in obupnim poskusom teči, se premakniti, obtičal v neki vlažni, megleni in napadalni hosti. S skrajnimi napori se je izmotal. Lahko je celo zadihal. Počutil se je dovolj sproščeno, da je lahko spet mislil. Pa ni vedel, zares ni vedel, kaj in kako naj misli, izkoristi to podarjeno možnost. Kot da je to, da je lahko mislil, ne vem kako srečna okoliščina. Ko je torej mislil, so se mu takoj pojavile čudni občutki, ki so razdirali njegovo notranjost. Potem pride na vrsto tudi zunanost. Vse. Celotno telo. Kot je to videl s tistim srnjakom pred tremi leti, no, mogoče pa ni bilo pred temi leti, mogoče ni bilo niti pred enim letom ali mogoče pred mnogimi, mogoče pa sploh ni bilo nikoli in nič. Srnjak je visel na mreži, ujet z rogovi, ki so se mu zapletli v tisto, česar ni poznal, čemur ni mogel ulti. Planil je tja, da bi rešil žival, da bi ji izmaknil rogove iz mreže, pa je zagrabil že segnito, obžrto meso, po katerem se je plazilo čudno tkivo, ki je preraščalo vse tam naokoli. Še sam se je počutil, da ga je tisto napadlo, ampak se je otrešel in osvobodil napadalca. Kot da ga je ta čakal, mu namestil tisto na mreži, ki je zdaj bilo kot mlahava cunjka.

Utrujen, zdalan se je plazil dalje. Spet ni bilo videti, občutiti mreže. Pred njim se je vedno višje dvigala tista rastlinska zmes, ki je segala po njem z nekakšnimi lovkami. Ko je pogledal malo naprej, je bilo vse tisto, kar je ločevalo strani in tudi njegovo življenje, na trenutke je mislil, da ga nima več, kako se je razrastlo, kako visoko sega, saj je prekrivalo že pol neba in se je še širilo, dvigovalo še kar naprej v nebo. Vse ograje in vsi zidovi tega sveta so se mu zdaj zdeli nepomembni, ničevi. Streslo ga je. Vprašal se je, koliko je tudi on prispeval k temu, kar ga je zdaj lovilo, morilo. Zakaj je tedaj pred tremi leti, saj mogoče ni bilo pred tremi leti, mogoče je bilo pred mnogimi leti, mogoče pa sploh ni bilo, manično hodil v tisti gozd, ki je bil nekje na eni od strani tega, čemur so rekli razmejitev prostora. Zdelo se mu je, da je tam nekaj takega tudi pisalo. Zdaj pa ni bilo več tega svarila, saj ni bilo nič več potrebno. Tudi kapelica ni bila več potrebna, saj, kdo pa se je še zanimal za nepomemben kupček opeke in

ometa in kamna, na katerem je nekoč stal kipec Matere božje. Dobro se je spominjal te skromne, krhke podobice, ki tudi v času njene prisotnosti tu ni mogla nikomur nič več pomagati, ga odrešiti. Ni mu bilo v tolažbo to spoznanje. Pač pa drugo. Narava, ki jemlje srnjaka, ki podira kapelico in ugrabi sveto podobo, ki je napadla tudi njega samega, je tista, ki podivjano razrašča vse vprek. Zdelo se mu je, da sanja, da je vse okoli in v njem samem en sam privid, pa vendar še tisto, kar ga je ohranjalo v biti. Postajal je bolj in bolj del razrastlega, podivjanega zelenja. Da, tako je bilo, niso mogle biti sanje. Ali pač. Ni vedel, ni se mogel odločiti. V tem se je tam nekje pred njim pojavila siva svetloba, da, megla je morala biti, ki pa je že naslednji hip bila povsod okoli njega. Bila je mehka, zdelo se je, da celo prijazna, čisto nekaj drugega, kot je pravkar še čutil. Iz te megla se je pričela kazati, luščiti podoba nečesa velike-

ga. Bile so to klešče jastoga. Spoznal jih je, saj se je nekoč zdavnaj že potapljal in se srečeval tudi z raki. Tam sta bili tudi obe tipalki, ki sta migali pred njim, kot da ga hočeta doseči, mu mogoče nekaj sporočiti. In res je nenadoma izginil rak, ki je bil še pravkar tu. Zdaj je nenadoma lahko globoko vdihnil in takoj tudi izdihnil, kar je odpihnilo meglo, ki ga je obdajala, da so se mu odprla vsa obzorja. Pravzaprav se mu je zgodilo olajšanje, sprostitev, zgodil se je sam sebi. Kaj bi naj še želel? Nič, ker tudi želja ni bilo več. Nirvana.

»Prav. Rekli ste, da se prebuja. To bo še nekaj časa trajalo. Bodite pozorni na njegove reakcije. Kasneje se bom vrnil.«

»Prav gospod doktor. Nekaj časa bom še ostala tukaj pri pacientu. Preverila sem mu utrip. Za zdaj je vse v redu.«

»Prav sestra. Mislim, da je operacija uspela.«

Jerneja Smolnikar, *Preprostost*, 2017, mešana tehnika, 50 x 50 cm

ZDRAVITELJSTVO

LEPOSLOVJE

Mi je že žal, da sem prišel! sem pomislil, ko sem zagledal prepolno čakalnico bolnih ljudi. Hkrati pa me je bolečina tam doli v trebuhu opozorila, da sem le imel vzrok za obisk ambulate. Hotel sem tudi osebno spoznati delovanje najmodernejšega *ozdravitvenega sistema*, kot smo ga poimenovali in je pred nekaj dnevi začel obravnavati tudi pri nas. Dosti kritik in pohval sem slišal, pa sem se hotel prepričati. Kot poslanec in predstavnik ljudstva sem si zelo prizadeval za vzpostavitev takšnih centrov. To je bila nadgradnja bivših zdravstvenih domov. Država si je od racionalizacije in prisotnosti najmodernejših tehnologij veliko obetala.

Zleknil sem se v naslonjač in si nadel čelado, ki me je med predvajanjem glasbe nežno masirala. Povsem sem se sprostil in opazoval soljudi okoli sebe, ki so prav tako spokojno počivali. Tu in tam je kdo vstal in odšel skozi katera izmed vrat. Vsi so bili sproščeni in z izrazom sreče na licih. Le v kotu je neka gospa imela težave z otrokom. Premišljeval sem, kaj bodo naredili z mano. Kolikor mi je bilo poznano, vse opravijo roboti, nič več posegov človeških rok. Aparature takoj postavijo diagnozo ter operirajo ali vnesejo zdravila ter bolnika po tekočem traku transportirajo v ležalnico. Če ni kaj posebno hudega, si še isti dan doma. To so omogočali tako imenovana *precitoralna* zdravila, GSG metoda diagnostike ter VTT-a operacijski roboti.

Dodelani sistem je bil plod mednarodnega prizadevanja in so ga zdaj kar po vrsti uveljavljale vse bolj razvite države. Sistem *prideš bolan, odideš zdrav* so financirali potem, ko so opustili brezsmiselne vesoljske raziskave. Znanstveniki so se tako lahko osredotočili na pomoč ljudem, ki so to gesto sprejeli z navdušenjem. Vse bodo postorili aparati, konec je tegob z nergajočimi in preplačanimi zdravniki ter njihovimi izsiljevanji. Bolnice in zdravstveni domovi, kot smo jih poznali do zdaj, bodo odpravljeni. Večja mesta naj bi imela *ozdravitvene* centre, ko je tale, vsaka večja vas pa nekakšno *ozdraviteljsko* kabino. Tam bi se lahko vsak občan mimogrede ozdravil. Vsaj tistih najpogostejših bolezni, ki jih je tako ali tako bilo največ. Medtem ko boš šel v nakupovalni center ali na kavico, se boš še mimogrede pozdravil. In to seveda brezplačno, kajti postopki zdravljenja in zdravila naj bi bili cenejši kot pa bolezen. Zaenkrat takšnih kabin še ni, zato pa je

v *ozdravitvenem centru*, kjer sem, takšna gneča. Ni treba poudarjati, da sem z vsem srcem glasoval za takšne usmeritve.

Kmalu sem v slušalkah čelade, ki sem jo imel na glavi, zaslišal tudi svoje ime. Odložil sem jo in vstopil. Podzavestno sem pričakoval zdravniško ordinacijo in človeka v beli halji, s katerim se bom pogovoril. Takoj ko sem uvidel, da ni nikoigar, sem doumel, da so neki stari časi dokončno za nami. Zdaj bom imel priložnost spoznati nove sisteme tako opevane ozdravitve, sem bil vesel. Gotovo ste že opazili, da so nove centre imenovali *ozdravitveni* centri, ne pa *zdravitveni*. Jasno – od tod so pacienti odhajali ozdravljeni.

Prijazen glas me je pozdravil. »Dober dan gospod Kotnik. Kar ulezite se na ležalnik. Udobno se namestite in se sprostite! Prosim, povejte svoje osebne podatke.«

Takoj ko sem navedel, kar so zahtevali, se je zopet oglasil prejšnji glas: »Za potrditev identifikacije bomo vzeli še vzorec tkiva. Mogoče vas bo rahlo zaskalelo!«

Čakal sem, pa nisem občutil ničesar.

»Identifikacija potrjena!« je nadaljeval že znani glas. »Prosim, povejte, ali boste z mano komunicirali glasovno ali s pritiskom na tipke?«

Ker sem imel občutek, da nima smisla govoriti z aparatom, sem dejal: »Tipke, prosim!«

Tipkovnica, ki je bila prej nameščena na moji desni, se je sprojecirala k mojemu zapestju.

»Prosim, ležite povsem pri miru!«

Nad mano je zabrnelo in ozek trak modre svetlobe je prešel moje telo od temena do prstov na nogah. Nato se je podobna svetloba, vendar tokrat prelivajoča se, osredotočila na moj trebuh. Nežni napihljivi trakovi so mi vpeli roke okoli komolcev.

Zopet se je oglasil mehak ženski glas.

»Postavili smo vašo diagnozo. Gre za napredno cirozo jeter. Na žalost vam moram sporočiti, da bi stroški zdravljenja presegli koristi, ki bi jih v vašem nadaljnjem življenju imela širša družba od vas. Do upokojite vam namreč manjkata samo še dve leti. Obveščamo vas, da bomo upepelitev vašega telesa izvršili še danes, in sicer ob 17. uri. Vaše delodajalce in sorodnike bomo o tem obvestili. Odločba je izdana na podlagi sklepa Izvršnega odbora zdravstvene skupnosti, člen 777/2, uradni seznam 2889b. Če se boste pritožili, pritisnite 1, če ne, pritisnite 2.«

Kako! Kaj? Ne spleča se me zdraviti? Toda saj nisem tako hudo bolan. Samo včasih me malo ščipa tam doli v trebuhu. Pravzaprav sem prišel bolj iz radovednosti. Kako upepelitev? Danes ob 17. uri?

Šokiran sem odprl usta, da bi spregovoril, toda že se je oglasil isti ženski glas. »Tipke, prosim! Pritisnite tipko ena ali dve.«

Hotel sem planiti pokonci, toda opazil sem, da so me mehke sponse, za katere sem prej mislil, da mi bodo izmerile krvni tlak, pripele na ležišče. Ves ogorčen sem pritisnil na tipko 1. Seveda se pritožujem.

Že naslednji hip se je zopet oglasil znani glas.

»Ugovor zavrtnjen kot neutemeljen. Diagnozo je potrdil tudi analkromični sistem v celadi. Medtem smo v bazi poiskali vašo oporoko. Če jo želite spremeniti, pritisnite 1, sicer pritisnite številko 2.«

Samodejno sem pritisnil na enko. Odločil sem se za spremembo oporoke! Šele zdaj mi je postajalo jasno, zakaj je pravosodstvo zahtevalo, da mora vsak občan takoj in obvezno urediti oporoko. Zahtevo so upravičevali z racionalizacijo – tako bodo odpadli morebitni stroški pravnega. Pametno! Tudi takrat sem glasoval za, sem se spomnil.

Glas je nadaljeval: »Spreminjanje oporoke. Po zakonu lahko svoje premoženje, ki je naloženo na računu št. 223000/56 v centralni banki v znesku 74.260,00 evrov, svoj avto in parcelo št. 179/88, območje KB, zapustite svoji ženi. V tem primeru pritisnite 1. Če volilo namenjate svoji hčerki, pritisnite 2. Dobrodelnim ustanovam – pritisnite 3. Cerkvi – pritisnite 4. Državi – 5.

Gluha tišina mi je parala možgane. Konec je! Kako se naj rešim? Zopet sem napel vse mišice, da bi se osvobodil.

Glas je naročal: »Prosim, odločite se!«

Nič nisem storil.

»Naj vam še enkrat naštejemo možnosti?«

Nehote sem pritisnil številko ena.

»Za dediča premoženja ste izbrali svojo ženo.

O tem bomo obvestili njo in vašega odvetnika. Če se želite posloviti od znancev, pritisnite 1, če ne, pritisnite 2.«

»Toda jaz se ne želim posloviti od nikogar!« sem se slišal kričati. »Spustite me! Naj živim, dokler bom mogel! Odpovedujem se zdravljenju! Nobenih stroškov ne boste imeli z mano!«

Besen sem otepal okoli.

»Želim vašega predpostavljene. Jaz sem vendar poslanec! Jaz sem odločal o teh stvareh! Mene država potrebuje! Še toliko načrtov imam!« sem že bolj hlupal.

»Tudi z ženo bi rad govoril. In čakajte! Imam še eno skrivnost. Imam še eno nezakonsko hčerko. Tudi njej bi rad kaj zapustil. Vsaj avto naj

dobi ona. Pa s kolegi v soboto igramo biljard!« sem obupaval.

»Pritisnite 1, če se želite posloviti, pritisnite 2, če se ne želite posloviti. Če se ne odločite v 10 sekundah, bomo avtomatično izbrali opcijo dve.«

Glas se mi ni zdel več tako prijazen kot prej. Mehkoba besed se mi je zdela odurna in osladna. Nisem verjel, da pišem poslovilno pismo. Alo! Jaz? S tresočo roko sem pritisnil na 1.

Niti pogledal nisem in še preden se je vse izpisalo na zaslonu, sem pritisnil naključno izbrano tipko in izbral eno od v naprej pripravljenih besedil. Tisti trenutek se mi je to zdelo vseeno. Zaslíšal sem šumenje in prestavilo me je na zračno transportno cev. Stena se je odprla in že me je zračni curek posesal v komoro, ko je na ekranu še vedno žarel napis mojim znancem.

»Čao!«

PETELIN

»Kaj se tako smejiš?« je Peter vprašal prijatelja Šegija, ko je sedel nazaj na svoj sedež. Čarovnik si je namreč na svoji predstavi v njihovi vasi izbral Petra in na njem pod hipnozo izvajal svoje vragolije.

»No, kaj je takšnega?« je vprašal še enkrat in se oziral po svojih znancih, ki so se od smeha držali za trebuhe.

»Kaj ti bom pravil,« je rekel Šegi. »Saj sam veš! Si bil pa ja tam!«

»Ne, nič ne vem. Spomnim se samo njegovih žarečih oči. Kaj sem delal? Kaj je delal z mano?«

Vsi okoli njega so se režali.

»Petelin si bil!«

»Petelin?«

»Da, petelin! Si bil pa res dober. Kako si iskal zrnje, kako si se šopiril in postopal, lovil putke in kikirikal!«

Njegov najboljši prijatelj se je še vedno smejal, ko je v mislih podoživljal predstavo izpred nekaj minut.

»Kaj me tako gledaš?« je Peter vprašal čarovnika. »Verjamem, da še nisi videl prave pištole, toda ti jo boš okusil!« je rekel, ter meril čarodeju v prsi. »Ne poznaš me več, kajne? Pokvarjenec! Niti zapomnil si me nisi, pa si mi uničil življenje! Seveda! Rad uničuješ življenja, rad se norčuješ iz drugih ljudi! Jaz se ne bom norčeval iz tebe. Povsem enostavno te bom spravil na oni svet!«

Jeza mu je kipela iz ust. Dolgo je čakal na ta trenutek. Cel teden ga je že lovil. Čarodeja. Preiskal je nič koliko krajev, da ga je izsledil. Zdaj je pred njim. Ubil ga bo! Samo ne sme mu dovoliti, da bi ga še enkrat pogledal v oči. Prej mora pritisniti na petelina.

»Isto usodo imava,« se je zasmel. »Mene je pokopal petelin iz tvoje predstave, tebe pa bo petelin iz moje pištole!«

Iluzionist se je tresel od strahu, vendar je kljub temu izustil: »Pa kaj sem storil?«

»Kaj si mi storil? Uničil si mi življenje! Na predstavi v naši vasi. V Donji vasi. Norčeval si se iz mene in me spremenil v petelina. Uničil si mi življenje!« je ponovil. »Nikamor več ne morem; ne v službo, ne v gostilno, ne na igrišče! Povsod kažejo s prstom name in kikirikajo! Kikirikajo in se smeji! Meni se smeji! Punca me je zapustila, oče se dela norca iz mene. Meni to sploh ni smešno! Mogoče pa tebi je? Daj, zakikirikaj tudi ti! Bodi moj petelinček, da se še jaz komu nasmejim! Daj, poskoči, petelinček! Na mizo! Tako! Sedaj vabi putko, tako kot sem jo jaz!«

Užival je v tem, ko je gledal malega možiclja v črni opravi, ko je skakal po mizi. Samo v oči me ne sme pogledati. Te njegove žareče oči, kot bi zavrtale luknjo v možgane.

»Ne, ne boš!«

Počil je strel, ker ga je oni pogledal.

Črna pojava je omahnila na tla.

»Ko bi že enkrat utihnil!« je rekel Franjo svojemu kolegu, psihiatru v umobolnici. »Pred tremi dnevi so ga pripeljali iz zapora. So že vedeli, zakaj! Ob živce jih je spravil, sedaj bo pa še nas! Sem privlečejo vse smeti, ki se jih ne morejo znebiti. Kar k nam, bomo že mi opravili z njimi.«

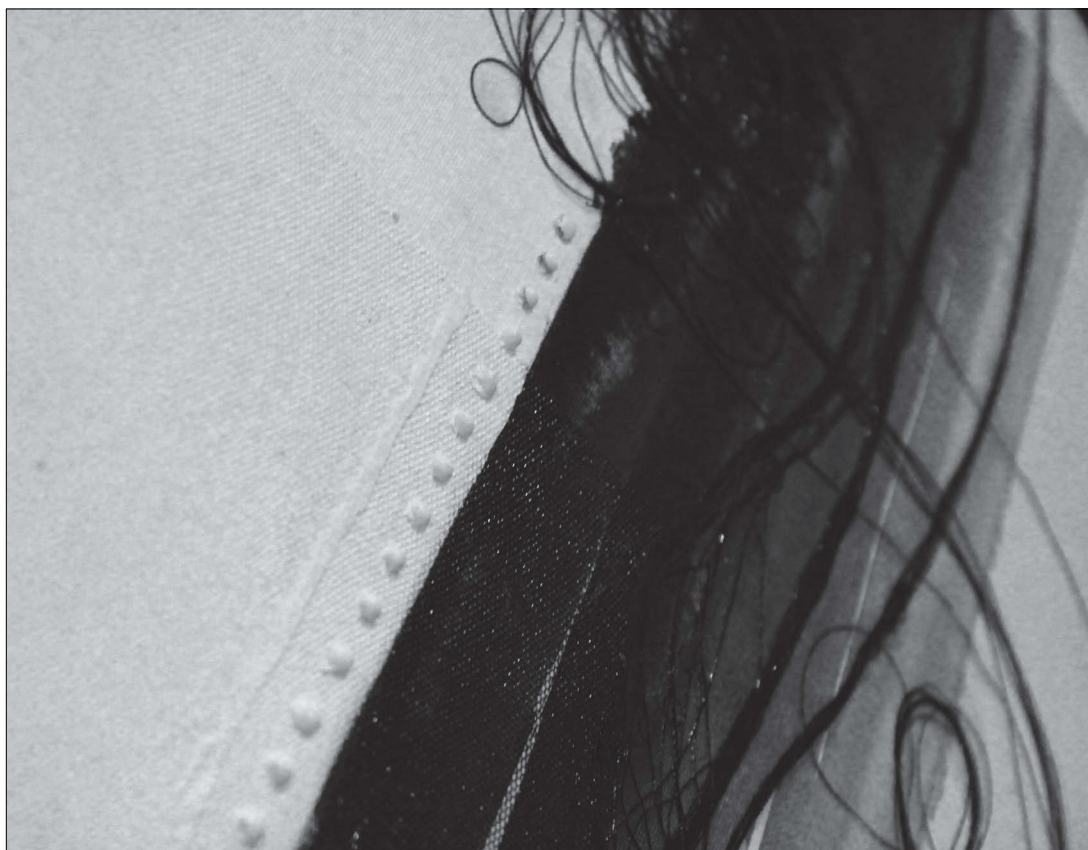
Franjo je bil po šestih prebitih urah z novim pacientom pred živčnim zlomom.

»Pa ste že poskusili z novim hipnotizerjem?« ga je vprašal kolega.

»Smo, pa ga ni prebudil. Samo tisti, ki ga je začaral, bi ga lahko tudi odčaral. Pa je mrtev!«

Besno in z grozo hkrati je pogledal mladega fanta pred sabo, ki se je zopet podelal na tla in z nogo razkopaval svoje iztrebke, dvigal glavo in s hreščečim glasom vabil putke:

»Kikiriki! Kikiriki!«

Jerneja Smolnikar, *Preprostost*, 2017, detajl

ZDRIZ

»Bravo, profesor Mik! Čestitam! Kakšen uspeh!«

Profesor Mik je kar žarel od navdušenja in zadovoljstva. Od vsepovsod so deževale čestitke.

V prenosnem območju pred njim je zažarela posebna koda. Prikazal se je obraz uradnika. To je bila velika posebnost. Kljub temu da še tega ni doživel, je vedel, kako pomembno je, kar se bo zgodilo v naslednjih minutah.

»Predsednik bi rad govoril z vami! Ste pripravljeni?«

Prikazal se je navdušen obraz.

Predsednik osebno. Oseba, ki jo je lahko doslej videl samo po infotelu. Kakšna čast. Mik je kar žarel. Pravzaprav niti ni dojel in ne razumel, kar mu je govoril predsednik. Bil pa je zadovoljen in ponosen.

Kljub vsemu pa si je v spomin priklical tudi neuspehe in kritike, ki jih je doživel v preteklosti. Najprej so mu očitali strašansko zapravljanje sredstev za vojsko, toda z negotovim uspehom. Pa da se niso držali dogovorjenih rokov. Pa dvome, da bo lahko laboratorijske preizkuse prenesel v dejansko uporabo.

Še posebej so ga dotolkli po, recimo temu, samo delnih uspehah na asteroidu ZX-*m*. Komaj se je obdržal. Šele po posegu samega ministra, ki mu je stopil v bran. Seveda je minister s tem ščitil tudi samega sebe.

Zdaj pa takšen uspeh ... Medgalakcijska slava mu je bila zagotovljena. Njemu, njegovemu planetu Ozron, njegovemu predsedniku. Za vekomaj. Tako se zapisuje v zgodovino.

Zelo elegantno in pravzaprav tudi poceni. Orožje, ki so ga uporabili, bodo lahko uporabljali še nič kolikokrat. To je pomenilo samo eno - biti prvi v coni zahodnih galaksij. Ali pa še več. Domišljija profesorja Mika, predvsem pa njegovih nadrejenih, ni poznala meja. Že samo grožnja z uporabo novega orožja bo razorožila vse tekmece. Kako bodo zdaj trepetali v ozvezdju Splurra! Kako bodo pohlevni in ponižni.

Misli so mu zopet odplavale nazaj, na prehojeno ustvarjalno pot v službi potencialnega uničevanja.

Pravzaprav zamisel o zdrizu ni bila njegova. Že dalj časa so teoretično razglabljali o tem. Pa nikdar ni prišlo do izvedbe. No, seveda tudi tedanja tehnologija tega ni omogočala. Dejstvo pa je, da je bil na večini planetov, razen na metanskih in paranetnih, sistem življenja vezan na vodo. In takšni so bili planeti v veliki večini. Za nastanek vode je bilo potrebno pravilno razmerje elementa

vodika ter zelo strupenega in jedkega plina kisika. Pa seveda še pravo razmerje temperature in tlaka. Njim, prebivalcem metanskega sistema, so bili življenjski pogoji v okolju kisika nedoumljivi. Toda očitno so delovali. Ob teh dveh sistemih so bili paranetni planeti dosti bolj primitivni in niso šteli.

Tokrat so uspeli. Profesor Mik s svojim znanstvenim teamom. Sploh ni bilo težko. V okolici izbranega cilja, v oddaljenosti nekaj parsekov, so razmestili 8 delovatorjev. Prebivalci, izbrani za poskus, kljub sodobnemu obrambnemu sistemu niso niti zaznali nevarnosti, kaj šele zaslutili, kaj se jim bo zgodilo. Delovatoji so s svojo silovito energijo so začeli krožiti okrog planeta in ga obsevali z žarki QQT, kot se jih je laično poimenovalo. Ti žarki so delovali na molekule vode. Upočasnili in spremenili so delovanje elektronov. Rezultat je bil Zdris. Do takrat tekoča snov se je spremenila v želatinasto - zdrizasto snov. Vse življenje na teh planetih je bilo sestavljeno tudi iz vode. Od najbolj primitivnih življenjskih zasnov do najbolj razvitih. Voda je bila povsod. Na planetu, v planetu, celo v ozračju.

Prehod vode iz tekočega stanja v zdrizasto snov so najprej občutila živa bitja. Prve trenutke nelagodja so zamenjale tope bolečine, ko se je voda v njihovih telesih začela sesirjati. Najbolj so bili izpostavljeni notranji organi, kajti vsak osebek je imel v sebi rezervoar tekočine. Nato so bili v delovanju onemogočeni organi, ki so telesne tekočine obtočevali po telesu. Nato centralno živčevje. Po eni uri delovanju žarku QQT ni bilo več živega bitja na planetu. Vsem so se telesa napihnila, potemnela, obležala negibna. No, skoraj vsem. Tisti, ki so živeli globoko v morjih, so še živeli. Toda kmalu se je tudi morje spremenilo v zdriz, ki je čez en dan dosegel celo največje globine. Vse vode, reke in morja, so postale želatinasta snov, ki se ni premikala, samo drhtela je pod vplivi neznanske energije. Tudi ozračje planeta je bilo uničeno in strahotna atmosferska gmota je padla na planet ter ga pokrila čez in čez.

Čez dan in pol so prenehali z obsevanjem. Zdriz se je pričel zopet utekočinjati. Na novo nastajajoča voda je uničila vse, kar je dotodanja civilizacija ustvarila. Sedaj bodo lahko njihove odprave dodobra izkoristile vse surovine. Znebili so se nevarnega sovražnika, ki se je resno zoperstavljal njihovim interesom.

Čisti vojaški uspeh brez stranskih posledic. Pot v vesoljno nadvlado je bila zastavljena. Stroški in trud poplačani.

Planet Ozron je postal vodilni, planet Zemlja pa le še zgodovinski zapis.

Franc Vezela

ZBIRALEC KRITIK

LEPOSLOVJE

Avtobiografija skozi sito

Življenje posameznika ocenjujejo tisti, ki ga poznajo, in tisti, ki ga ne. Ti drugi še bolj. Bolj in bolj postajam zbiralec kritik. Tarča je vsak, ki je kdaj živel.

Od ljudi okoli sebe izveš, kdo si, kak si, za kaj si in še kaj ... o sebi. To nujno vsakega vodi v zmedo duha.

Komu verjeti in komu ne verjeti? Koga poslušati in koga ignorirati? To zaposluje. Tiste brez dela.

Umetnik nima časa za tako sranje. Ustvarja, drugi pa gobcajo.

Spet si zasral!

(ata enkrat)

Lahko bi postal profesor. Če bi hotel.

(ata drugje)

Francoščine in angleščine!

(ata spet)

Dva meseca počitnic!

(ata)

Nisi grešil nič manj in nič bolj kot drugi. Tri očenaše in zdravamarije!

(župnik pri spovedi)

Pojdi po drva!

(stara mama enkrat pozimi)

Glavni protagonist filma bi moral nedvomno soditi v vrh naše umetnosti in kulture ...

(kritika dokumentarca Vezela)

Jaz pa sem mislila, da znam pisati!

(Pika, pesnica & urednica)

Najboljš`, kar sem prebral v zadnjih 20 letih!

(Branko K., lastnik jahte)

Genij mnogih imen!

(novinarka v Večeru)

Kad upoznaš Vezelu, nikad ga ne zaboraviš.

Prevod: ko spoznaš Vezelo, ga nikoli ne pozabiš.

(Mirsana, pesnica & profesorica)

To je noro! To je noro!

(Oto, akademski saksofonist)

Literatura malo drugače.

(Ferenc, dipl. psc.)

Ti imaš pa židovska ušesa.

(Oskar, nedeljski slikar)

Tvoja črtica je bila proti drugim – space shuttle!

Ampak ... ni smela zmagati!

(predsednica žirije)

Who the fuck is Franc Vezela?

(brošura o Piti)

Samo dva zoba `ma, pa tak `poje!

(iz publike)

Vezela je pač umetnik. Fanatik. Fanatični umetnik.

(Tonč, amaterski gojitelj tobaka)

Prekleti zajebani pes!

(Anka, ex ljubica)

Skratka – literatura vredna pridevka: odlično!

(Andrej, profesor & pisatelj)

Dokler nisem bila s tabo, nisem vedela, kaj je to.

(Eva, po razhodu pri njenih petinpetdesetih – letih)

Makuc – ti si nor! Oni tvoj Vezela pa še bolj!

(profesorjeva žena po premieri Pesmi na sledi)

Še te ni pobrala plesen?

(Andrej, župan na `obisku`)

Na našem glasbenem nebu se je pojavila nova glasbena zvezda!

(Ida Baš, radijska moderatorka)

WC – Verzalek!

(dežurni oficir v JLA)

Živko, ratalo ti je!

(Miki, Bistričan)

Ti si noooooor!

(Dušan, glasbenik & urednik)

Lepo kapo imaš!
(*neznanka*)

Ti nisi normalen.
(*nekdo*)

Take govoriš, da te nič več ne razumem!
(*sestra pri velikonočnem kosilu*)

Bis bis bis!
(*poslušalka v drugi vrsti, Štatenberg*)

Poglej, kakšno imaš ...
(*mama na obisku*)

Vezela je odkriče a ja sam po sebi prolio piće!
Prevod: Vezela je odkritje, jaz pa sem po sebi
polil pijačo
(*Admiral, bosanski pesnik*)

Ja kak pa si!? Kak zgledaš!
(*Ksenja, sestrična ob žari v mrtvašnici*)

Vaš pisni izdelek je bil za komaj slabo dvojko.
(*Treza, profesorica na maturi; v `izdelku` so bile
besede Tita, Kardelja, Vidmarja, Dolanca ...*)

Njega zberem! Leta ko violina!
(*Hvalec, nogometni trener*)

Bral sem pesmi. Nekaj je kar dobrih.
(*Slavko - Su, znanstveni mislec*)

Svaka čast, da ne piješ. Ampak se - drogiraš!
(*Aba, koroški karikaturist*)

Takega kot je tvoj sin, pa dobim vsakih 20 let ...
(*Lešnik, profesor angleškega jezika*)

Kako lahko prevajaš, ko nimaš diplome!?
(*Tomaž, znanec z ulice*)

Si nor! Utopil bi se rad, nafukali bi pa mi!
(*Fric, urednik vala 202, po Vezelinem skoku
v Donavo v uniformi*)

Avtor filma ubija filmsko formo!
(*kritik na festivalu neodvisnega filma*)

Tista radijska z Rifletom ... tisto je še bilo
smešno. Zdaj te pa nič več ne razumem ...
(*Keza, sestra*)

Takoj sem vedel, da si napisal ti.
(*Stanko, ata*)

Ne bi rajši šel v službo?
(*Štefka, mama*)

Kako lahko živiš tako!?
(*nekdo*)

Ti si slovenski Dostojevski!
(*Milena, pesnica*)

Pišeš kot Bukovski.
(*anonimna oboževalka*)

Verjetno si najhitrejši zvijalec jointov v deželi.
(*Dejan, mladostni prijatelj*)

Čisto dost vredi stvar maš.
(*ena v postelji*)

Saj ste vi Željko Bebek, ne?
(*ženska med potjo na festival šansona*)

Franc, videčemo se uskoro ...
(*Tatjana, filozofinja*)

Joj, kako se rada fukam s teboj!
(*Gita v navalu navdušenja*)

Meni se je zdel preveč vulgaren. - Meni pa
prostaški. - Je kaka razlika? - Menda že.
(*prijateljici po nastopu Franca Vezele*)

Če imaš pa tako karizmo ...
(*Sandra, antropologinja med intervjujem z
anarhistom*)

Moje pesmi pa je itak ena najlepših. Ne le
od tvojih - od vseh ...
(*Breda - Zalina, Janina, Lenina mama*)

Nerad hodim na odrske prireditve. Ampak -
to pa je bilo nekaj!
(*Tomo, režiser po premieri Pite*)

Ne razumem, pa sem psihologinja: ti tako
skuštran in kaotičen, zbor pa tako perfekten ...
(*psihologinja na OŠ Borci za severno mejo, MB*)

Le zakaj tako!
(*odgovor mimoidočega*)

Glej, celo leto sma bila pijana, na silvestrovo pa
sma edina trezna v mestu!
(*Marjan, frend*)

Sem šansonjer, ki ne nastopa.
(*na obisku pri svojem bodočem ravnatelju*)

Jaz bi še enkrat rada slišala ono o sekretu!
(*sedemdesetletnica po prireditvi*)

Kaj takega!
(*jezna & ogorčena obiskovalka, ki je po prvih besedah anarhista zapustila dvorano*)

Branje Vezela je kot potovanje v lojtrnem vozu po kolovožu. Včasih celo paše.
(*Odsevanja*)

Si lahko preslikam besedilo?
(*naključni turist v Koprivni na prireditvi Ogenj v Alpah*)

Vezela te včasih naravnost boli.
(*Draga, direktorica knjižnice*)

Bio si najboljši! Prevod: bil si najboljši!
(*natakar v Hercegovini, ki je `zrihtal travo`; nastop je bil brez kitare*)

Samo pri tvoji pesmi sem začutil pesem. Četudi nisem razumel vsega.
(*kulturni minister na Cipru v angleščini*)

Žirija – prasci! Grem na pivo.
(*Marjan, friend po razglasitvi zmagovalca šansona 2012*)

Zakaj nisi bogat?
(*marsikdo*)

Tako imamo zdaj pri zboru vsaj enega dečka. Izkoristimo ga za solo, kaj pravite?
(*glasbena pedagoginja v gimnaziji*)

To je tvoja muzika? Baš ugodno!
(*Makedonka Ivana, ki se je ob zvokih Matalaje zibala sredi Skopja s svojima otrokoma vred*)

Je brezposelnež. S sončne uprave. Morda celo klošar – če slednje razumemo kot fizično brezdomstvo in duhovno klateštvo: fragajstovstvo, svobodnjakarstvo ...
(*Makuc, kritik*)

To, to!
(*Igor med snemanjem spota*)

Če bi jaz imela četrtr tvojih talentov, bi se vozila v najnovejšem športnem mercedezu.
(*Eva, ljubezen*)

Rada poslušam tvojo glasbo. Zelo mi je všeč.
(*Katja, predsednica društva*)

Misliš, da si frajer, če tako živiš?
(*sosed*)

Franc, uživaj!
(*Samo, režiser Pite*)

Popek? The best literatura!
(*Vojko, profesor informatike*)

Ob poslušanju `Ide` se mi vedno naježi koža.
(*Nina, pesnica*)

Tako posmehljivega človeka si menda nihče ne želi v bližini.
(*sovražnik*)

Ti bi kar naprej!
(*ena ljubica*)

Napil se ga je. In nas pustil brez zborovodje. Da bi mu vse kure pocrkale!
(*pevka UPZ*)

Celo življenje učim na tej šoli. Menjali smo glasbenike. Ampak zbor je pel samo, ko je bil tu on. Učitelj fizike, povej, kako je to mogoče?
(*ravnatelj OŠ Makole učitelju*)

Ne deri se več in ne moti!
(*vrtnarja v Kozjem, 1964*)

Vezela, letaš v visoki družbi, a si nadstropje višje!
(*Irena, Tomotova mama, biologinja, GSM po odpetem šansonu na festivalu*)

Hej, župan! Ovdje ti živi genijalac, a če ti preko zime umreti!
Prevod: Hej, župan! Tu ti živi genialec, a ti bo preko zime umrl
(*bosanski poet slovenjgraškemu županu*)

Ti si prepameten za mene.
(*Alenka, ekonomistka s psičkom Indijem na sprehodu*)

Vidva sta najlepši par v mestu!
(*Karla, profesorica slovenskega jezika*)

Če molčiš, si konkludenten.
(*Eva*)

Kje dobiš take tekste?
(*radovednež*)

Jaz tebe, ti mene? Kaj vem! Ubiješ?
(*mimoidoči na ulici na vprašanje: kaj manjka naslovu knjige*)

Glej ga, kak` pleza!
(sestrična na pikniku)

Tak je. Nima rad onih, ki ga ne marajo.
(Robi, terapevt)

Te bojo ja zaprli!
(Franča, anarhistični stric, ko je prvič slišal svojega nečaka)

Ta peč mogoče ni lepa na prvi pogled, je pa – tvoja!
(pokojni dimnikar, ki je ocenil keramično delo anarhista, ki je želel biti na toplem)

Tako preproste melodije, pa taka lepa pesem ...
(Lara, klaviaturistka Matalaje v filmu Vezela)

Pol ure jim je igral Spet kliče nas venčani maj in Hej brigade. Pa niso opazili.
(udeleženec inštalacije na Glavnem trgu)

Vi ste Verzelak? Je zdaj vse v redu?
(poštni upravnik dva dni potem, ko so nehali srati z reklamami, zaradi grožnje s tožbo)

Ampak ... Satanove litanije! To je ... to je ... remek!
(Dejan, član Jebele ceste)

Kar smo posneli, ni perfektno, je pa – špica!
(Grega, basist po snemanju v studiu v Pamečah)

Klavir tudi znaš? Ne mi rečt!
(natarica v gostilni s klavirjem)

Kak lahko pišeš pet?
(sošolka v sprednji klopi)

Na odru pa se spremeni v genialca! Ampak ko se je tako težko voziti z njim! Kak ego!
(Igor, slikar, lutkar, otroški animator, kot Franc – lev po horoskopu)

Zakaj TV sprejme tako poezijo, potem pa je ne nagradi? To je ključno vprašanje.
(skeptik med občinstvom na festivalu)

Če bi Vezela imel poklic, bi bil – sralec!
(freigeist iz mesta)

Kontroverzni film o življenju in ustvarjanju glasbenika in pisca Franca Vezela! Ti, to pa ne bo dobro.
(televizijec, ki ga je strah, da bodo ljudje film videli, res je prepovedan na nacionalni)

Ko sem ga prvič videl in slišal, sem takoj vedel, kaj hoče. In predvsem – da ve, kaj hoče.
(Benó, glasbenik)

Izbrani ste bili zaradi one velike sekunde, ki je očarala enega kritika. Septima!
(žirant pred nastopom Franc & Roses na šansonu v Ljubljani)

Niste zmagali, ker so punce preveč točno pele. Resno mislim.
(žirant po nastopu Franc & Roses)

Hej, ti imaš pa svileno kožo! Ne ješ krompirja praviš?
(Minka, prijateljica)

Videla sem vse mogoče pojave. Norce vseh kategorij. Na obeh poloblah. Ampak ti si bolj nor od vseh!
(Minka, prijateljica blizu sedemdesetih)

Ta film bi pa mogoče lahko ... - Si nor! To sploh ni film!
- Tip je – kiler. - Živa hermetika. Živa groza ... - Saj! - Preveč neposredna. - Gledalcem se bo razlil žolč! - Optične te zjebe. - To mračno mnogopomensko skrivnostno izražanje ... - Ja – to je tisti hermetizem! - Potomec simbolizma v Franciji! - Ne bodi vesel.
(filmski kritiki za mizo ob kozarčkih)

In – nobene igre ni v celotni zgodbi.
(zadnji žebelj v krsto)

Više Bosne – manje Evrope! Manje Evrope – više Bosne!
Prevod: Več Bosne – manj Evrope! Manj Evrope – več Bosne!
(nastop v Sarajevu)

Peljima se nekam.
(Vesna, germanistka glasbeniku Francu)

Glej ga! Zataknil mu je bankovec za turban!
(panker na otvoritvenem nastopu Vezela v Pekarni na No Border Jam festu)

V Sodobni guvernanti in Tenoristu zmore dva različna sloga, kar je svoje vrste pisateljski edninski unikum.
(kritika literarnega prvenca)

Glej ga, pa res igra s petimi strunami!
(kitarist Jebele ceste, presenečeno, po nastopu)

Bi me, jeli?

(Urška, pri njem na obisku)

64 jurjev je dobil telefonski račun! Osvaja eno trgovko!

(kmetica sinu pri zajtrku)

Ti si car!

(pokojni Mičo, ko je obiskal anarhista v Mislinjskem grabnu, bogu za hrbtom)

Čisto si nor, odkar kadiš to travo ali kaj ...

(mama)

Nisem te tako učila.

(mama)

K polnočki bi tudi lahko šel kdaj ...

(mama)

Ti si pa res čisto propadel!

(mama)

S tabo se sploh ne da več pogovarjati.

(sestra)

S tabo se sploh ne da več pogovarjati.

(mama)

S tabo se sploh ne da več pogovarjati.

(znanec)

S tabo se sploh ne da več pogovarjati.

(neznanec)

Bolehaš!

(cinik med prepirom z anarhistom)

Ti, kak čaj `maš pa to?

(prestrašena obiskovalka)

Ko sem s tabo, mi ni treba biti pijana. Nisem vedela, da se to da.

(Eva pri petdesetih)

Ko takole gledam Vezelo Franca, mi nič ni jasno. Se zajebava ali resno misli? In kaj je bolj grozno? Svet vendar NI tak. Če pa JE, je tak skozi njegovo oko. Svoje sito ima.

(Ferenc, alter ego)

Dopustimo to možnost. Bodimo strpni. Živela anarhija! Salve!

(Franc, anarhist svojemu alter egu)

Struna ti je počila! Smola. Pa še G! Velika smola.

(avtor na Kantfestu v Rušah uro pred začetkom zaupno Francu)

Vse je mrtvo preperelo puhlo gnilo nobene pristnosti navdušenja kje je radovednost kje upor in samo naglica in nuja in drget organov živci nitka doktorji in farmacevti varnostniki pacienti reševalci in gasilci pendrek tejzer kopito puška palica kanon raketa nobene misli prostoletče ni orla ni čebele ni medveda ni kragulja ni jelena ni lisice mesnice so in kokošereja promet in znaki avtomobili čeki paragrafi položnice sedmine smrti krsti rojstva hrup tišina občina in zadruga in cerkev in palače mize polne mize prazne mize pogrnjene mize polomljene učitelji fanatiki uradniki drhal in sodrga gamat mrčes in ovce verniki in ateisti isti komunisti socialisti fašisti kler pogani ajdi ajdovi žganci zelje kislja repa kisel nasmeh depresija bipolarna motnja psihoze pasji dreki redarji in redarke uniforme in težaki pivo šnops in prohibicija inflacija federacija pedri preklete lejzbe prekleti kadilci defloracija aranžmaji prodaja dreka prodaja kar se prodaja kupi kar se kupi hodi strumno krepko hitro zanesljivo evforično ne bodi počasne ne bodi luzer strpnost prosim če ni odveč zmaga ali poraz segmentacija sekrecija segregacija sekret fiesta siesta ford mercedes benz peugeot audi toyota zvočnik ojačevalec TV smeti kontejner komunalec grobar in mežnar ni višine ni svobode ni drznih misli ni veselja ni radosti pokora greh in kazen zapor delo učenje vizita pohaba adaptacija zavarovalni agenti skladi fondi fundacije prireditve evrosong kapitalist mediji laži pisdarie & pizdarije mafija korupcija umor zločin in vlom in zlom prelom bojazni strah lenoba napuh religija papež škof župnik vernik vernica spomin na bitke spomin na katastrofo folklor plesi metadon in heroin peyotl trava meskalin krompir poliran riž očiščen riž bel sladkor bela moka bele halje bele halje modre halje modreci preroki lažni taki in drugačni predsedniki in parlament senat kmetice in device gruntar iluzije naših dedov brihtni vnuki - priden rod! tragedije pri porodu - kromosomov zmešan kod

Kje je travnik kje zum zum čebela kje je potok kje pastir in koza kje je sonce kje je luna kje oblaki kje je misel kje ljubezen kje lagodje?

Kje je - življenje?

Kdo nam je ukradel življenje?

**Pod avtobiografskim zbirnikom
še bibliografija**

VEZELA raziskuje v vseh možnih smereh in
kotanjah duha:

šansonjer kantavtor pevec skladatelj
pisatelj pesnik dramatik scenarist dramaturg
slikar risar grafik fotograf
režiser lutkar animator
prevajalec rezbar kipar ...

vse kaže (največ časa gre za to), da se najbolj
poglablja in ukvarja z zvoki in črkami.

PITA - odrska igra, OBVEZNO
LETOVANJE - radijska igra, BLIŠČ & BEDA
- šanson, KDO SE BOJI IVANA - monodrama,
PESMI NA SLEDI, POD ODEJO SVA SKRITA,
NI PERFEKTNO - JE PA ŠPICA, LE VČASIH
TIHO DVIGNE SE - glasbeni projekti,

TENORIST / SODOBNA GUVERNANTA,
ŽUPNIK / UMETNICA, POPEK, DOL S ŠOLO,
PES KI FUKA NI LAČEN, JAZ TEBE TI MENE,
IGRAMO SE, DADA, KAJ ČE JE BOG V KOMI -
knjige.

Tik pred izidom je PRAZNINA, v kateri staplja
mejo med poezijo in prozo (držno dejanje) in trilo-
gija ZAPRTE MOŽNOSTI, ki to mejo popolnoma
zabriše.

Tak način ima za posledico razpršenost in celo
razpuščenost, nad njim ni nikogar - pod njim vsi.

Dela, kar želi - popolnoma neobremenjeno,
v tem ni kančka komercialnosti ali kake sence

profita (račun ima blokiran skoraj 20 let), ampak
zgolj notranji gon, da nekaj da od in iz sebe, ne
pa da gnije in anemično ter neprizadeto čaka svoj
neizbežni konec.

Cenzorjev ne priznava, lektorji so nujno zlo,
kritiki so zato, da so ...

Njegov stil se zlahka prepozna: je porogljiv,
manipulativen, dadaističen, povsem v skladu z zna-
čajem anarhista disidenta heretika in temu podobne-
nega lika. Vsekakor je pravo nasprotje main stre-
ama (glavnega toka), ali kot reče sam: sem main
scream! Glavni krik!

Njegov moto: brez starca ni udarca, naj se pije
naj se ruši naj se puši ...

Človek, ki ne ločuje hobija od ustvarjanja.

Živi tako, da se njegovi bližnji zgražajo (v bivši
kemični čistilnici brez odtoka).

Noče vedeti za zakon za ustavo za paragraf za
sodbo za prozaično hitenje in podjetnost in rekla-
me in medije in zmedo ... živi pač - v svojem svetu.

V svetu, ki je drug kot oni, iz katerega ga opa-
zujejo, ocenjujejo in - kritizirajo.

Res pa, da - na istem planetu.

Noče delati in ne hodi v cerkev.

Strinja se z nemškimi anarhisti: delo je sranje!

Očitajo mu nepodjetnost. Isti, ki mu ne dajo
službe.

Ampak - kaj bi Franc s službo!?

Nima časa zanjo - ker živi.

dipl. psc. Ferenc Illary

Jerneja Smolnikar, *Hrepenenje*, 2017, detajl

Generalov otok in V iskanju izgubljenega miru

KNJIŽNE OCENE

Janez Žmavc je v zadnjem dobrem desetletju izredno ploden avtor, ne mine leto, da pri Založbi Cerdonis ne bi izšla vsaj ena njegova knjiga, v letu 2017 so izšle kar tri: dramski besedili *Asmodej*, *Asmodej!* in *Generalov otok* ter knjiga proznih pripovedi *V iskanju izgubljenega miru*. Slednja vsebuje tudi dramsko besedilo *Donski kozaki*.

Proustovsko preizpraševanje svojega nehanja

V iskanju izgubljenega miru ponuja bralcu šest proznih zapisov, pet jih je bilo že objavljenih v *Odsevanjih: V iskanju izgubljenega miru*, *Moral bi pisati o pticah*, *Pesnikovanje na Pesnici*, *Pripravljen bodi, to je vse* in *Londonski smog*; *Pesmi iz tujine* pa so objavljene prvič. Zapisi so v svojem izhodišču refleksija, osebna preiščevanja o lastnem sebstvu, o spominskih dogodkih, ki so obstali v teku desetletij globoko zasidrani v avtorjevem spominu, meditacija o vseprisotnosti vsega in vseh, kar in ki so kdaj postali del avtorjevega zavedanja. Iz zapisov veje umirjena modrost in še vedno neustavljiva radovednost o bistvenih rečeh življenja in sveta – ta radovednost in pisateljska disciplina bržkone Žmavca ohranjata vitalnega v častitljivi starosti (rojen je l. 1924!). Kljub temu, da je Žmavc prvenstveno dramatik, pisec gledaliških iger, je že s spominsko prozo *Otok Walcheren/Mladost v mojem Šoštanju* (2005) dokazal, da je tudi večš pripovednik, ki ni zanimiv le zaradi izjemnih dogodkov, ki jih popisuje, temveč tudi zaradi osebnega sloga in dobrotnosti, s katero obravnava dogodke in ljudi, ki so mu v življenju prišli naproti. Tako je tudi v prozah, ki so zdaj zbrane na enem mestu v knjigi.

Življenjski lok, ki ga je Žmavc napel v svojih prozah, sega od povojnih let do zadnjih še aktivnih dopustov na Brionih. Drobni pripekljaji v naravi ter s posamezniki, največkrat ali celo izključno z ženskimi osebami, ki so pečatili Žmavčevo doživljanje (in dojemanje) sveta, izkazujejo visoko občutljivost za drugega, predvsem pa za naravo, ki je živa kakor človek. Glede na visoka avtorjeva leta je razumljivo in pričakovano, da se zaradi svoje občutljivosti Žmavc čuječno odziva na impulze v zunanjem svetu, ki ga postavljajo v zavedanje prisotnosti vse-ene-ga; zaveda se prisotnosti občestva mrtvih in se sprašuje, ali naj to skrivnost zavedanja razkrije še drugim. Prispodoba živega drevesa v podobi njegovih jablan, ki po grožnji, da ju bo podrl, ker

ne rodita več in zato čudežno oživita, razkriva Žmavčevo vero v življenjsko silo narave, ki je nad človekom in njegovo voljo. Sam zapiše, da je vse življenje iskal ljubezen – ob zavedanju občestva mrtvih, ki se mu je razkrilo v vseprisotnosti, odkrije, da je to zadnja oblika ljubezni, ki jo bo dokončno spoznal šele, ko bo fizično umrl.

Posebno pričevanjsko vrednost vsebujeta zapisa *Londonski smog* in *Pesmi iz tujine*, saj ima slovenski bralec redko priložnost iz prve roke prebrati, kako se je mlad moški iz svinčenih socialističnih krajev znašel v svetovljanskem Londonu sredi šestdesetih let prejšnjega stoletja, kako je obiskoval takrat aktualne in razvpite gledališke predstave, kako je katalogiziral Shakespearove prevode v slovenščino v Shakespearovi knjižnici v Stratfordu, kako je Angleže in Angležinje osvojil z domačim šnopsom ...

Zapisovalec zgodb

Dramolet *Donski kozaki*, ki ga je Žmavc uvrstil v knjigo k proznim zapisom *V iskanju izgubljenega miru*, ima, kakor zapiše v uvodu, svoj impulz za dramsko inscenacijo v avtorjevem mladostnem spominu, v katerem so kozaki na konjih pridirjali v krajevno cerkev sv. Mohorja in Fortunata v Šoštanju in jo osvojili s svojimi kozaškimi napevi, kar je „vneslo v cerkev novega duha“. Na kateri ravni se stakneta, prekrizata avtorjev (nezanesljiv, a eidetičen) mladostni spomin in besedilo dramoleta? Na vsebinski ravni med njima ni moč potegniti vzporednic, bržkone pa ju družijo izhodiščni spominski impulz, ki v obeh primerih nedvomno sodi v fantastiko oziroma v poetično doživljanje oziroma insceniranje sveta.

Dogajanje Donskih kozakov je postavljeno v obmestno krčmo, beznico na celjskem savinjskem nabrežju, v mrakobno vzdušje zgodnjega in poznega večera. Pripovedovalec, avtor osebno in stalni gostilniški gost, v gostilniškem teatru mundi kot prodoren in tenkočuten opazovalec registrira osebe, ki vstopajo v dogajalni prostor in njihove medsebojne odnose, kakor se razkrivajo skozi medsebojne dialoge. Osrednji lik je Maks, pisatelj in gostilniški inventar, ki se navdihuje iz neposrednega življenja in iz usod ljudi, ki jih življenje vrta na njihovi osi osebne sreče in nesreče. Še posebej so to ženski liki, ki Maksu iskreno ali iz preračunljivosti (za svojo izpoved kakšna od njih pričakujejo denar) pripovedujejo oziro-

ma izpovedujejo svoje življenjske zgodbe, vse po vrsti nesrečne, nezadovoljne in lačne nežnosti ljubezni. Svojo življenjsko zgodbo oziroma svoj trenutni največji življenjski problem Maksu izpove tudi moški, priseljenec s kmetov v mesto, ki v blokovskem stanovanju goji zajce in ga zato mečejo na cesto. Spoznamo tudi Maksovo ženo, ki prihaja po soproga v gostilno, saj je ta očitno v svojem intenzivnem opazovalskem in ustvarjalnem naporu pozabil, da je doma pravzaprav nekje drugje in ne v gostilni, ustvarjalnem azilu.

Prvi vrh doseže dramolet z vstopom Neznanke z otrokom, v katero se Maks zagleda kot v žensko svojih sanj in prisluhne njeni mračni zgodbi o življenju s politično „živino“, ki jo je hotel na smrtni postelji iz ljubosumnosti, ker ga bo, lepa in življenja polna, preživela, zadaviti ... Ali se vsem tem ženskam življenjska grenkoba razredči ali doživijo kakšno olajšanje, nemara celo katarzo, ko se izpovejo Maksu? Tega ne izvemo, le predpostavljamo lahko, da se jim je to zgodilo, kajti po vsaki takšni „spovedi“ se grešnik običajno počuti olajšanega. Ali kakšno preobrazbo ali celo nov ustvarjalni zagon doživi Maks, vsem tem ženskam prijazen in razumeva-joč poslušalec? Zdi se, da Makso določata ustvarjalni gon, ki ga zapuša, in moška senzibiliteta, ki se najbolje in najbolj razmahne v pasivnem občevanju (poslušanje) z žensko. Žena, ki mu je na dosegu roke v vsakdanjem življenju, Makso ne vznemirja pretirano, fascinacije išče pri drugih – ni nujno, da so to vedno erotične fascinacije; Maksova tiha, skrita in samo njegova slast je pravzaprav v človeški in moški moči nad temi izpovedovalkami, ki mu podeljuje avro takega zaupnika, ki jim obeta možnost izstopa iz njihovega vsakdanjika in hkrati varnost. V takšnem prepletu Maks stoično nespremenjeno vztraja še naprej, na koncu ženo z revolverjem nažene iz gostilne – in se s pripovedovalcem dramoleta zaplete v disput o Vesolju, o prvotnem gibalcu vsega, o prapočelu vsega, kar je na Zemlji in nad njo. Zaključek Maksovega monološkega razmišljanja je v ugotovitvi, da „vesolje vodi računalniško natančno gibalco, a nekaj se mu je zalomilo“ o – zato z revolverjem odtava v noč. Na tem mestu se dramolet zaključuje, svoje doda še Maksova žena, ki ima „občutek, da še ni vsega povedala“. Zaključek sicer učinkuje, kakor da še nekaj manjka, nekakšen sklep ... vendar je sklenjen v značilni maniri modernega dramskega pisanja, ki sveta že dolgo ne uprizarja več v zaokroženi celoti, temveč se dotika posameznosti, posameznikovih stanj, koščkov celote. Takšnemu stanju „dramskih stvari“ poetično lirična dramska naracija *Donskih kozakov*, kot jo poznamo že iz Žmavčevih prejšnjih gledaliških besedil, močno

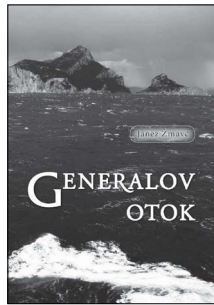
ustreza. Konec koncev Žmavca nikoli ni zanimalo metonimiziranje objektivnega sveta v njegov dramski svet, pa čeprav se iz tega objektivnega sveta napaja in navsezadnje da v mnogih podrobnostih vedeti, na kaj se sklicuje, ko pripoveduje.

Prilika o prizadevanju poiskati košček miru in človeške sreče na tem planetu

Upokojeni general Maurice Chevallier se z ženo Moniko vozi na ladji Santa Maria vzdolž jadranske obale in s palube opazuje številne nenaseljene otočke in se navdušuje nad njimi. V nasprotju s kapitanom ladje, na kateri prevladujejo turisti, in ki nastopa kot nekakšen turistični agent za množični turizem, general množični turizem oziroma turizem na splošno kritizira zaradi gneče, gnilega zraka in preobilice fekalij, torej zaradi preobremenjenosti okolja ... ki mu je v vseh svojih razsežnostih potrjen tudi celoten planet Zemlja: prenaseljenost, potonitev zaradi ogretega ozračja, zmanjkalo bo obal za nove luke ... A General ima vizijo. »Novo življenje ali smrt!« je njegova parola. Ukaže ustaviti ladjo na odprtem morju in se izkrca v majhen gumenjak skupaj z ženo in natakarkarjem Felixom, ki se namesto na Luno (na natečaju je bil izbran za potovalca v vesolje) odloči poskusiti novo življenje na otoku, ki ga bo izbral General. Felix je služabnik in v nadaljevanju opravi vsa fizična dela, saj z Generalom deli idejo, da bodo zavzeli in naselili otok in ga spremenili v oazo in v njej zaživeli proč od smrdljivih zaselkov. Na hrvaškem otoku zapicijo v tla francosko zastavo, v začetku se vse skupaj zdi zmagoslavno in idilično. Kmalu pa se izkaže, da so se izkricali na galebem otoku in sledi neusmiljen spopad s pticami, v katerem zmaga človeško orožje. Monika ne prenese obilice krvi in hoče z otoka. General pokliče hidrogliser, ki jih odpelje na obalo. General in žena sta imela za vsak slučaj rezervirano sobo v Hiltonu in sta tam prenočila. Felix je prespal med klošarji, a ponoči so ga zvezde in noč zvezde na hrib nad mestom, kjer se je pokesal poboja galebov, in od koder je vpil ime svoje zaročenke, na katero je bil v iskanju pobega od vsakdanjega sveta čisto pozabil. Odpovedal se je Luni in se odločil, da bo ostal na Zemlji in ji pomagal po svojih najboljših močeh, ji lajšal trpljenje in jo ohranjal pri življenju.

Dramsko besedilo *Generalov otok* je podnaslovljen kot mladinska radijska igra – torej besedilo, ki se ga posluša, ne bere, čeprav je natisnjeno v knjigi. Osnovni gradnik takega besedila so dialogi, v Žmavčevem primeru kratki, precizni in jasni, dvoumni samo z določenim namenom; skozi dialoge se odvija dramsko dogajanje in se vzpostavlja ves dramski svet v igri, ki se nudi

KNJIŽNE OCENE

poslušalcu, da ga dopolni s svojim miselnim in doživljajskim obzorjem, dialogi morajo biti torej toliko sugestivni in povedni, da si lahko poslušalec v živo predstavlja dogajanje v igri.

Generalov otok je igriv dramski premislek o dveh ključnih stvareh za preživetje človeštva: odnos človeka do planeta Zemlje v vseh njenih raznolikostih in pojavnih oblikah, in odnos posameznika do posameznika, ki se mu reče ljubezen do bližnjega in ljubezen nasploh. Janez Žmavc nam sporoča, da brez tega ni preživetja ne za planet ne za posameznika na njem.

Kakor vse druge knjige Janeza Žmavca, ki so izšle v njegovem „slovenjgraškem obdobju“, sta tudi *V iskanju izgubljenega časa* in *Generalov otok* izšli pri slovenjgraški založbi *Cerdonis*. Njen vodja, Andrej Golob, je tako postal posebne vrste Žmavčev mecen in poskrbel, da bodo Janezove zapisane besede preživele v prihodnje rodove, če bodo še hoteli brati knjige na papirju. Da sta obe knjigi tudi oblikovno in knjigovesko očem in prstom prijazna izdelka, je poskrbela *Cerdoniso*va knjižna oblikovalka Marija Osterman.

Marijan Pušavec

Jerneja Smolnikar, *Ples v čipkah I.*, 2017, mešana tehnika, detajl

Ivan Mrzel izdal ljubiteljski narečni slovarček Golavabuke

Slovenska narečna leksikografija je leta 2017 postala bogatejša za ljubiteljski narečni slovarček z naslovom *Besede, ki izginjajo v Golavabuki na zahodnem Pohorju*. V samozaložbi ga je izdal dr. Ivan Mrzel (naklada: 80 izvodov; tisk: *Mkopija Slovenj Gradec*). Njegova predstavitev, popestvena z domačo besedo, s kulturnim programom in pristnim koroškim prigrizkom, je potekala v četrtek, 14. 9. 2017, v *Knjižnici Ksaverja Meška Slovenj Gradec*.

Zasl. prof. dr. Ivan Mrzel, doktor veterinarske medicine, je z Golavabuko in njenimi prebivalci povezan že iz otroštva. Tu je odraščal, sem se še danes iz Ljubljane, kjer je služboval in kje sedaj živi, skoraj vsak konec tedna vrača na svoj vikend na Pohorje. Uživa v naravi in ob poslušanju »pohorske« koroške narečne govorice.

Narečno leksiko je začel avtor zbirati naključno, že kot najstnik, aktivneje pa se je temu posvetil v obdobju 2006–2016, saj ni želel, da se besede pozabi. Ob različnih službenih, družinskih in prijateljskih obiskih je s seboj prinašal listke in si nanje zapisoval besede, ki so se mu zdele zanimive, drage, lepe, predvsem pa domače. Te so danes zbrane v knjigi, ki jo predstavljam.

Golavabuka je zaselek na zahodnem Pohorju v Mestni občini Slovenj Gradec. Njeni prebivalci se imenujejo *Golavabučani*, pridevnik je *golavabuški*. Območje je redko poseljeno z manj kot sto hišami, a zaradi višinske razlike (med najnižjimi in najvišjimi) ljudje še danes uporabljajo besedni zvezi *spodnja* in *zgornja Golavabuka*. V zgodovinskih virih se zemljepisno ime pojavlja od 15. stoletja v različnih zapisih: *Golavabuka Berg*, *Gollawabuka*, *Golawabucka*, *Gollawabach*, *Golavabuka* (*Franciscejski kataster* iz leta 1825 za k. o. Golavabuka). Mrzel v uvodnem delu knjige povzema etimološko razpravo dr. Silva Torkarja, ki je prvi pisal o izvoru imena Golavabuka. (Tudi sama sem poiskala to razpravo z naslovom *Odstiranje slovenskih krajevnih imen: Sneberje in Golavabuka*; objavljena je bila v *Glasniku Slovenskega etnološkega društva*, 2015, letnik 55, številka 3/4.) Avtor ime rekonstruiral kot **Voljava bukev* v pomenu 'golšastabukev' (prim. češko

volatý, volavý 'golšast'), morda tudi metaforično za 'krivenčasta, pritlikava bukev' (Torkar 2015: 109). Ti podatki naj bi pomenili, da je slovanski izraz **volja* 'golša' obstajal tudi v stari slovenščini (praslovansko **vol'e*) (prav tam).

Mrzel v knjigi navaja, da je Golavabuka leta 1880 štela 76 hiš in imela 407 prebivalcev (Mrzel 2017: 15). Podatki *Statističnega urada Slovenije* (pridobljeni 3. 1. 2018) kažejo, da je v letu 2017 tam živelo 178 ljudi (96 moških in 82 žensk), od tega 17 otrok (0–14 let), 26 jih je bilo starejših od 70 let.

Govor Golavabuke po *Karti slovenskih narečij* (karto Tineta Logarja in Jakoba Riglerja iz leta 1983 sta 2011. dopolnili Vera Smole in Jožica Škofic) uvrščamo v koroško mežiško narečje. Po Franu Ramovšu (1935) je to narečje, ki je zelo sorodno podjunskemu in ga govorijo prebivalci doline reke Meže, v okolici Slovenj Gradca in po Dravski dolini do približno Vuzenice. Na vzhodu narečje meji na koroško severnopohorsko, pri Mislinji in Doliču na štajersko pohorsko, na jugu na zgornjesavinjsko in srednjesavinjsko narečje.

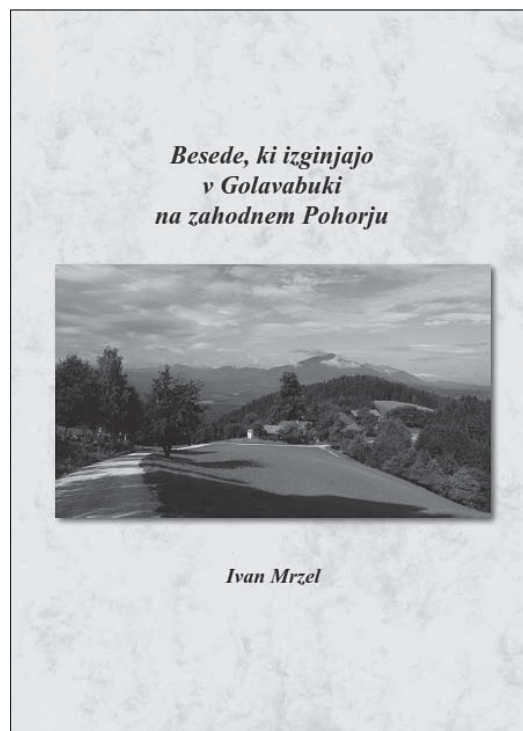
Z avtorjem sva se spoznala pred leti, ko sem izvedela, da nekdo na Slovenjgraškem Pohorju zbira narečno besedje in ga želi izdati v knjižni obliki. Potem sem pozabila, v letu 2016 pa naju je povezala akad. zasl. prof. dr. Zinka Zorko, ki mi je po dogovoru z avtorjem poslala skrbno urejeno gradivo za izdelavo golavabuškega narečnega slovarčka. Ko sva se pozimi 2016 osebno spoznala, sva ugotovila, da bo pred izdajo potrebno marsikaj dodelati. Bila sem polna nasvetov, gospod Ivan pa je pokazal zanimanje za izboljšave slovarčka. Četudi je že večkrat skoraj vrgel puško v koruzo, sva združila moči, skupaj pregledovala zapise, jih popravljala, dopolnjevala, marsikdaj se nisva strinjala, a pomembno je, da sva vztrajala in nadgradila prvotno različico zapisov. Kot jezikoslovka sem v prvi vrsti upoštevala avtorjeve želje, pripombe in njegovo jezikovno znanje, saj je to njegovo in ne mojede-lo, to so njegove sanje in to je njegova govorica. Pri tem sem ga želela le usmerjati. Pri makro- in mikrostrukturi slovarčka (sam ga nikakor nikjer – ne v naslovu ne v vsebini spremnih besedil – ni želel tako poimenovati) sem ga le prepričala, da sva zbrano koroško leksiko uredila po enotnem principu, četudi so ponekod še napake, kar oba priznava.

V knjigi je zbranih okoli 2600 narečnih leksemov, ki so urejeni v slovarsko obliko. Makrostrukturno so razvrščeni po slovenski abecedi od *a* do *ž* (prvo geslo je *a*, zadnje *žvklat*). Vsak slovarski sestavek ima v mikrostrukturi najprej v krepkem tisku zapisano narečno iztočnico ali geslo. V njem je podčrtan glas, ki je naglašen

– torej mesto naglasa, a brez naglasnih znamenj, saj avtor tega ni želel. Geslu v pomanjšani pisavi sledijo nekatere besednovrstne oznake (zave-stno se je odločil le za nekatere): za samostalnik (oznaka za spol: moški, ženski ali srednji), pridevnik (oblike za vse tri spole) in glagol (oblika za prvo osebo ednine). V poševnem tisku sledi zapisana pomenska razlaga, ki naj bi bila (a ni vedno) povzeta po *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*, največkrat gre za zgolj slovenske knjižne ustreznice narečni iztočnici, ki nimajo določene-ga vrstnega reda pomenov – večpomenske iztoč-nice niso razdeljene na pomenske oddelke. Za grafičnim znamenjem → sledi prikaz dejanske rabe gesla v govoru Golavabuke in v narekovajih (' ') njegova prestava v slovenski knjižni jezik.

S predstavljeno knjigo Slovenci in Korošci dobivamo prvo knjižno izdajo narečnega slovarja za govor koroške narečne skupine na naši strani meje. Četudi je v njem narečna leksika le točkovno in regionalno omejena, četudi izbor ni narejen po kakšni uveljavljeni vprašalnici, četudi v makro- in mikrostrukturi obstajajo določene pomanjkljivosti in napake, moramo biti veseli in ponosni, da je avtorju uspelo zbrati in ohraniti toliko narečne leksike, ki po njegovi zaslugi nikoli ne bo pozabljena in bo, kot pravi latinski pregovor: »*Littera scripta manet.*« – za vedno ostala živa.

Anja Benko

Naslovnica knjige *Besede, ki izginjajo v Golavabuki na zahodnem Pohorju*

K Šarmu nekega mladega pisatelja

KNJIŽNE OCENE

Lepo je videti, da nekdo še vedno resno jemlje in razvija formo kratkih zgodb, ki sicer ima svojo specifično in dolgo literarno zgodovino.

Daljša od vica ali anekdote, pa vendar krajša od epa ali romana se kratka zgodba vpisuje v oralno tradicijo pripovedovanja, kakršno so prakticirala evropska in druga ljudstva od antike pa vse do razsvetljenstva, se pravi pred pojavom vsesplošne pismenosti. Pri določenih ljudstvih, še zlasti nomadskih, lahko še danes opazujemo nadvse živo tradicijo pripovedovanja (recimo pri Berberih v Maroku), v Evropi in na Zahodu nasploh pa se je pripovedovanje preselilo v pisano besedo (z ustreznimi branji, ki ponovno oživljajo staro tradicijo).

V dobi, nekoliko po(ne)srečeno poimenovani (post)moderna, ko nima nihče ne volje ne časa za klasične vrednote, kot so zvestoba, predanost, vztrajnost, da bi se lahko spustil v resno branje kakega Dostojevskega (kdo so in koliko jih je, ki so zares prebrali *Idiota* ali *Zločin in kazen?*), so kratke zgodbe nadvse popularen žanr, ki funkcionirajo kot protipol lahkotnejšim romanesknim vsebinam (debele skandinavske kriminalke so prvi tipičen primer, ameriški politični trilerji pa drugi), kakor da bi obstajala, vsaj za postmodernega človeka, alternativa zgolj med kratkim in zahtevnim formatom ali pa med dolgim in manj zahtevnim (odpadejo, skratka, kratke nezahtevne in dolge in zahtevne, še zlasti slednje iz razumljivih razlogov, najprej pa zato, ker če je stvar lahkotna, zakaj si ne bi sposodil ali kupil več za isti nizkointelektualni napor?).

Ampak natanko tukaj nastopi *bildung* moment kratkih zgodb: če lahko pisatelji kje postrežejo z zahtevnejšimi vsebinami, po katerih lahko celo postmoderni bralec z veseljem poseže, potem je to natanko v formi kratkih zgodb, ki v literaturi na ta način opravijo isto vlogo kot televizijske serije na filmski sceni. Za subjekt, ki ima težave s tem, da bi se predal čemurkoli (pomislimo samo na postmoderne zveze), nudijo TV-serije prefi-

njeno prevaro, kako (ponovno) rehabilitirati pojem (ljubezenske) zvestobe, »samo en del pogledam, to me k ničemur ne obvezuje« in cak, že si ujet in odvisen od tega, kar naj bi bilo zgolj mimobežno razvedrilo.

Tak je učinek, ki ga ima nadrealistična, mestoma hiperrealistična, postmodernistična, nekoliko pa tudi klasična zbirka kratkih zgodb mladega slovenskega pisatelja Primoža Mlačnika. Zbirka namreč združuje neznosno lahkotnost nezavezujočega poletnega branja z zahtevnimi premisleki za bolj pretanjene literarne okuse, ki bodo še zlasti znali ceniti slog, v katerem so zgodbe spisane. Kajti eno je imeti idejo »kaj pisati« (in to je tisto, kar se običajno razume kot stvar »inspiracije«, ki pa v nasprotju s pričakovanji vselej terja še intelektualni premislek), drugo pa je vprašanje »kako pisati« (kar se običajno razume kot »talent«, ki pa prav tako proti pričakovanju terja še kako vztrajno, trdo, obrtniško delo).

Na eni strani so potemtakem ideje, ki nam že ob pregledu naslovov kratkih zgodb dajejo vedeti ali vsaj slutiti, kakšna bo vsebina in koga ali kaj vse bomo srečali na poti od začetka do konca knjige (kratke karakterizacije v oklepajih so moje in ne podnaslovi): *Darilo za Vincenza Ravala* (borgesovsko vračanje istega skozi moralnopolitična očala), *Črna kri* (freudovska analiza analnega značaja homoseksualnosti), *Kukalo* (ksenofobna deložacija), *Ya voy, Jardín Japonés!* (arheologija vednosti odsotnega očeta), *Veblagovnica* (kapitalizem, umetnost in feminizem), *Pošteni župnik Andrej* (kapitalizem, umetnost in krščanstvo), *Voluharju ne moreš zaupati* (ogled ıstvo od gledalca do igralca), *Jebiveter* (lacanovski mit o lameli), *Sutra će te ponit* (emigrantstvo v notranjo tuzemskost), *Sestradani umetnik* (seksizem z erudicijo), *Karneval praznih gest* (melanholija dobrotelčnosti), *Tulipanova vest* (očiščenje od groze in sočutja do begunske krize).

V veliki večini primerov sodobne literature, ne samo znotraj žanra kratkih zgodb, se zdi, kot da se obrat od lepih h konceptu-

alnim umetnostim sploh ni zgodil. Malokdo še piše z drznostjo kakega Joycea, nihče pa si danes ne bi drznil napisati nekaj niti približno podobnega *Finnegans Wake*, »največjemu spodletu v zgodovini literature«, kot se je porogljivo-častitljivo izrazil Vladimir Nabokov, sicer sam »največji spodlet angleškega jezika« (če mu smem v Joyceovem imenu vrniti šaljivo šilo za povsem resno ognjilo).

V primeru pričujočih kratkih zgodb pa velja poleg ideje in forme izpostaviti tudi njihovo konceptualno preiščljeno (o čemer pričajo že sami naslovi in njihove kratke karakterizacije, pravzaprav proste asociacije pisca pričujočega predgovora), ki se lepo sklada z lepoto samega izraza (o čemer pričajo posamični stavki, kakršen je denimo uvodni: »Levi korak. Škrip. Hlačnice šepetajo. Levi korak. Škrip. Hlačnice šepetajo.«).

Pa še nekaj se mi zdi, da je glede na bio- in bibliografijo avtorja odlika pričujočih kratkih zgodb, tako rekoč šarm samega *Šarma*: knjiga ni roman. To je morda čudno slišati,

pa vendar! če pomislimo, koliko je spodletelih poskusov v slovenskem romanopisju, še zlasti med mlajšimi avtorji (pri čemer pod »mlad« ne razumem biološke, pač pa literarno kategorijo kilometrine pisanja), ki začnejo pisati kratke zgodbe, ko končajo zbirko, pa si rečejo, »hm, pa saj bi lahko protagonista/-ko v vseh zgodbah preimenoval in imam že roman!«. Tako je za avtorja veselo, za bralca pa manj veselo spoznanje že marsikomu uničilo literarno kariero, še preden se je ta sploh dodobra začela. Roman pač ni zbirka kratkih zgodb in pika.

V tem oziru se mi zdi vredno pohvaliti Primoža Mlačnika za (samo)omejitev in prav zaradi tega sem začel pričujoči zapis s tistim »Lepo je videti, da nekdo še vedno jemlje resno formo kratkih zgodb«, zaključil pa ga bom z naslednjim: Nadejam se, enako kot sem prepričan, da bo naslednji korak avtorja roman, kajti njegove pripovedne ideje se vrtinčijo, pisalno orožje je nabrušeno, bojišče pa je odprto in prostrano.

Mirt Komel

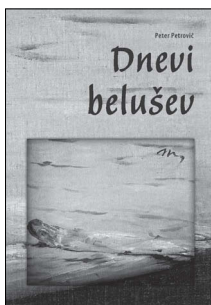

Jerneja Smolnikar, *Hrepenenje*, 2017, mešana tehnika, detajl

Peter Petrovič

Opoldne belušev

KNJIŽNE OCENE

Dnevi belušev so prozno besedilo, za katerim je mučno obdobje, saj je po avtorjevih zagotovilih nekaj let odležalo v pisateljevem predalu (da bi se medilo, kot radi svetujejo ustvarjalcu prvi kritični bralci). Z njim se ves ta čas ni dogajalo nič, saj pisatelj ni posegal vanj in je torej pred nami v izvorni zasnovi (lektorski posegi pred prelomom in še po njem seveda ne sodijo v ta kontekst). Tako so zdaj »beluši« pred nami v knjižni obliki vendarle na razpolago, zakaj na trg jih pošilja sofisticirani slovenjgraški *Cerdonis*. Prvi slovenski tiskar (še inkunabul), po katerem nosi ime založba, ki ji direktuje mag. Andrej Golob, bi najbrž obnemel, če bi lahko pri delu spremljal sodobnega drukarja (kot bi tiskarju rekel Trubar) v njegovi tiskalnici.

Peter Petrovič, avtor dela *Dnevi belušev*, je pisatelj le v eni izmed svojih življenjskih leg, zakaj ob literarnem ustvarjanju je vsaj še slikar (tako prvo kot drugo ljubiteljsko, če je sploh dovoljena in smiselna takšna oznaka, zakaj koliko pa je med nami poklicnih pisateljev in slikarjev?), profesionalno pa je bil (zdaj že nekaj let upokojen) gospodarstvenik na vodstvenih položajih in politik (najvplivneje kot poslanec v državnem zboru). Odgovor na vprašanje, s katero svojo dejavnostjo se je najbolj izrazilo, to je trajno, zapisal v svoj in naš čas, ni enoznačen.

V delu, ki je pred nami, je P. Petrovič razplastil čas in svet, kakor ju je prepoznal kot člen poligona poligona in političnega diskurza na Slovenskem v novi ekonomski tranzicijski in (za številne) že postranzicijski stvarnosti.

Na prvo žogo bi bilo dobro in prav reči, da je podoba književnih oseb in njihovo delovanje v *Dnevih belušev* reinterpretacija Kersnikove *Jare gospode*. Je že res, da so Petrovičevi protagonisti vzeti iz 21. stoletja (Kersnikovi pa iz konca 19.), toda podobni so si v tem, da so eni in drugi še do gležnjev zakopani v kmetstvo, če pa so uspeli s čevljev otrcati gnoj, še dišijo po zemlji in so po Marxu še dva, tri rodove daleč od meščanstva (v plemenitem pomenu besede). Malomeščani torej, ki se le tu pa tam uspejo otresti (če sploh) svoje duhovne praznosti, da o moralni pokončnosti in etični drži sploh ne govorim. Seveda zadnje ne velja za vse osebe v besedilu – podoba vaško-trško-mestnega žitja nikakor ni črno-bela –, večina pa je vendar duhovno maloposestniška, a spretno in brezobzirno pridobitniška. Komaj kdo je sposoben stopiti čez plato egocentrizma – če pa že, se osvoboditev praviloma izkaže za etapno

dejanje, ki izgubi sapo takoj, ko ne prinaša dovolj materialnih koristi.

Petrovič odstira zaveso tega našega tu in zdaj s skušnjo družine Prečić. Tu velja izpostaviti enigmatično zastavljeno podobo očeta Jakoba, ob njem protagonistko (osrednji lik) mamo Antonijo, ob njej trije otroci – sin povzpetnik Franc, hči študentka Metka in še dijak Lojzek. Skozi pripoved prihajajo v interakcijo z bližnjim in širšim družbenim okoljem in tako pred nami razplastevajo stvarnost, v kateri se skuša preživeti na sto in en način. Vrženi so v mini mundus neizprosnega boja za preživetje, poskuse preseganja pritlehnosti in praznosti, praviloma sploh ne več z roddji pozitivnih vrednot – smo v svetu, kjer je še komaj kaj človeške bližine (tudi v vzpostavljanju družinskih vezi), zasuki navzgor so kratke sape – so le vložki v sivino, da ne gre dokončno obupati. Družina je vzpostavljena kot odslikava sveta – družbeni normativi se neizprosno projicirajo in vgrajujejo v njeno najmanjšo celico (kolikor družina še sploh je tradicionalna rodbinska enota).

Dobro literarno delo odlikujejo zgodba, sporočilo in avtorjev slog. Za Petra Petroviča velja že s kraj kraja njegovega pisnega ustvarjanja, da je njegov literarni jezik tehnicističen, hladen, oropan poetičnosti tudi tam, ko se zdi na mestu, skratka – po meri pripovedovalca objektivnega realizma. A vedno bolj se izkazuje, da je takšen z razlogom – svet in protagonisti v njem si takšnega preprosto zaslužijo. Z njim o svojih književnih osebah pove več, kot bi s kakršnimkoli leporečenjem že.

In še – v katero prozno vrsto umestiti *Dneve belušev*? Po strukturi ne sodi v tradicionalni postcervantovski roman, za katerega je značilno, da se za osrednji romaneskni lik ob koncu naracije odpre prava pot, pa je ne zmore več, ker je potovanje (to je življenje) pri koncu. Od tod tudi tragičnost literarne osebe. Petrovičevi književni liki so, kot je že bilo namignjeno, produkt našega ubožnega časa – pehajo se skozi čas, ki jim je odmerjen, brez upa zmage. Če se na koncu njihovega tunela kdaj zasvetlika, je to le zategadelj, da ne obupajo prej, kot je prav. In v tem so nam (slehernikom) silno podobni. Ali pa mi njim.

Dnevi belušev so roman, ki ga (oziroma kakršnega) še zmore in torej narekuje naš čas, zakaj dnevi herojev so nepreklicno mimo.

Andrej Makuc

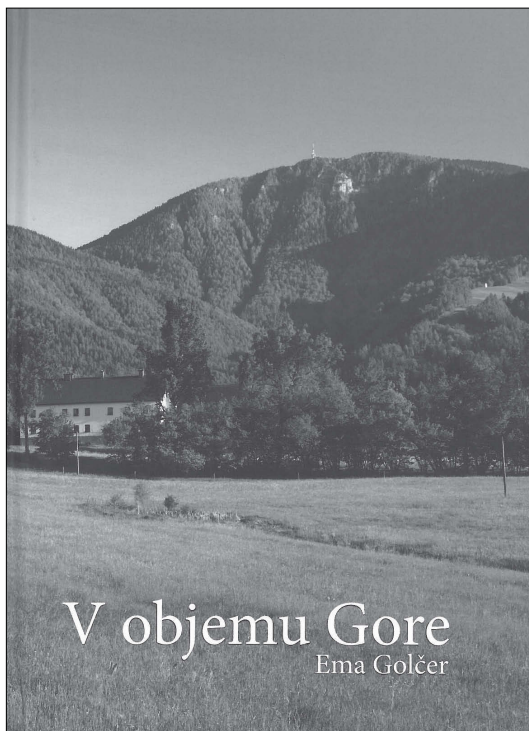
V objemu Gore

PO GELIKI ŠE KNJIGA O EMKI

V uvodu je avtorica navedla oba razloga, zakaj je *Gelika* že po petih letih dobila svoje nadaljevanje. Prvi so koroški in štajerski bralci, »ki so mojo Geliko tako številno in ljubeznivo pospremili v njeno književno življenje«. Drugi razlog za novo, čez 500 strani obsegajočo knjigo, pa je spoznanje, da »beseda ugasne, se glas izgubi, a knjiga ohranja sled časov nam ljubih ljudi«.

Čeprav je avtoričina zgodba o njenih 30 letih življenja zelo močna, se je raje kot za naslov *Emka*, ki bi že zaradi istorodnosti besed Gelika – Emka (lastno ime, pomanjševalnica) bil lep par prvemu, odločila za naslov *V objemu Gore*. Zakaj, pojasni v *Epilogu*: »Petintrideset let življenja pri Mihevu, ko so se mamine zgodbe in zgodbe njenih otrok večinoma odvijale na domačiji, ki jo Gora ziblje v svojem varujočem objemu, si je gotovo zaslužilo svojo zgodbo in opravičilo njen naslov.«

V *Geliki* predstavljenim Emi ljubim ljudem se je v novi knjigi pridružila množica novih, a v sredici so še vedno predvsem sorodniki, v

Faksimile naslovnice knjige Eme Golčer
V objemu Gore

sredici sredice pa še vedno Emina mati Gelika, zdaj največkrat poimenovana Gela, junakinja, ki je preživela hudo otroštvo in mladost, nato pa se v 40 letih prejšnjega stoletja s svojim sinom priženila na mogočno Mihevovo posestvo v bližini Šrotneka nad Kotljami. Postala je mačeha šestim v prvem zakonu rojenim otrokom Antona Hudopiska in nato z njim imela še štiri otroke, tudi Emko.

Knjigo uvede imeniten prolog, v katerem izriše avtorica sliko žalujočih ob pokojniku Antonu, napanem v domači hiši, in tudi sliko od gospodarja poslavljajočega se psa.

In po tej očetovi smrti pri Mihevu nič več ni, kot je bilo prej. Kmetijo kar nekaj let skupaj vodita Gela in prvorojeni Antonov sin, nato se Gela zaradi pogostih sporov vodenju odpove, nazadnje se z Mihovovega umakne, prav k Emki, v novozgrajeno hišo na Čečovju, kjer v 90 letih 20. stoletja umre.

Čeprav se avtorica v Gelino zgodbo intenzivno trudi vnašati tudi svojo, je treba reči, da je lik matere v njej tako dominanten, da tudi v drugi knjigi ni mogel stopiti v ozadje. Vse Emine odločitve, celo že pri odrasli, so zelo odvisne od matere. Ker so večkrat tudi finančno podprte, so do matere še toliko bolj obvezujoče. V tako trdni navezavi so zato tudi rane, ki sta si jih mati in hči nehote prizadejali druga drugi, hude. V času, ko se v ta odnos vmeša tretja oseba, Emin partner, lahko Ema »zmaguje« le s šokantnimi potezami, kot je odločitev za poroko in rojstvo otroka v 2. letniku srednje šole.

V tem delu knjige gre tako za najbolj dramatične dogodke v Eminem življenju, ki ga sicer spretno slika od svojega prvega zavedanja do rojstva druge hčerke in vselitve v novo hišo. Tako lahko z Emo spoznamo hotuljsko osnovno šolo, brigadirske čase, čas šolskih reform, romanj, hmeljarjenja na Šrotneku, preobrazbo Guštanja v Ravne, Maribor in njegovo srednjo medicinsko šolo, rast ravenskega zdravstvenega doma, čase prvih individualnih gradenj ...

Golčerjevi je tako spet uspelo pred bralce postaviti kroniko neke dobe in njenih ljudi in ta kronika je seveda odlično gradivo za mogoče kdaj v prihodnosti čisto pravi avtobiografski roman naše koroške besedne umetnice Eme Golčer.

Velespoštovani publikum, cenjene dame in gospodje, bralci revije za leposlovje in kulturo, dobrodošli v članku Mag Lesjak!

Več let neprekinjene objave izvirnih literarnih in likovnih del ter zapisov o avtorjih in njihovih izdajah danes proslavljamo z gostom, ki je tako slaven, tako poznan, čaščen, oboževan, da njegovo ponovno gostovanje pri nas že samo po sebi meji na čudež in na čarovnijo. Verjeli ste nam, da ste odprli Odsevanja, in ne bo vam žal. Kajti danes se bo vaš svet povečal za novo iluzijo, pozabili boste dihali in zapirati usta, ponavljali boste pri sebi en in isti stavek, saj to je nemogoče, neverjetno je beseda, ki jo šepetajo bralci, ko se umetnik pojavlja pred njimi, zdvomili boste v svoje čute, lastne oči bodo nezanesljive priče, človek, avtor Odra za dva, prihaja danes v našo revijo. Kajti ničesar si človek ne želi bolj, kot še enkrat podoživeti otroško čudenje, zdvomiti v zdrav razum, biti priča nerazumljivim trikom, doživeti glamur čarobnega sveta, zaslepljen z bleščicami, očaran, posrkan v literarno magijo. A naj vaša skromna piska tega članka, moja malenkost Helena Merkač, ki mi je v čast, da lahko pišem v to revijo, naredim danes prvi trik. S tleskom prstov, klik, rečeno, storjeno, bom teritorij, na katerem berejo našo revijo, razširila na neverjetnih sto kilometrov, publiko pa povečala na nekaj tisoč ... Hvala za huronski aplavz, naše veselje je pomnoženo, vse luči naj se prižgejo, spoštovana publika, prikovana z Odsevanji v rokah v svojih foteljih.

Sedaj pa bom prosila v naši hišni tradiciji, mojster Blaž Prapotnik, reflektor usmerite na tisto stran Odsevanj, kjer je največji, najslavnejši, legendarni, neprekosljivi, skrivnostni, enkratni, neponovljivi, dih jemajoči superiorni kralj čarovnikov, mag magov, njegova ekselenca, veličastni Matjaž Lesjak!

Ko sem odprla knjigo Matjaža Lesjaka Oder za dva, sem bila v trenutku sredi magije, očarana sem se z očmi prilepila na strani. To, kar se je dogajalo v knjigi, je bilo magično in bleščeče potovanje po deželi vidnih prevar, presenečenj, nerazumljivih izginjanj in fizikalnih nelogičnosti v svetu režiserjev in pisateljev, bolnih, travmatičnih odnosov med družinskimi člani, spolnih iztirjenosti, žrtev družbenih preobratov ...

Umirala sem od smeha. Krohotanje so spremljali slapovi srečnih solz, odkimavala sem v nejeveri, se tolkla po kolenih in uživala v samem središču presenečenja. Neverjetno! Bila sem očarana kot

Matjaž Lesjak

ODER ZA DVA

Faksimile naslovnice knjige Matjaža Lesjaka
Oder za dva

otrok in se smejala v vrišču. Veličastni Lesjak je v zgodbi Veličastni Klowitz na oder za dva postavil njo, brezposelno, telesno in duhovno zane-marjeno, ki ji je edina tolažnica TV, in njega, ki si ob takšni ženi najde ljubico, ki ga povabi na cirkuško predstavo, kjer ju mojster Klowitz kot moža in ženo pokliče na oder; ko ona njega v novem paru vidi v direktnem prenosu na TV, jo to hipnotizira na daljavo, za tako dolgo, da je nato skesani mož doma ne dehipnotizira.

Mencala sem si oči, majala z glavo, vidiš, pa ne dojameš, gledaš, pa ne razumeš, v čarnem risu čarovnije si sam začaran.

Maestro Lesjak je tako v četrto knjigo v štirih letih nanizal 13 takšnih in podobnih zgodb.

Vrišč na kavču, pokrivanje oči z rokami, šok na obrazu, omedlevica, stok nejevere.

Rjojenje v dnevni sobi, topotanje z nogami, smeh in aplavz, osuplost na obrazu, dvom v zdravo pamet.

S knjigo Oder za dva je maestro Lesjak name prenesel del spiritističnih moči, enkratno darilo.

Nisem bila tista Klara, pri kateri je hipnoza

spodletela.

Skupaj z nevidno množico bralcev šepetam pri sebi, kako je to mogoče. Smejim se, se tolčem po kolenih in pomislím, bi to moral brati Andrej Makuc, tako rad bere. Gre za prenos misli iz knjige na mene kot odgovor na moje razmišljanje. Knjiga, ki se pogovarja z mano, bralko.

Čarni ris se nato dokončno raztrga pred močjo vsakdanjega dne.

Za vikend je bila nad menoj še moč Lesjakovega pogleda, v žepih oblek je šelestel čarobni prah, izza srajce so poletavale mile golobice, izpod rjuh rinejo beli zajčki in hitromigno izginjajo pod posteljo. Vedela sem, da ne smem odpreti oči, za zastorom vek je še naprej trajala varietejska predstava, vsake toliko je na neviden oder stopil Lesjak s svojim mehkim korakom in me posul s čarobnim prahom.

Nazaj iz čarovnije knjige hodim v tišini, ki pridobiva lastnost steklovine. Najbrž se zavedam krhkosti improviziranih srečanj z junaki. Avto deluje jekleno hladno, gledam skozi svojo šipo, svojo sliko življenja, odidem v svojo službo, nekaj ur kasneje v svoje stanovanje ... K vsaki jedi sodi svoja začimba, živeti brez branja je, kot bi konzumiral slano-kisle jedi, desert zauživam z branjem, vanilijni sladkor in cimet, kardamon, skrivnostne začimbe orientala, 1000 in ena noč zastrte erotike.

Kap, ni drugega, le kdaj me je oplazila?

Tavam po čarobnih votlinah in morda iščem vhod v budnost.

Maestrov dotik, čarobna paličica, skrivnostne besede.

Kdo je klical sveto magovo ime, kdo po nemarnem izgovarja priimek Lesjak?

Amuletum magnum hipnum abe fabe spectum sum.

POJASNILO

Skoraj cel Lesjakov zapis veličastnega čarovniškega šova v zgodbi Veličastni Klowitz (natisnjeno ležeče) sem s svojimi besedami popacala tako, kot da so dvorana, v kateri je potekal šov, Odsevanja, gledalci ste bralci te revije, čarovnik Klowitz je Lesjak, gledalec, ki ga mojster povabi na oder na praktičen prikaz čarovnije, sem sama, prav tako sem oseba, na katero je hipnoza delovala na daljavo.

Pretiravanje je iz originala preneseno tudi v ta zapis, ki je dejansko Lesjakova samopredstavitvev, in izraža magijo literature oziroma moje navdušenje nad njegovim pisanjem.

Helena Merkač

ALBUM PRESEŽKOV

Izvrsten domač album z angleškim naslovom *The Echoes of River Drava* (Odmevi reke Drave), ki sta ga v letu 2017 izdala vrhunski glasbenika kitarist Andrej Ofak in harmonikar Borut Mori ter ga v živo predstavila v parku dvorca Bukovje, lučaj od reke Drave, ki je delo navdihnila, je postal ne le glasbeni, temveč multimedijski presežek.

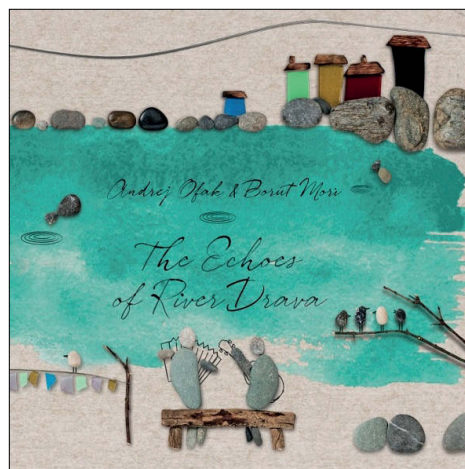
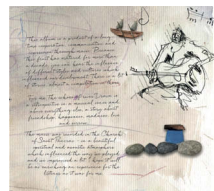
Ob tem, da je CD - 11 skladb vsebuje pretežno avtorsko instrumentalno glasbo - doživel lep sprejem med ljubitelji kvalitetne godbe in sta ga avtorja/izvajalca uspešno promovirala v medijih, v etru ter na koncertih, je prejel tudi laskave ocene kritikov, ga je spletni Portal Jazetna proglasil tudi za najboljši album lanskega leta.

Zanimivost za zaprisežene audiofile: »... zgoščenka je posneta v eni najbolj akustičnih cerkva v Evropi, sv. Pankraciju v Slovenj Gradcu, ohranja pristen zvok, naravni reverb in ponuja pravljlične užitke ob poslušanju zgodb, ki jih glasbenika pripovedujeta skozi instrumentalne skladbe.«

Ob vseh teh presežkih pa je izdelek tudi grafično ter oblikovalsko vrhunski. Domiselno oblikovana celostna podoba albuma je namreč uvrščena v izbor 8. bienala slovenskega oblikovanja in natisnjena v Pregledu prijavljenih projektov v razdelku *Identitete* v bienalnem zborniku fundacije Brumen (na strani 322); publikacija je izšla v času bienala v novembru 2017. V opombi so navedeni avtorji, ki so se podpisali pod kreativno - Yootree: Tomaž Apohal, kreativno vodenje; Ivor Bogunič, likovno vodenje; Helena Grah, ilustracija, in Gordana Grah, ilustracija. V zborniku žal ni naveden avtor krokijev, objavljenih v notranjosti knjižice, ki je priložena CD-ju; le-ta ne vsebuje besedil, saj so skladbe instrumentalne, ampak sta predstavljena glasbenika. Pa razkrijmo umetnika - ilustracije so delo našega izvrstnega slikarja in grafika Stojana Brezočnika. Skratka, čestitke vsem ustvarjalcem v tej multimedijski ekipi.

Blaž Prapótnik

DRUGE OCENE

Cerdonisova založniška fotogodba v letu 2017

KNJIŽNE OCENE

Tu bi v resnici morala stati linearna (po časovnem zaporedju razpletajoča se) pripoved o Andreju Golobu, ki se v literarnih edicijah *Založbe Cerdonis*, v kolofonu že več kot 20 let podpisuje v zaznamku *Za založbo ...*

Le kaj bi na slovenskem koroškem literarnem zemljevidu ostalo brez tega angažmaja.

Ob lanskoletnih velikih manifestacijah v poklon častitljivi 750-letnici prve omembe našega Mesta v fizični obliki, ki je z osrednjim dogodkom še vedno nismo uspeli udejanjiti, je svoje poslanstvo daleč od hrupa (kruha in iger) postorila naša schwentnerjanka. V nizu vseh slovenskih knjižnih edicij v lanskoletnem naboru slovenskega založništva je to sicer komaj opazen korak za slovenstvo, a velik za naš »koroški kot«.

V tokratni »fotogodbi« predstavljamo vse leposlovne edicije *Založbe Cerdonis* iz leta 2017. Ritem: faksimile naslovnice in vstop v literarno delo.

Če bi slehernik s Koroške kupil eno samo knjigo iz lanskoletne bogate literarne bere, bi skupna naklada štela nekaj več kot 70.000 izvodov. To bi bil pravi praznik v zasebnem, založbenem in splošnem.

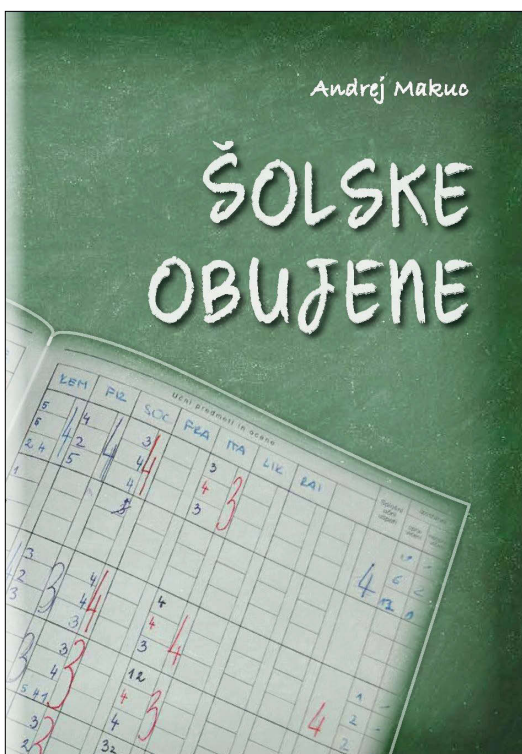
(ur.)

Andrej Makuc

ŠOLSKE OBUJENE

Z vlakom

Skoraj ni mogoče razumeti drugače, kot da je bila, vsaj po tihem dogovoru, takratna gimnazijska b-jevska oddelčna linija izbrana in določena za popravljalnico škarta, to je ponavljalcev, zakaj sicer je težko razložiti, da nas je bilo v 3. b oddelek napotenih vseh pet repetentov: A.(nejčič) I.(van), L.(ev) T.(omislav), M.(auc) A.(nzej), P.(esnik) M.(arjan) in V.(inopivec) K.(osta). Morebiti je bil to sploh prvi poizkus negacije sive socialistične uravnilovke v praksi, torej priznanje, da se v deželi, kjer se je pisalo Človek z veliko, najde tudi izmet. V oddelke a, c in č se tako ni uvrstil nobeden izmed tistih, ki mu je dijaška Fortuna obrnila hrbet tik pred vstopom v zaključni maturitetni letnik. Sploh č-jevcem smo se b-jevci kar malo gravžali, zakaj veljali so in (...)

Janez Žmavc

ASMODEJ

Na oder pride čuden stvor v kibernetičnem oblačilu cybersuit, s čelado z očali in podatkovno rokavico na desnici. Za njim se vleče kabel, ki ga uravnava Odrski delavec. Strašljiva PRIKAZEN vesoljske dobe lomasti proti sredini rampe in za hip se zdi, ko da je to čudovišče ustavil DELAVEC z nespretnim potegom kabla. PRIKAZEN se zdaj obrača proti nam, potrka po čeladi in na lepem spregovori.

S pomočjo te čelade, očal-monitorjev - Ne vidi in jih potisne gor. S pomočjo te podatkovne rokavice - slavni očitvidci! - vedno delamo s pomočjo nečesa - lahko stopimo kamorkoli, zlezemo tako rekoč v živo noter - in smo v najbolj osebnem, intimnem kontaktu - s komerkoli in kjerkoli! Ne da bi oseba, s katero občujemo, karkoli čutila ali slutila! (...)

KNJIŽNE OCENE

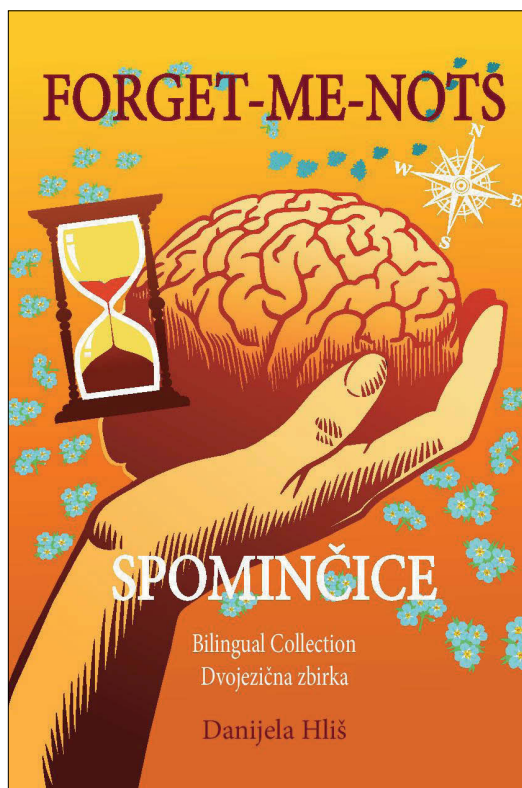
Janez Žmavc

V ISKANJU

IZGUBLJENEGA MIRU

Sredi vročega julijskega dneva. Bližam se k soncu odprtemu, zagatnemu, morilskemu klanecu. Krstil sem ga za saharski klanec. Pa ga ni več kot za sto korakov. In niti strm ni. V znosnejšem podnebjju bi zagotovo ne bil klanec. Prav na njem sonce postavlja svoj talilnik. In ne vem, zakaj si želim, hočem premagati prav to vzpetino v najhujši pripeki, ko pa je ob morju do kopališča urejena senčna pot. Klanec je položen v zavetje gozdiča na levi in livadami na drugi strani, še naprej obrobjenimi z ozkimi pasovi drevja. Veter ne more do njega, asfalt je razbeljen, toda na vrhu me čaka osvežujoča senčina pod baldahinom iz lovrik. Na levi pod klancem je pod drevjem očem skrita vijugasta globača, na morsko stran zaprta z zlizanimi kamnitimi skladi. (...)

Danijela Hliš

FORGET-ME-NOTS

MY PRINCESS

From a deep crevasse in her mind
a butterfly with aching wings
stills her fear deeper into the mud of
delusions.

Holding onto me, her monologue
is like changing radio stations.

We walk, me nodding, mother talking:
»Who I want to be who I think I am
who you tell me I am ...«

»Just be what you wish to be NOW.«

Her eyes sparkle: »A princess.«

So I bought her sparkling rings and
crowns and tiaras,
together we found beauty in life,
listened to sweetness of compassion
from passers-by.

Mother glowed with hope and trust
I followed with wings in my heart.

Ena izmed ilustracij v knjigi: *Masterpiece*, risba, avtor Stephen Wilson, Tasmanija

SPOMINČICE

MOJA PRINCESKA

Globoko iz razpoke njene duše
metulj z ranjenimi krili
potisne njen strah globlje v blato zablod.
Oklepa se me, njen samogovor
je kot menjavanje radijskih postaj.

Hodiva, jaz kimam, mama govori:

»Kdo bi rada bila, kdo mislim, da sem,
kdo ti praviš, da sem ...«

»Bodi to, kar si želiš TA TRENUTEK.«

Oči se ji zaiskrijo. »Princeska.«

Kupila sem ji torej bleščeče prstane,
krone in tiare,

skupaj sva našli lepoto v življenju,
poslušali ljubeznivo socutje mimoidočih.
Mama je žarela od vere in upanja,
šla sem za njo s srcem, lahkim kot ptica.

Janez Žmavc

GENERALOV OTOK

(Rohnenje ladijskega vijaka, šum morja, ki ga reže kljun velike ladje)

Prvi natakar Jaz ne morem več, Felix. Moje noge. Nesi mu ti vodo.

Felix Komu?

Prvi natakar Tistemu staremu generalu na palubi.

Felix Njemu in njegovi ženi sem že za celo vedro znosil. Mislita, da sem konjski hlapec!

(Tuljenje ladijske sirene)

Glasovi *(tožeči glasovi, kriki, kletve in molitve, ena sama pridušena lamentacija v preddverju pekla)*

Felix Spet tone, nagiba se! Če pridem živ v pristanišče, ne grem nikoli več na nobeno ladjo.

Prvi natakar Kam boš pa šel, kam?!

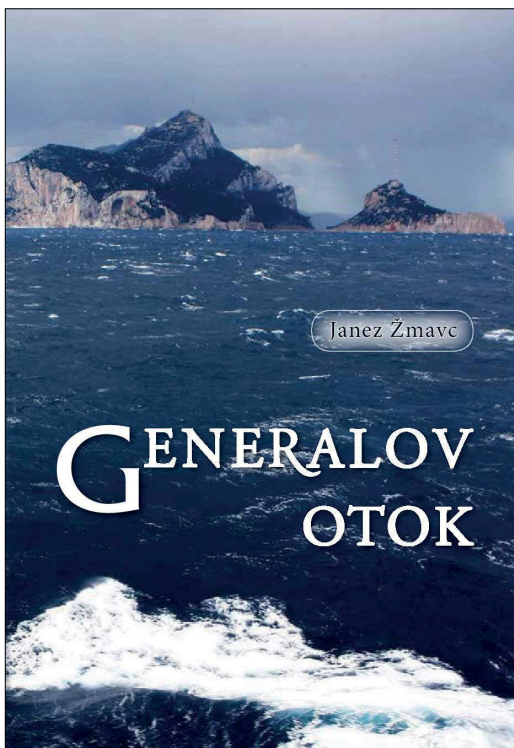
Felix Na luno. V Lunaville.

Prvi natakar O! Si sprejet?

Felix Čez leto dni odletim.

Prvi natakar Z ene ladje na drugo.

Felix Preden umrem, bom vsaj še prej videl veselje od blizu. (...)

KNJIŽNE OCENE

Ljuba Prenner

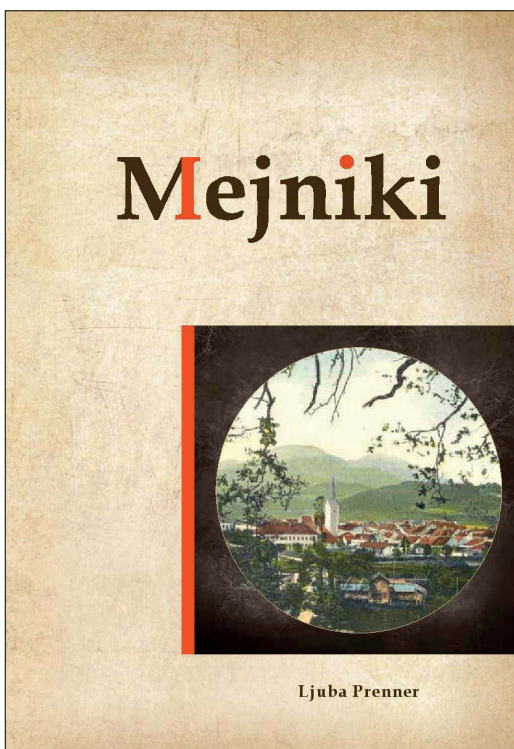
MEJNIKI

Prvi del

Pravijo, da je bila vsa globel med Pohorjem in zadnjimi izrastki Karavank v davnih časih jezero.

Sedanja cerkev svetega Jurija na griču, ki mu danes pravijo Grad, je bila še močno utrjen grofovski grad in valovi jezera so se zaletavali v njegovo zidovje. Na sosednji hriboviti obali jezera je na vzvišeni planoti stal dom legenskih gospodov; po njih sta ohranila ime grič in razvalina, ki danes mrko gleda v podgoriško globel in Vilunjsko dolino.

Grofje in njih zlahtna rodbina so se vozili v čolnih in barkah čez jezero drug k drugemu na obisk. Baje je nastala huda ura ravno tedaj, ko je Elizabeta, mlada legenska grajska hči, v svoji mali barki veslala od prijateljice proti domu. Vihar je prevrnil čolniček in dekle je utonilo (...)

Ljuba Prenner

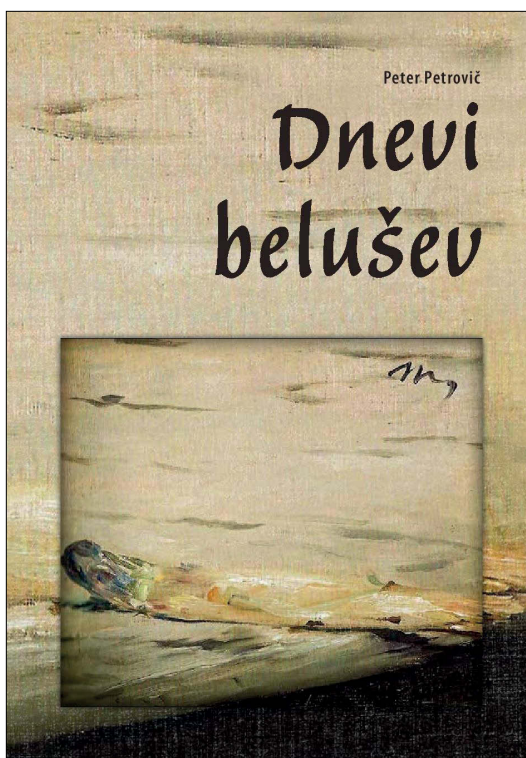
ŽIVLJENJE ZA HRBTOM

1

Na podgoriški postaji so ljudje čakali na večerni vlak. Učitelj Majhen je pričakoval prijatelja, nekdo je hotel odpotovati, vsi ostali pa so čakali kar tako. Kaj hočete ...

Podgorica je čedno, a dolgočasno mestece in še dolgočasnejše bi bilo, če bi človek ne imel tega vsakdanjega čakanja pri večernem vlaku. Morda pa se le prikaže zanimiva oseba, lepa neznanka ali pa se morda prav nocoj ali jutri zvečer zgodi pri vlaku kak škandal ali celo senzacija.

In kaj vse je za Podgorico že senzacija! Zadnje novosti iz družinskega, zakonskega in ljubezenskega življenja, ki jih v Podgorici nikdar ne bo mogoče zagrniti tako, da bi škandalov željna publika že pol ure pozneje ne izvedela, da (...)

Peter Petrovič

DNEVI BELUŠEV

1

Zunaj se je delal dan. Že nekaj dni je bilo lepo, toplo vreme, preveč toplo za mesec maj. V jasnem jutru se je na vzhodu rožnato svetlilo. Antonija Prečič je utrujeno pogledala skozi okno. Oddahnila si je. Končno je uspela sestaviti ponudbo za vsa razpisana dela v državnem podjetju. Že drugo ponudbo v tem letu, ker se je na prvi razpis konkurenčni ponudnik pritožil in uspel s pritožbo. Kako neumno, si je pravila že ves ta čas, dolga dva meseca. Bila je lepa pomlad, suha in topla, da je kar klicala k delu na terenu. Koliko bi lahko že naredili, koliko manj neroveze bi bilo na obeh straneh, ji je venomer rojilo po glavi. Saj je vedela, da je njihov konkurent imel stalno delo tudi na železnici, ta je bila pa zlata jama, in se je seveda lahko šel nepotrebnih igrice. Ni bilo prvič, da jim je skakal v zelje, (...)

Primoz Mlačnik

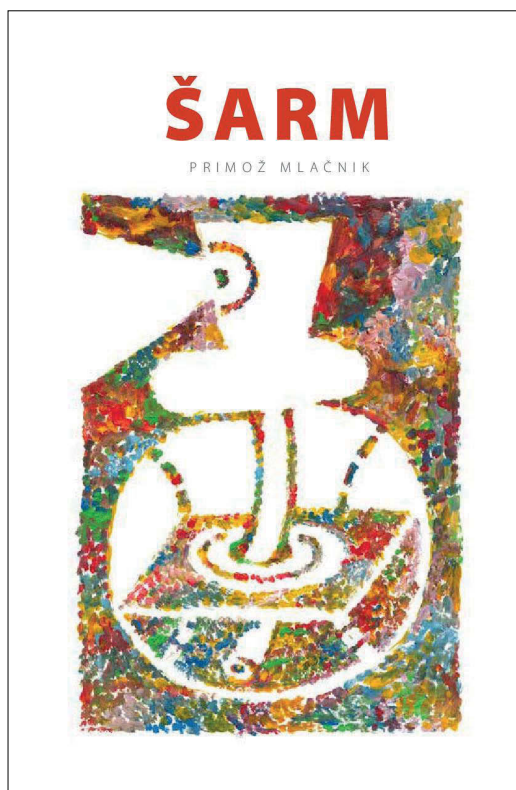
ŠARM

Darilo za Vincenza Ravala

Levi korak. Škrip. Hlačnice šepetajo. Levi korak. Škrip. Hlačnice šepetajo.

Če bi imel profesor Vincenzo Raval kabinet v pritličju, bi ga že zdavnaj vzela smrt. Telo mu je tako opešalo, da pri hoji uporablja leseno palico, ki podpira njegovo majhno, a plečato postavo. Nagiba se levo in desno, lahkotno šepa, drsi. Sij luči se odbija od pleše, ki jo naseljujejo starostne pege. Nevidno avro okrog njegove glave ovijajo debela črna očala, skozi katera buljijo prevelike rjave oči.

Hoja krepi srce in preprečuje nastajanje krvnih strdkov, razmišlja o geslu, ki ga je pred desetletji prvič prebral v ameriškem oglasu o parku Yellowstone. Ne, v njem ni ostalo nič smisla za naravo in niti kanček mladostniškega cinizma do potrošniških maksim. Zdaj oglas razume, a kakor je v njegovi navadi, ga iz dneva v dan dopolnjuje s spomini. Kot strasten kadilec opojnih tobačnih zvitkov hodi že dvanajst let več kot njegova žena Susana, ki je umrla sede. (...)

KNJIŽNE OCENE

JERNEJA SMOLNIKAR

Od podobe telesa do telesa podobe

LIKOVNA

Jerneja Smolnikar, *Prekmurske sončnice*, 2016,
mešana tehnika, 80 x 60 cm

Spodbudo za prvo zaokroženo likovno avanturo po diplomski na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje je Jerneja Smolnikar našla v dekorativnem motivnem svetu razprtih metuljevih kril. Podložena z duhovnim (in vizualnim) doživetjem intenzivnih, s soncem natopljenih ambientov Indije se je v maniri modernistične skladnje oblik in intenzivnega kolorističnega brstenja uresničevala v sestavljenih, razsrediščanih in poudarjeno materialnih likovnih kompozicijah. Na zgoščenih slikovnih površinah posameznih del obsežnega, s prvinsko čutnostjo zaznamovanega cikla podob so se velike, sijajno naslikane barvne ploskve zlele v celoto z neslikarskimi materiali. Amorfnih ritem čipkastih vzorcev je narekoval vznemirljivo likovno igro in protiigro kultivirane, estetsko uravnotežene likovne meditacije, ki je v daljnem odmevu istočasno povzemala slikovito dekorativnost dunajske secesije z začetka dvajsetega stoletja in zasanjane, hipersenzibilne izkušnje uzrtja sveta v psihedeličnih šestdesetih letih istega stoletja. Čeprav se je zdelo, da venomer slika le eno samo,

s čutnim, lirskim fluidom napolnjeno podobo, je vsako izmed nastalih del zaokrožena entiteta osvobodjena slikarske domišljije in nikoli dokončana zgodba razprtega fenomenološkega »prisluškovanja« preprostih motivnim spodbudam organskih struktur narave. A ti abstraktni vzorci so bili nemara le izgovor za neprestano vstajenje oblik, njih kroženje in drgetanje v intenzivno snovni slikarski akciji, ki se pne do metaforičnega nagovora v smislu hvalnice ustvarjanja in lepote stvarjenja. Barve se razcvetajo in razkazujejo druga drugi kot palimpsestni preplet meditativne slikovne površine, na kateri se v procesu izenačevanja napetosti med posameznimi elementi podobe odvija »ustvarjalni boj« za uravnoteženo, estetsko zaokroženo likovno strukturo, kakršno narekujejo slikarkina uročenost z učinki čarobne radiacije vidnega in fascinantna, domala hedonistična sposobnost vživljanja v vse plasti žarenja svetlobe.

Gosta mreža amebaste likovne teksture ostaja oblikovni princip tudi v delih, ki so nastala v zadnjih dveh letih, vendar se je v vsebinskem

Jerneja Smolnikar, *Ples v čipkah I.*, triptih, 2017,
mešana tehnika, 20 x 20 cm

smislu sedaj dopolnila s figuro, v oblikovnem pa z neposrednim, impulzivnim nanašanjem bolj monohromne barvne emulzije, ki se prosto razliva po medprostorju naslikane podobe. Prikrto erotično eksplozivnost in kot ognjeni zubelj plapolajočo stvariteljsko strast sta nadomestila poetična diskurzivnost in ekspresivni «nonfinito», ustrezno podlago pa jima dajeta rafinirana slikarska tehnika ter prirojeni smisel za dekorativno polnost in poudarjeno estetsko zaokroženost podobe. Nedokončano se zdi na vsaki izmed podob tudi v zanesljive konture ujeto žensko telo, ki skuša ubežati svoji otipljivi, v slikarstvu vselej le iluzionistično podani tridimenzionalni resničnosti in se približati bolj tankočutni plati telesa in telesnosti. Akademska trdnost telesnega obrisa v smislu klasičnega akta, ki je še vedno temelj in izhodišče pridobivanja slikarske veščine na ljubljanski umetniški akademiji, je na

način nevsakdanjega izziva postavljena v dialog z dekorativnimi, nealuzivnimi oblikami ornamentalnega prepleta naslikanih vzorcev in kolažiranih neslikarskih (tekstilnih) materialov. Za razliko od radikalnih likovnin visokega modernizma, kjer sta v ospredju likovnega jezika ritem in repeticija, skuša Jerneja Smolnikar realistično in abstraktno tkivo svojih podob ujeti v harmonične akorde v enaki meri, kot je to v pionirskih letih modernistične umetnostne preteklosti uspevalo Gustavu Klimtu. Figure namreč na podoben način kot Klimt potaplja v fantastični ornament, s čimer se slej ko prej drzno in izzivalno sprehaja po robu tistega izraza, ki je najbolj razvpitemu in popularnemu mojstru dunajske secesije v umetnostnozgodovinskih učbenikih prinesel tudi naziv »očeta kiča«. A Klimtova slikarska faktura je »težka in nasičena«, sproščene forme Jerneje Smolnikar pa so zračne, ovite v koprena-

Jerneja Smolnikar, *Vijolična prelivanja II.*, triptih, 2017,
mešana tehnika, 20 x 20 cm

sto prosojnost in so morda namenjene nekakšnemu metafizičnemu rahljanju človeške duše, ki se v današnjem času porabniške množične kulture in civilizacije nadomestkov tolikokrat strašljivo pokaže kot popoln razkroj tistega v zavesti ljudi, kar je še včeraj sodilo k vrednotam duhovnega stremjenja po uravnoteženi notranji lepoti stvari in pojavov.

Aktualni trenutek v svetu likovne umetnosti je več kot očitno naklonjen konceptualnim in multimedijско naravnanim vizualnim praksam, obilno podprtim s sintetično generiranimi svetovi, zato nas lahko žlahtni nagovor klasičnih podob, med katere sodijo tudi z ikonično strukturo zaznamovane slike Jerneje Smolnikar, morda utrdi v veri, da je bistvo likovnega snovanja v prvi vrsti v vizualni prepričljivosti in razumevanju preko očesa. Prvinsko okolje in izvor široko razprtega polja vizualnih umetnosti namreč slej ko

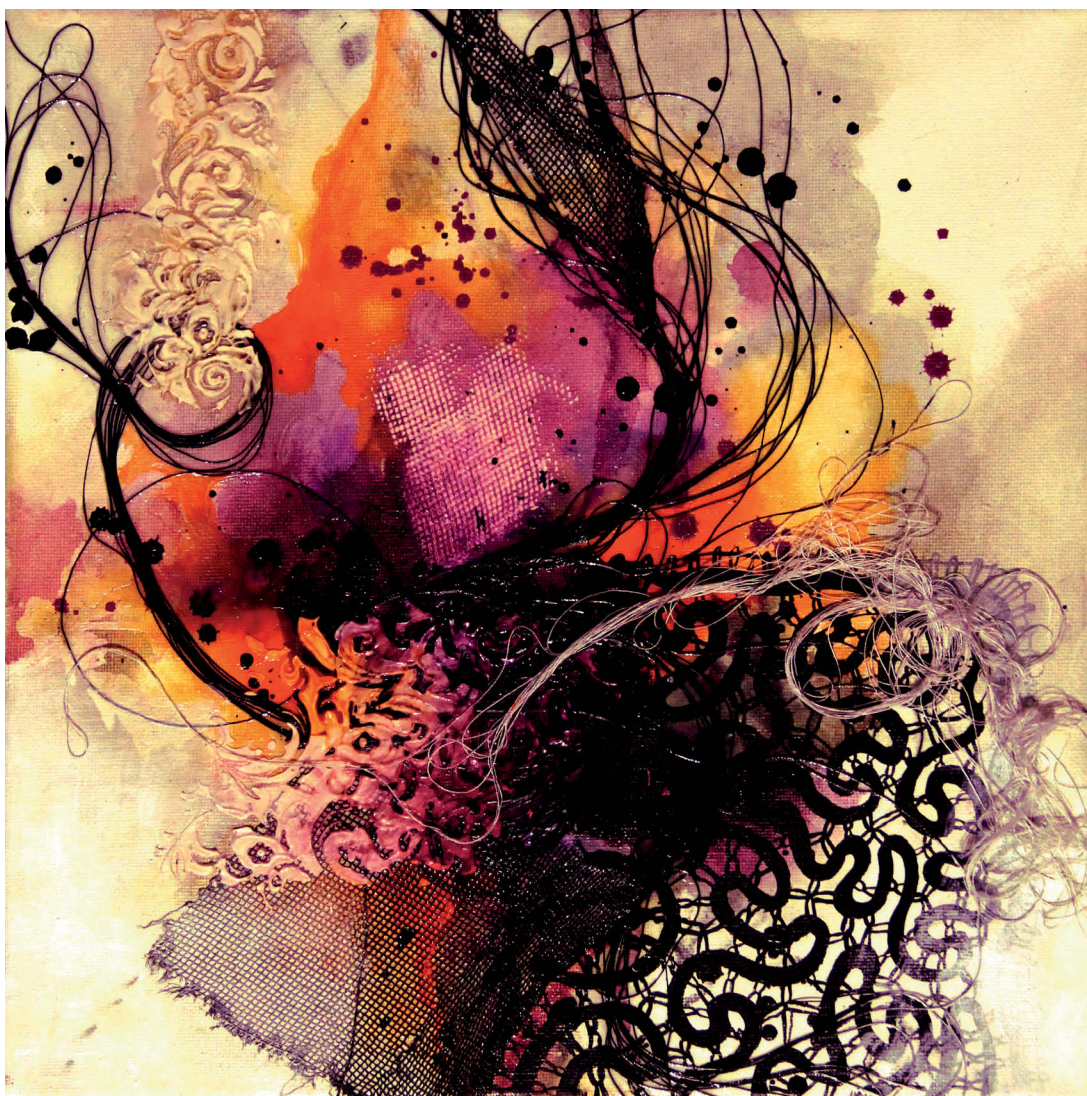
prej ostaja *telo* – iz njega izhaja izkušnja in šele s telesom je izkušnja možna. Telo ni zaprt koncept, je odprt sistem, ki omogoča pretok energij in idej. V telesu smo in iz telesa prihajamo, s telesom se izražamo: slika je podoba telesa in je telo samo. Eksistencialno vtisnjena prisotnost ustvarjalca v delu se tudi danes, kot vselej v zgodovini civilizacije, zdi pogoj prepričljive umetniške kreacije, zato figura, neposredno ali zgolj kot slutnja in dotik ustvarjalčeve roke, posredno tli v ozadju vsake naslikane podobe. V resnici se ji ne da uteči, tudi zaradi le človeku lastne nečimrnosti, ki odraža potrebo, da opazuje samega sebe v svetu, v katerem se v lastni subjektivni pozi sooča z univerzalnimi normami ... Zlasti še, kadar svoje poslanstvo, kot Jerneja Smolnikar, uresničuje v nedvomljivi resničnosti slikarskega početja: v hedonističnem ustvarjalnem zanosu, v sublimiranem ustvarjalnem užitku.

Jerneja Smolnikar, *Hrepenenje*, 2017,
mešana tehnika, 80 x 60 cm

Jerneja Smolnikar, *Let nad Krko*, 2016,
mešana tehnika, 80 x 40 cm

Jerneja Smolnikar, *Pomlad skozi nitke*, 2017,
mešana tehnika, 30 x 30 cm

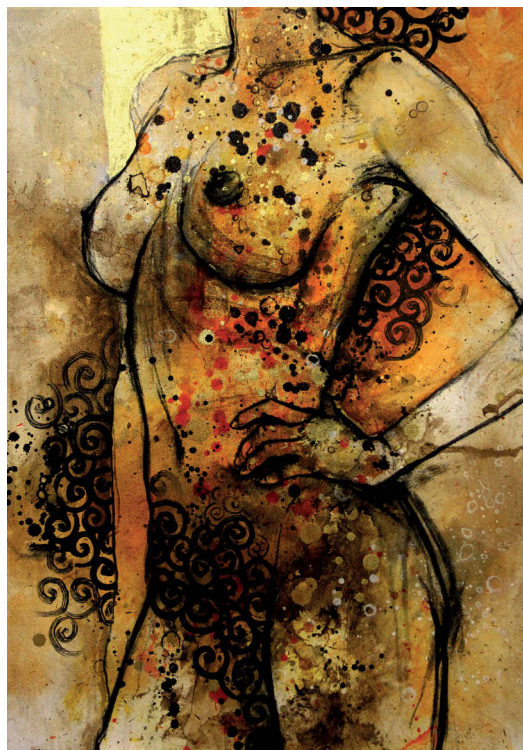
Jerneja Smolnikar, *Deklica*, 2017,
mešana tehnika, 60 x 80 cm

Jerneja Smolnikar, *Še vedno mislim nate*, 2017,
mešana tehnika, 60 x 80 cm

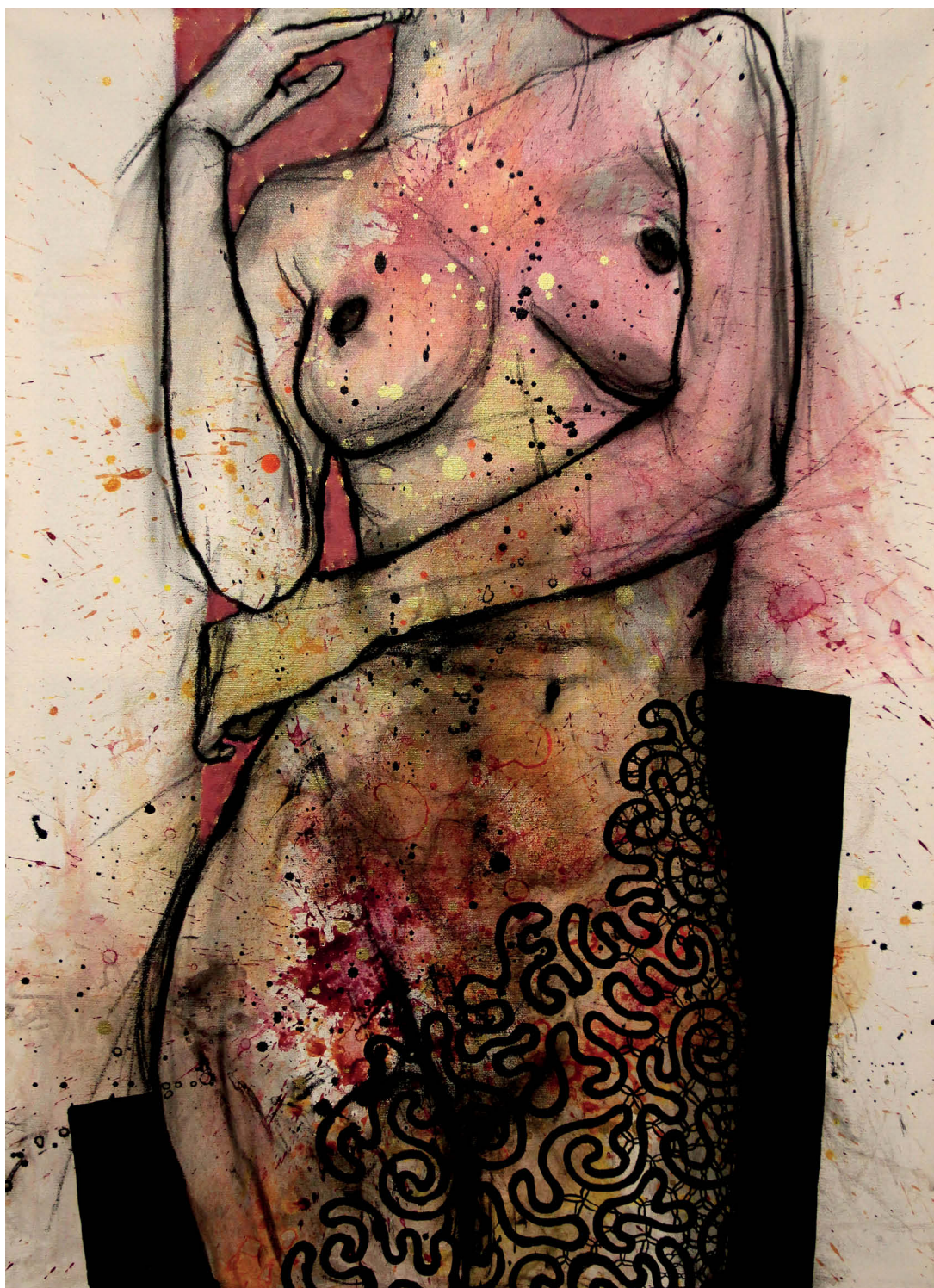
Jerneja Smolnikar, *Oprasje*, 2017,
mešana tehnika, 50 x 70 cm

Jerneja Smolnikar, *Oprasje II*, 2017,
mešana tehnika, 50 x 70 cm

Jerneja Smolnikar, *Zbujanje*, 2017,
mešana tehnika, 80 x 60 cm

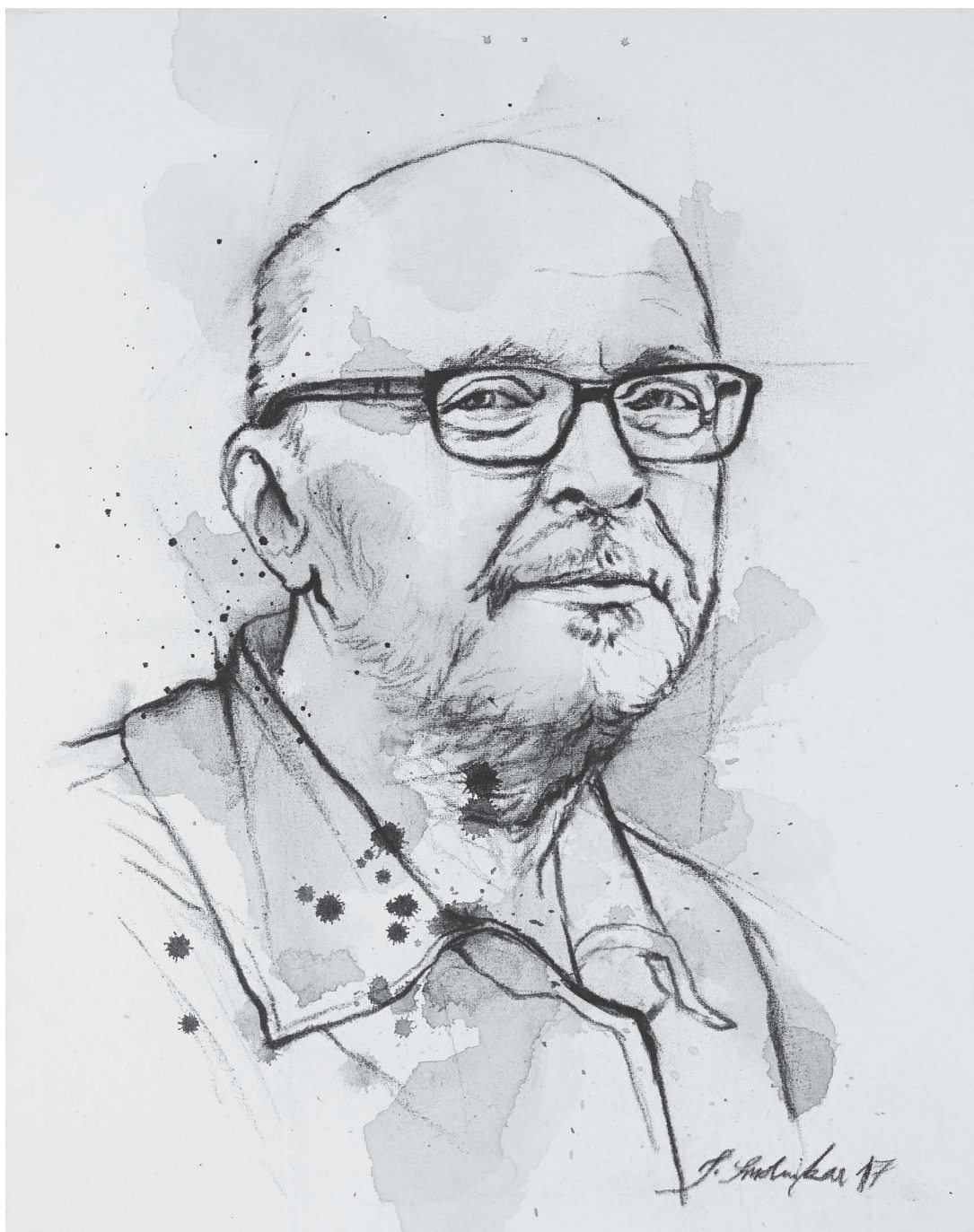
Jerneja Smolnikar, *Čakajoča*, 2017,
mešana tehnika, 60 x 80 cm

Avtorica portretov
Natančno **NAREJEN** portretirankin
obraz je **RAJSKO MIL**.

ANAGRAMI

Muhast **ELF** - rdečelasi pisateljski škrat
je **ST VARNIK** slovenske proze.

Slovenci se lahko pohvalimo s tremi **HIMNAMI**. Prva - Naprej zastava slave je iz avstro-ogrske države, sledi ji Hej, Slovani **IZZA** jugoslovanskih časov, sedanja pa je Prešernova Zdravljica.

Talijin hram je kot vinska **TRTA**, kjer gledalci sleherno **ŽLAHTNINO** vsrkajo kot sladko **MANO**.

V SOMRAK dvoran literature
vstopa KOVAR besed.

Kdor želi zapustiti ŠUPLJINO šovinizma,
se mora znebiti vseh LARF.

V oceanu duše je pesem kot izmuzljiva **MANTA**,
včasih je ne priključe še tako vneto **ZRENJE** vase.

Kadar književnik trka na **DVER** srca,
so njegove **MISLI** kakor brleča **TLIVKA**.

Umetnina je besedna NIT
s STEBRNIKA vednosti.

RITMIČARKA besednih in stavčnih bravur
izstopa zaradi **NAČINA** pisanja.

NACRTOVALKA »simbolov zvezd nad goro«
polzi čez **MASIVE** nagajivih in tesnobnih besed.

Anagrami (Miran Kodrin) in portreti (Jerneja Smolnikar)
slovenskih literarnih ustvarjalcev

Prežihov Voranc in liki s socialnega obrobja

KULTURA

Na prvi pogled se zdi, da so časi, ki jih je opisoval Prežihov Voranc, tako daleč za nami, da nas nagovarjajo kvečjemu kot mogočni relikti neke za vselej izgubljene dobe. Pisatelj je opisoval okrutno in naglo proletarizacijo prebivalstva, ki se je iz mladih dni še spomnilo varnega dela na posesti, po pripovedih pa je zlahka rekonstruiralo celo zadnje odjeke fevdalizma na Koroškem. Tema se zdi danes, v dobi interneta in pametnih mobilnih telefonov, komaj predstavljava. Anton Slodnjak je že konec 70. let pisal, da smo se od kajžarskega življenja tako odtujili, da le stežka razumemo »subtilno tragiko« novele *Boj na požiralniku*. Na prvi pogled se zdi, da se je Evropa v vmesnem času tako korenito spremenila, da so zapori za politične oporečnike v velikih evropskih mestih, zapori, ki jih je Voranc opisoval iz prve roke, neponovljiva preteklost. Preteklost, ki se je nekako po naključju vpletla v veličastno evropsko zgodovino 20. stoletja in se je zato ni treba spominjati s pretirano vnemo.

Toda na aktualnost njegovega pisanja je mogoče pogledati tudi drugače.

Kdorkoli bo Vorančevi besedi, ki je neprestano iskala vez med rojstno Koroško in svetovljanstvom evropskih velemest, prisluhnil onkraj okamnelosti kanona, bo morda presunjen, kako sodoben avtor je. Je večinska izkušnja danes res tako drugačna kot v Vorančevih časih? Ali ni občutek neprestanega izgubljanja in polzenja po družbeni lestvici pri današnjih fizičnih delavcih, kmetovalcih in izobražencih osupljivo podoben tistemu, ki ga je Voranc tako živo opisoval v svojih velikih romanih, novelah in potopisih? Mar ni Voranc pisateljsko zaslovel prav sredi desetletja, ki ga je, tako kot današnje, razjedala finančna nestabilnost? Ni bil svet obakrat pahnjen v krizo, ki jo je povzročil nebrzdani trg podivjanega kapitalizma? Se ni takrat, enako kot danes, pred najosnovnejšimi eksistenčnimi vprašanji znašlo nepredstavljivo veliko ljudi? Ali vladajoči razred Evrope krize danes ne rešuje podobno kot tedaj, torej s konservativno rasistično demagogijo, ki revne tega sveta razdvaja med seboj in neti imperialistične vojne?

Skozi takšno perspektivo je mogoče Vorančevo odprto pismo svetu brati popolnoma drugače. Pred nami v hudih mukah oživljajo ljudje, ki niso tako daleč od brezštevilnih naših sodobnikov. Tudi dandanes sta Evropa in svet polna ljudi, družin in celotnih skupno-

sti, oropanih mirne in brezskrbne prihodnosti. Prihodnosti, ki se je pred desetletji zdela mnogo bliže in mnogo bolj samoumevna kot danes.

Voranc je razumel stisko teh ljudi – razumel je, da so v kapitalizmu zaslužnjeni tako tisti, ki imajo delo, kot tisti, ki ga nimajo. Tako tisti, ki lastnino imajo, kot tisti, ki je nimajo. Prvi postanejo sužnji lastne lastnine, drugi sužnji lastnega pomanjkanja. Med slednjimi je bil Svetneči Gašper, propadli tesar ter »razvpit pijanec in najodurnejši preklinjevalec, kar jih je ta del koroške zemlje sploh poznal«, kakor ga je v noveli *Pot na klop* označil Voranc. Gašper je k svojemu občasnemu dobrotniku, bolje stoječemu kmetu Vožniku, prišel umret. Tik pred smrtjo je svojemu dobrotniku povedal, da so v njegovem cekarju cimraka (torej tesarska sekira), kranc (posoda za barvo za žnuranje, tj. označevanje hloda), dve klamfi, cepin in dve sekiri, skratka – vsa njegova lastnina; to naj Vožnik založi za njegov pogreb, saj da noče umreti na tuje stroške. Njega je uničilo, da ni imel dela in da ni imel lastnine, kakor je starega Kramoha iz novele *Asasa* uničilo, da jo je izgubil – mnoge druge, kot so Dihurjevi iz novele *Boj na požiralniku* ali Čarnoglavovi iz novele *Prvi spopad*, sta uničila samo delo in lastnina. Natančneje, uničila jih je obsesija, da ju ne bi izgubili, obsesija, ki je, ponovno, nadvse aktualna.

Dialektika lastnine, ki si podjarmi svojega lastnika, ima pri Vorancu več virov. Še preden je bil dejaven kritik sistema, sta nanj vplivala zlasti *fin de siècle* in naturalizem. Konec koncev je generacija slovenskega *fin de siècle*, kolikor je je preživelo, Voranca sprejela kot svojega nadaljevalca. V poznejšem času to velja predvsem za Lojza Kraigherja in Otona Župančiča, ki je Voranca štel med največja imena slovenske literature – toda za Vorančev razvoj so bile nadvse pomembne tudi zgodnje literarne pobude, ki jih je bil v 20. letih deležen od Zofke Kveder.

Poleg tega ne smemo zanemariti edinstvenega literarnega vpliva vzgoje; ta je na mladega Voranca s svojo dvojnostjo vplivala v mnogočem primerljivo poznejši vzgoji magičnega realista Gabriela Garcíe Márqueza; mladi Voranc je bil razpet med svetovna nazora svojih staršev. Ta razpetost je omogočila za Vorančevo prozo tako značilen preplet ljudske ustvarjalnosti in njej nasprotno trde realnosti »propadajočih kmečkih domov«. Mati je izhajala iz nekoliko bolj sto-

ječe kmečke rodbine, in je bila nezadovoljna s položajem žene v siromašni družini brez lastne zemlje. Kot je pisal Drago Druškovič, ki je omejeno dvojnost najbolj eruditsko izpostavil, se je mati zato v bogati domišljiji zatekala v »starodavne kmečke dvore« ter hrepenenje po izboljšanju socialnih razmer v pravljičah in pripovedkah posredovala prvorojencu Vorancu. Nanj pa je znatno vplival tudi oče, proletariziran kmet, ki je vse svoje moči kakor tudi svojo družino vpel v svoj boj za posest. Na sina, ki mu je pri pašnji pomagal od predšolskih dni in v nekaj letih prevzel vsa hlevska opravila, je oče vplival zlasti s trmo in pogumom, saj se kljub pomanjkanju ni odločil za industrializacijo. Voranc je o tem pozneje zapisal:

Optimizem, vera v moč, v napredek je davna last familije Kuharjev.

Prav opetnajstem, brezpravnim množicam v boju z nepravilnim sistemom je Prežihov Voranc tako veličastno posodil svoj glas. Skozi njegove besede je spregovorila njihova neolepšana beda, skozi njegove besede je zateglo kriknila njihova stiska. Prežihov Voranc ni pristal na igro evropskega vladajočega razreda in svetovnega kapitala. Bede in stiske ni naprtil komunistom, tujcem in judom kot evropski vladajoči razred. Prav tako bede in stiske ni naprtil samim revežem, ki da menda ne izkazujejo dovolj delavnosti, kot jim je šepetal svetovni kapital. Nasprotno, Prežihov Voranc je svoj prst usmeril precej višje: prav v tisti svetovni kapital, čigar bojevito predstražo je pomenil evropski vladajoči razred. Ob svojih obiskih Pariza je leta 1940 zgrozeno pisal o dvestotih družinah, ki si lastijo vse mesto:

Cele četrti [...] obupnih brlogov so lastnina članov teh dve sto družin. Palače na Champs [É]lysées, na bulvarjih, so v rokah dveh sto družin ali njihovih finančnih sorodnikov.

Ob vsakem koraku se navaden Parižan zaleti v dve sto družin. Vse gospodarstvo, vse javno življenje, vsa kultura, vsa nemorala, vse drži na vajeti teh dve sto družin; če greš v gledališče, gledaš igralce, ki so tako ali tako v službi dveh sto družin. V baru, v varietetu ali v nočnem zabavišču se kratkočasiš s pomočjo dveh sto družin. Slovita bordela »Le ciel« in »L'enfer« – dve sto družin. »Moulinrouge« – dve sto družin. – Vse živo meso, tudi tisto, ki se ponuja po ulicah, ti prodaja dve sto družin.

Kupiš časopise »Matin«, »Figaro«, »Petit-Parisien«, »Temps«, »Intransigeant« itd. itd., kupiš kateri koli magazin, in čitaš, kar piše dve sto družin.

Ko se voziš s podzemsko železnico, plačaš pri spevek dve sto družinam; [...] ako si naročiš vino ali pivo, teče pijača iz pip dveh sto družin.

Skratka, v Parizu se ne moreš roditi, ne moreš živeti in ne umreti brez teh dveh sto družin. Monopol peščice kapitalističnih samodržcev ti stopa tu najbolj živo pred oči, dasi je vse zavito v plašč demokracije, svobodnosti; ozračje ni tako težko, da ne bi mogel dihati.

Ali Vorančevih »dve sto družin« ne zveni sila sodobno? V čem je Vorančevih »dve sto družin« zastarelih v svetu, ki ga vodi tenka plast oligarhije, imenovana »en procent«, razen morda v tem, da je dandanes koncentracija svetovnega kapitala še bistveno zožena?

Kapital z osredinjenjem na brezmejno digitalne inovacije ter večini tako ali tako nedosegljiv blišč tudi dandanes pozornost preusmerja z rastoče revščine in socialne izključenosti – o podobnem preusmerjanju pozornosti pa je prav na primeru Pariza pisal že Voranc. Kljub temu tako kot tedaj tudi dandanes revščino in socialno izključenost vse bolj čutijo tudi mnogi, ki se jim je pred desetletji zdela daljna ali celo nepredstavljiva. Ko pomislimo na revščino, na socialno izključenost, ima podoba vse manj zgodovinske patine, ki v predstavah o evropski preteklosti obdaja Vorančev čas. Vse jasneje jo lahko navežemo na svoje ali na usode tistih, ki jih poznamo. Slišimo jo tudi skozi brezštevilne pripovedi o dogodkih, katerih udeležencev ne poznamo in jih najverjetneje nikoli ne bomo. Izkušnja, ujeta v besedno zvezo »socialni rob«, je vse manj robna – in postaja vse bolj prisotno socialno dejstvo.

Usode, ki jih je socialna stiska prikrajšala za prihodnost, je Voranc spoznaval po vsej Evropi in jih ovekovečil v svojih spisih. Te žalostne usode je videl v neločljivem prepletu s propadanjem hotuljskih kajzarjev, z Bunki, hudabivškimi iberžniki, lokalnimi vaškimi posebnosti in berači – a tudi z vsemi ostalimi ponižanimi in razžaljenimi, ki jih je evropski kolonializem po svetu v revščino in socialno izključenost priganjal v še večjih množicah in s še ostrejšim bičem kot na domačih tleh.

Kdor torej dvomi o aktualnosti tematik Prežihovega Voranca, mora pomisliti zgolj na revščino, na socialno izključenost: v opisovanju besnečega kapitalizma, ki za svojimi mikavnimi obljubami pušča zgolj obubožanje, je Prežihov Voranc današnjemu času bližji kot številni poznejši avtorji.

Toda v čem je svet, ki ga opisuje Voranc, vendarle tako drugačen od današnje izkušnje? Zakaj se nam svet, ki ga opisuje, na prvi pogled vendarle zdi tako oddaljen? Da bi odgovorili na to vprašanje, moramo gornji razmislek povezati z nekoliko drugačne perspektive. Začnimo z naslednjo ugotovitvijo: socialna izključenost, ki

jo je bilo čutiti tedaj in jo je čutiti zdaj, je bila tedaj neprimerno bolj ovekovečena pred zgodovino kot danes. Tudi v književnosti. Ne le Voranc, mnogi kritični pisatelji so zlasti v 30. letih 20. stoletja nepravičnemu sistemu trmasto gledali pod prste in s svojimi prsti oblikovali obtožujoč spomenik njegovi brutalnosti. Iz branja tako različnih avtorjev, kot so Mihail Šolohov, Bertolt Brecht, John DosPassos, Erich Maria Remarque, John Steinbeck ali Miguel Ángel Asturias, lahko rekonstruiramo mnoge socialne problematike desetletja, ki bi bile sicer kljub množičnosti zastrte in vsaj na Zahodu prepuščene pozabi.

Tudi slovenska kultura se ponaša z nekaj takimi pisatelji – in značilno je, da v glavnem vsi prihajajo iz obrobnih delov Slovenije, kjer propadanje ni bilo skrito za paravan blišča kot v večjih mestih, temveč se je kazalo v vsej neizprososti. Poleg Voranca med temi pisatelji omenimo še Cirila Kosmača (s Tolminskega), Ivana Potrča (s Ptuja), Iva Brnčiča in Ignaca Koprivca (iz Slovenskih goric), Miška Kranjca in Ferda Godino (iz Prekmurja), Janka Kača (iz Spodnje Savinjske doline) ter Toneta Šifererja (iz Žabnice). V zvezi z njimi bolj ali manj točno v glavnem govorimo o socialnem realizmu, torej o smeri, ki se še bolj kot realizem že sicer osredotoča na krivične socialne razmere. Skratka – razlika, ki jo med Vorančevim in današnjim časom najprej opazimo, je prav v tem, da danes ni vorancev. Da z redkimi izjemami torej ni nikogar, ki bi sistemske socialne krivice umetniško razgalil – predvsem pa ni splošnega pojava, kakršen je bil socialni realizem. In to čeprav je po Sloveniji, Evropi in svetu brez števila socialno izključenih, ki so osmišljali tudi kritičnost socialnega realizma.

Toda ta razlika je le najbolj površinska in nam lahko služi kvečjemu kot kazalka na mnogo večjo in težje premostljivo razliko – tudi pri tej, večji razliki, pa je prispevek Prežihovega Voranca nenadomestljiv. Njegovo in dejavnost drugih socialnih pisateljev je opogumljala mednarodnopolitična okoliščina, ki ji ne prej ne pozneje v zgodovini ni bilo para. Revolucionarna država Sovjetska zveza, ki je nastala pred natančno sto leti, je s kljubovanjem nasilju kapitala in fašizmu nepredstavljivo okrepila razredno zavest socialno izključenih. Pri pogajanju s kapitalom je delavcem povsod po svetu omogočila neprimerno boljša izhodišča, kot so jih imeli kadarkoli prej ali po njenem propadu. Poleg tega je z dejavnim delom na prosvetnem in kulturnem področju med ljudstva vsega sveta ponesla ideje o osvoboditvi od rasizma in socialnega izkoriščanja, ki jima v versajski Evropi ni bilo videti konca. Za brezštevne po vsem svetu je v času, ko je večino sveta še obvladoval imperialistični kolonializem,

pomenila upanje, o kakršnem danes ni niti sledu.

To je bil torej pomemben mednarodnopolitični dejavnik, ki je usmerjal aktivnosti socialno zavednih pisateljev z vseh koncev sveta. Pisateljev, ki zatiranim niso le posodili svojega glasu, temveč so jih hkrati ozaveščali o njihovih socialnih krivicah in jih opogumljali za borbo proti njim. Vsi prej omenjeni socialni realisti so bili že pred vojno politično dejavni. Svojo dejavnost so usmerili prav v brezkompromisno borbo proti svetu krivic, svetu revščine in socialne izključenosti. Vsi so se pridružili narodno-osvobodilnemu boju, dva sta med vojno izgubila življenje, skoraj vsi pa so bili pred ali med vojno zaprti oziroma internirani.

Da je Vorančevo pisateljstvo neločljivo povezano z njegovim političnim delovanjem in da skupaj tvorita sicer kompleksno, a tesno prepleteno celoto, so izpostavili tako različni avtorji kot Lidija Šentjurs, Igor Grdina, Mirko Messner, Janko Liška in Franc Sušnik.

Prežihov Voranc je bil, tudi v primerjavi z ostalimi socialnimi realisti, politično namreč še posebno dejaven, k čemur so nedvomno prispevale tudi zavratne razmere v Mežiški dolini. Jugoslovanski komunistični partiji se je pridružil že leta 1920, ko je organiziral celico v Ravnah, ki so se tedaj še imenovala Guštanj.

Tako se je začela burna pot bojevnika za pravice izkoriščanih, ki kar kliče po literarizaciji. Že seznam njegovih ilegalnih imen je impresiven: Koroški delavec, Janešič, Glanzner, Richard, Valič, Louis, Henri, Kunc, Peregrin, Stric.

Vendar Voranc svoje usode v glavnem ni tematiziral neposredno. Kot je ganljivo povzela Lidija Šentjurs: »Nihče izmed nas ni opisoval okoliščin, trnove poti, pomanjkanja, preganjanja, zasliševanj, zaporov, mučenj, tako tega tudi Prežih ni napisal.« Prav borca za socialne pravice je namreč vladajoči razred Evrope preganjal mnogo prej in vsaj od vojne bolj brutalno kot katerokoli drugo stigmatizirano skupino. Na to se povsem pozablja, ko se opleta s tako brezosebnejskimi pojmi, kot je *totalitarizem*. Nasproti aktualni amneziji in popreproščanju zgodovinskih dejstev ne bo odveč, če Vorančevo trnovo pot popišemo vsaj okvirno. Zelo slikovito namreč pokaže na požrtvovalnost in strahotne muke, ki so jih bili od domnevno demokratičnih držav masovno deležni borci proti socialnemu izkoriščanju.

Prežihov Voranc je bil prvič aretiran že leta 1923, leto preden je organiziral spominsko slovesnost ob petletnici brutalnega uboja nemških komunistov Rose Luxemburg in Karla Liebknechta. Emigriral je 19. maja 1930. Najprej je živel pri svoji teti na avstrijskem Koroškem,

Župan Rožen in Jež, v ozadju Prežih
(foto Danica Hudrap)

nato je odšel na Dunaj, kjer je delal kot komunistični propagandist med kmeti. Medtem ko je bil v Jugoslaviji v odsotnosti obsojen na šest let ječe, je marca 1931 prek Prage odšel v Berlin. Namenil se je v Sovjetsko zvezo, toda pri Europäische Bauern-Komitee je sprejel delo kmečkega inštruktorja. V tej vlogi je potoval po Romuniji, Bolgariji, Grčiji, Norveški in Franciji ter v povezavi s tamkajšnjimi partijami pomagal kmetom pri organizaciji stavk. V Parizu je mdr. urejal glasilo centralnega komiteja *Delo*. Leta 1935 je bil pariška zveza med Titom in Kominternom in poleti se je udeležil njenega VII. kongresa.

Februarja 1936 je moral spet na Dunaj, kjer je prevzel posle organizacijskega sekretarja centralnega komiteja *KP Jugoslavije*. V povezavi s tem naj bi v Pragi organiziral partijsko konferenco, vendar ga je marca praška policija aretirala in ga zaprla za tri mesece. Takoj po izpustitvi je prišel na Dunaj, kjer je bil že tri dni zatem znova aretiran z več jugoslovanskimi komunisti, mdr. z Borisom Kidričem. Šele avgusta 1937 se je prek Prage vrnil v Pariz in tam živel pod svojim prvim imenom kot begunec. Poleti 1939 se je zaradi bližajoče se vojne nadzor v Parizu še dodatno poostril, in tarče militarizacije so bili prav begunci. Francoska vojaška policija je sledila tudi Vorancu, ki pa se ji je uspešno izognil in se vrnil v Jugoslavijo. Tam je moral zaradi šestletne kazni, razpisane nanj, seveda spet živeti v ilegali.

V času okupacije je mdr. organiziral kulturne delavce, delal za radio Kričač in vzdrževal stik s štajerskimi emigranti. Potem ko je propagandna knjiga Črne bukve Voranca označila za »glavnega krivca gorja na Slovenskem«, so ga zajeli pripadniki slovenske kolaboracije. Njegovo aretacijo sta navdušeno pozdravila tako *Slovenec* kot *Jutro* in jo priobčila z velikimi naslovi. Pisatelja so nato v italijanskih in zlasti nemških zaporih ter naposled uničevalnih taboriščih Sachsenhausen in Mauthausen zadrževali vse do osvoboditve. Interniran je bil z namenom, da ga ubijejo, ker

ni privolil v kolaboracijo z nacisti, a je njihovo namero preprečila prodirajoča Rdeča armada. Voranc je bil tokrat dokončno osvobojen.

Prežihov Voranc se je skladno s političnim bojem ostril tudi pisateljsko. Že leta 1925 je pisal: »Ustvariti moramo ‚prolet-kult‘. Škoda, da nas je tako malo revolucionarnih delavcev na polju muz v Sloveniji.« Njegov nenaden in silovit pisateljski vzpon deset let pozneje je Josip Vidmar primerjal z rojstvom Palade Atene iz Zevsove glave. Mirko Messner pa je Zevsovo glavo iz omenjene prisprodebe pojasnil s »šolo mednarodnega komunističnega gibanja«. Njegovo pisanje se je slogovno in vsebinsko jasno poglobljalo hkrati z njegovimi političnimi aktivnostmi.

Ves ta čas pa je bil pisatelj tesno povezan s koroškim in slovenskim ljudstvom, ki je tudi samo doživljalo spremembe v političnem ovedenju. Kot je opozoril koroški partizan Josip Ribičič, je Voranc skozi 30. in 40. leta literarno dozoreval in rasel istočasno, kot je dozorevala in rasla politična zavest na Slovenskem. Hkrati pa je ljudstvo, iz katerega je črpal od otroštva, začelo spoznavati, brati in razumevati tudi Voranca.

Prežihov Voranc je bil ljudski pisatelj – ljudski pisatelj, kakršnega je moglo oblikovati edino le 20. stoletje. Pisateljeva navezava na ljudstvo je, tako kot borba za pravično družbo brez socialnega izključevanja, očitna stalnica njegovega ustvarjanja. Anton Slodnjak Voranca ni imenoval le bukovnika, temveč ga je razglasil za genialnega, celo največjega koroškega bukovnika, ob tem pa je dodal: »Njegovi ljudje so on sam, njihovo prizadevanje ustreza njegovemu hotenju [...]«

Vse Vorančevo politično delo izkazuje tesno vez s propadajočim kmečkim življenjem po Evropi in posebno s koroškimi, hotuljskimi bližnjiki. A kmečkega življa pisatelj nikakor ni idealiziral – kot bojevnik za socialno pravičnost je verjel, da se mora izkoriščano ljudstvo še oblikovati.

Kljub skupni kmečki temi Vorančevo pisanje ni bilo »blagoslov zemlje«, s katerim je ruralne razmere idealiziral norveški sodobnik, poznejši fašist Knut Hamsun. Prav narobe – Voranc se je odločno zoperstavil konservativni Hamsunovi idealizaciji kmetstva in nezaupanju do modernosti v romanu *Blagoslov zemlje*. Skozi ves opus je s pretanjenostjo upodabljal »prekletstvo zemlje«, to pa je bil tudi prvotni naslov njegove *Jamnice*. Monumentalna romaneskna kronika, ki je natančno popisala družbena trenja desetletja in pol, je pomenila deklarativen odmik od Hamsunove idealizacije norveškega podeželja, ki ga je Voranc na svojih popotovanjih po Evropi doživel skozi veliko treznejše oči. Nekoč je prijatelja, skladatelja Blaža Arničiča, naravnost povprašal:

Ali misliš, da bi bil jaz Jamnico sploh napisal, ako bi ne bilo Blagoslova zemlje?

Tudi čudake in obrobneže je Voranc v svoji literaturi pogosto opisoval v prav nič simpatični, včasih celo v gnus zbujujoči luči, kar nedvomno velja za Kurjaka iz istoimenske novele, ki je človeško družbo v celoti zamenjal s pticami, s katerimi živi in jih v neurejenih razmerah vsestransko maltretira. Podobno je izrazito neprijetna osebnost gorski kmet Vetrnik iz druge novele, zagrenjen stiskač, ki ga pri življenju drži le še zloba. Kakorkoli so nekateri literarni zgodovinarji poskušali izpodbijati političnost tovrstnih opisov, pa v prid njihove politične kontekstualizacije govorita vsaj njun nastanek v prvih letih svetovne vojne vihre in Vorančev specifično moderen odnos do ljudstva. Pisatelj je namreč verjel, da ljudje, kakršne sta oblikovala kapitalistično izkoriščanje in z njim povezana proletarizacija, niso čisti in brezmadežni, pač pa močno pohabljeni.

Kapital je, kot je pisal že Jože Pogačnik, v Vorančevi prozi upodobljen kot pošast. Pošastne posledice kapitala za ljudstvo pa kaj lahko povežemo z močnimi elementi groteske, ki jih je v Vorančevem opisovanju ljudstva izpostavil zlasti Franc Zdravec. To ne velja zgolj za *Vetrnika* in *Kurjaka*, napisana leta 1940, ki sta z grotesko v celoti prežeta. Zdravec v večjem delu Vorančeve proze iz 30. let in časa okupacije izpostavlja »spaćeno, demonično, monstrozno, zmrzljivo komičen način ljudskega premagovanja čudnih, odtujenih pojavov v človeku«.

Vorančev odnos do transformacij v ljudstvu pa ni le ključ za razbiranje elementa groteske, temveč tudi potencialnega tragičnega elementa, o katerem se je ob noveli *Boj na požiralniku* vnela polemika med literarnimi zgodovinarji. Pri Zdravcu je tragičnost razpeta med zemljo (oz. naravo) in kapitalizem (oz. družbo). Ta konflikta je Marijan Kramberger vzajemno uglasil kot podvrženost kmetov »proizvajalnemu sredstvu«, torej »zemlji«. Tudi Miran Hladnik je z natančnim branjem konca novele njeno potencialno tragičnost sintetiziral kot družbeno motivirano, tak sklep pa je postavil ravno v bližino Vorančevega svetovnega nazora – zgodovinski razvoj naj bi po marksizmu vendarle vodil k opustitvi male, družinske posesti skozi proletarizacijo in naposled v kolektivistično kmetovanje.

Še več: prav skozi proletarsko, v prihodnost obrnjeno perspektivo drugih novel iz zbirke »Samorastniki« je tragično interpretacijo *Boja na požiralniku* mogoče v celoti preseči; toda tovrstna recepcija presega žanr kmečke povesti, ki ga je socialni realizem v primerjavi z domačijsko kmečko povestjo Ivana Matičiča, Jana Plestenjaka, Janeza Jalna idr. že sicer močno

nadgradil. S Hladnikovimi besedami:

Domačijska kmečka povest je postavljala na dogajališče večje kmete, gruntarje, in videla v njih perspektivo nacionalnega preživetja, socialni realisti pa vaške reževe: tradicionalni, gruntarski dom se je avtorjem zdel resno poškodovan, zato so videli v kmečkem proletariatu najustrežnejšega kandidata za njegovo regeneracijo.

Voranc je torej verjel, da se mora ljudstvo na pogorišču te pohabljenosti, te poškodovanosti šele izgraditi. Da mora ljudstvo preseči bedo, za katero ni samo krivo, in šele oblikovati, kakor je pisal, »miselnost za ljudsko skupnost«. Edino tako bo v borbi z vse agresivnejšimi evropskimi protiljudskimi politikami nastopilo suvereno in enotno. Izhod iz, če parafraziramo Kanta, »nedoletnosti« ljudstva, kakor jo je razumel Voranc, pa je omogočil prav narodnoosvobodilni boj.

To tvorno koncepcijo ljudskega večji del njegove literature izkazuje tudi slogovno – največkrat celo tisti deli, ki na prvi pogled učinkujejo povsem v spregi s starejšimi »ljudskimi slikami«. Kot je ugotavljal že Jože Koruza, Voranc bralca tudi v navidezno folklornih komičnih prizorih ni želel zabavati na način ljudskega godca, temveč s poudarjeno satirično, torej družbenkrično noto.

Ljudstvo za Voranca skratka ni ljudstvo, kakor so ga mnogi pojmovali do prve svetovne vojne in ga mnogi žal spet. Ljudstvo za Voranca ni nekritično romantizirana arhaična gmota, ki vleče svoje samozadovoljno bistvo iz mračnih korenin srednjega veka in se neupogljivo zoperstavlja modernosti. Ne: za Voranca je ljudstvo temeljno moderen pojav, ki ne dolguje toliko preteklosti, kolikor dolguje prihodnosti – in to svetli prihodnosti, ki jo bo, v nasprotju s preteklostjo, šele lahko dejavno oblikovalo. Tako je pisatelj po vojni izjavil:

Bodočnost bo za naš narod gotovo lepša, kakor je bila preteklost, ker jo bo živelo in uživalo vse ljudstvo in ker bo prepojena z bratstvom in plemenitostjo.

Marca 1947 je bil Voranc izvoljen za predsednika *Ljudske prosvete Slovenije*. Kot predsednik je v nagovoru izpostavil, da je osvoboditev iz ljudske tradicije odstranila:

... vse, kar je preživelo, kar je bilo kvarno, kar [...] je bilo [ljudstvu] vsiljeno od starih oblastnikov, [...] najlepša tradicija iz naše preteklosti, hrepenenje ljudstva po izobrazbi, po plemenitosti in dobroti pa je obstala in ostala. Naša naloga je, da pomagamo prevzgojiti ljudsko miselnost, miselnost za ljudsko skupnost. Nad tisoč let smo se vzgajali v miselnosti, ki je temu pojmu bila popolnoma tuja in nasprotna. Zato ni čudno, da je naše ljudstvo vse polno predsodkov in polno nezaupa-

Vstop v 15. tradicionalno srečanje pri Prežihovi bajti (foto Danica Hudrap)

nja, ko mu govorimo o bodočih nalogah. Štiriletna narodnoosvobodilna borba pa je v našem narodu vzbudila veliko smisla za skupno trpljenje, za skupno žrtvovanje, za skupno odgovornost pred zgodovino.

Edino tako lahko razumemo, zakaj sta bila Ramunkov terc iz istoimenske novele, na eno oko slep mladenič, povsem predan delu in zagnan tudi v partizanih, in njegova mati kljub tragični izgubi očeta že po nemški predaji hkrati potrta in srečna. Njune oči so se, kakor je pisal Voranc, svetile »od solz in moči«.

Ljudstvu je Voranc, skratka, privoščil več od drugorazredne usode, ki jo ljudstvu po nujnosti obeta brezobzirni, tekmovalni kapitalizem. Slovensko in posebno koroško ljudstvo pa je skupaj z njim odraščalo do njegovih poznih let. In ko je bil s sovjetsko osvoboditvijo Mauthausna leta 1945 pisatelj dokončno odrešen usode trajnega zapornika in ubežnika, se je sklenila tudi epopeja slovenskega ljudstva. Storjen je bil njegov najpomembnejši korak k svojemu zgodovinskemu poslanstvu, ta »velika naloga sedanje zgodovinske dobe«, kakor jo je imenoval Voranc.

Seveda pa Voranc in njegovi soborci po vojni niso pozabili na lastno ljudstvo, na koroško ljudstvo Mežiške doline. Agrarna reforma je med brežštevlnih kmete in najemniške delavce razdelila kulturbundovsko in kolaborantsko ozemlje, predvsem pa kar 10.000-hektarsko, precej gozdnato posestvo grofov Thurnov. Kakor je v svojih člankih pisal Voranc, so si ga ti kot fevdalni posestniki Pliberka in Raven v modernem času večali v glavnem tako, da so nakupovali kmečka posestva od Kotelj do Obirja ravno takrat, ko je na kmete pritisnila kriza v obliki prezadolžitve. Tudi znamenite Karnice v *Samorastnikih* je pisatelj lociral v pogozdeno thurnsko posestvo. V nedeljo, 23. decembra 1945, je potekalo zborovanje agrarnih interesentov, ki so v velikem številu prišli iz cele doline in celo iz šoštanjkega okraja. Sklepi zborovanja, ki ga je natanko popisal tudi Voranc, so

poudarili nujnost, da agrarni interesenti ob obdelovalnih dobijo toliko gozdnatih površin, kolikor jih bodo potrebovali za normalno gospodarstvo.

»Zborovala je Jazbina, ker je njen stoletni boj s Požganico bil končan z velikim uspehom,« je tedaj zapisal Voranc in še enkrat poudaril, da je:

... dolgoletni bolj našega ljudstva [...] rodil ljudsko oblast in ta ljudska oblast zdaj skrbi za to, da se bodo izpolnile ljudske želje in da se bo zadoستilo pravici, ki je stoletja bila pokopana.

Žal izgublamo stik s tovrstno senzibilnostjo, čeprav smo vse bliže pogojem, ki so prispevali k njej. Zadnja desetletja so namreč ponovno v vzponu ne le kolonialne in imperialistične težnje (ki jih utelešajo korporacije in protiljudski trgovski sporazumi); ponovno je v vzponu ne le vse manj diskretno spogledovanje s fašističnim militarizmom; pač pa je ponovno v vzponu tudi komaj zamisljivo izkoriščanje delavcev.

Od padca berlinskega zidu, dogodka, ki je leta 1989 simboliziral svetovno zmago kapitala, vladajoči razred po vsem svetu brez vsakršnih zadržkov niža delavske standarde. S publicami, kakršne so »kisik za gospodarstvo«, »prožnost trga dela« in »zasebna pobuda«, pa tako znova gradi zadušljiv in brezizhoden sistem, kjer je ljudstvo obubožano in brezpravno. Več svobode za trg lahko brez izjeme pomeni le manj svobode za družbo in posameznika v njej. Dajmo spet besedo Vorancu, ki je leta 1933 opisoval situacijo, podobno trenutni:

Monopolni kapitalisti se vedno bolj polaščajo proizvodnih sredstev. [...] Potom bank, zadrug itd. si osvaja finančni kapital tudi vedno širše sloje kmetov in jim v obliki dolgov leze za vrat ter jih razlašča. Industrijski magnati, podjetniki in veleposestniki, katerim se možnost dobička [...] vedno bolj manjša, skušajo bremena krize in njenih posledic prevaliti izključno na rame delovnih množic v obliki zniževanja mezd, zviševanja delavnik, [...] zvišanja cen, obresti in drugih dajatev.

Leto zatem, 1934, je bil Voranc v Togliattijevem glasilu *Lostatooperaio* še jasnejši – in zato še aktualnejši:

Pri analiziranju gospodarskega položaja jugoslovenskega dela Slovenije ni mogoče zanemariti faktorja tujega kapitala, ki še danes obvladuje vso bazično industrijo Slovenije. Rudniki in železarstvo sta v rokah nemškega, francoskega in angleškega kapitala. Električna je v švicarski posesti, in tako je tudi z vsemi drugimi industrijami, kjer je prisoten tudi čehoslovaški, holandski in drugi kapital, itd. [T]o dejstvo nujno vpliva na slovensko politiko.

V 30. letih je obstajala ena sama država, ki je pomenila protiutež politikam socialne izključnosti, sovraštva, imperializma, kolonializma in

rasistične agresije. Danes takšne države ni – prav vse velike sile so slepo podrejene kapitalu, ki jih brez truda usmerja v koalicije in vojne. Razlika od današnje situacije se zdi zanemarljiva, sploh ob vsem blatu, ki so ga na državo sovjetov in socializem nasploh zmetali v zadnjih desetletjih. Toda ravno obstoj te države je bil ključen za jasnejšo zavest o izkoriščanju, ki ga je treba preseči skupaj – s sodelovanjem in solidarnostjo. In iz obstoja te države, ki je nakazovala na drugačno prihodnost, je črpal tudi Prežihov Voranc. Čeprav je zaradi svoje požrtvovalnosti večkrat trpel, pa ni bil sam.

Ideje, ki jih je utelešala država sovjetov, so glasno odmevale med ljudmi vsega sveta. Ob tem lahko še enkrat citiramo Prežihovega Voranca, ko se je spominjal versajskega Pariza:

Pred gostilno pijejo francoski delavci. Mimo gre skupina priseljencev.

»Te kanalje so krive, da so gospodarji znižali plačo,« vpije pijan Francoz.

Do tu je anekdota žal vse preveč domača. Podobna je brezštevilnim gostilniškim pogovorom po Evropi današnjega dne, hkrati pa kaže, da zna kapitalistični vladajoči razred svoje dejanske težnje kljub diplomatskemu jeziku vselej posredovati v vse segmente družbe. Toda nadaljevanje Vorančevega zapisa zgovorno pokaže, kako drugačen je bil čas, ko je obstajala alternativa kapitalizmu:

Trije drugi Francozi planejo po njem in ga pobijejo na mizo.

»Molči, svinja! Ti so še večji reveži kakor mi. Gospodarji so krivi!«

Nekdo razlaga še bolj resno:

»Kapitalisti so krivi, naši in njihovi. Kdo jih je poslal sem?«

Nekdo pohiti za skupino s polno steklenico vina.

»Združiti se moramo vsi ...«

Tako odkritosrčna podpora solidarnosti med zatiranimi je danes žal povsem odsotna; težnje kapitala, težnje vladajočega razreda so ob manku alternative, tako simbolično razrušene leta 1989, prodrle globoko v medčloveške odnose, globoko v zavesti posameznikov, ki v skupno akcijo ne verjamejo več, sami pa so popolnoma brezmočni. Za veselimi fotografijami na socialnih omrežjih se danes brezštevilni po vsem svetu pogrezajo v vse bolj negotova življenja, in njihov vsakdan je vse bolj prepuščen njim samim. Na tej prepuščenosti ni ničesar romantičnega. Čas, ki bi ga brezštevilni posamezniki lahko namenili temeljnemu razmisleku o družbi, krepitvi družabnih vezi ali preprosto brezskrbnosti, je vse bolj zapol-

njen s skrbmi za varnejši jutri, dostojno službo in stanovanje. In tako samozavedanje ljudstva, h kateremu je Prežihov Voranc prispeval vse svoje življenje, spet vse bolj blede in se umika individualnemu strahu.

Globok strah spet s pridom izkoriščajo politike sovraštva. Politike militarizma in supremacije, ki lahko rodijo le še več izključenosti in še več sovraštva. Vladajoči razred enako kot nekoč vse bolj obubožane množice ščuva k vzajemnemu nezaupanju. Če se kje pojavi napredna politika, je v trenutku zatrta. Borci za svobodo in resnico so zaprti po ječah in veleposlaništvih ali na nenehnem begu. Daleč največja množica socialno izključenih nesrečnikov pa umira med valovi Sredozemskega morja ali anonimno životari v različnih evropskih državah. Vladajoči razred jih je z vojnam pregнал od doma – in vladajoči razred je evropsko prebivalstvo, tudi samo vse bolj socialno izključeno, naphal s sovraštvom. Medtem ko je z eno roko izsesaval svoje državljane, jim je z drugo obtožujoče kazal na tujce, ki naj bi bili krivi njihove bede.

Ljudstvo tako postopoma znova izgublja zavest o svoji suverenosti, zavest, h kateri si je z vsem svojim življenjem prizadeval Prežihov Voranc. Posledično izginja tudi težnja k solidarnosti med vsemi izkoriščanimi in izključenimi. V nasprotju z mnogimi današnjimi, zlasti filmskimi umetniki Voranc likov s socialnega roba z nekaj redkimi izjemami ni zoperstavljal ljudstvu, ki je vse bolj polzelo v revščino; v glavnem jih je predstavljal kot integralen, tako rekoč nerazločljiv del ljudstva, podvrženega strahotnemu izkoriščanju. Otročad, ki zabavlja čez Potolčenega kramoha v istoimenski noveli, ni čisto nič manj socialno izključena od njega.

Strah brezštevilnih posameznikov vsekakor ni odveč. V svetu po padcu berlinskega zidu zaradi lakote in z njo povezanih vzrokov vsak dan umre 21 tisoč ljudi – torej statistično eden na nekaj sekund. Po podatkih Združenih narodov tretjina svetovnega mestnega prebivalstva oziroma 863 milijonov zemljanov živi v slumih. V tem trenutku na svetu poteka vsaj 58 večjih oboroženih spopadov, od katerih so štirje letos ali lani zahtevali vsak nad deset tisoč smrtnih žrtev – oziroma več kot 36 žrtev na dan. Poleg tega je po izračunih Združenih narodov na svetu trenutno približno 30 milijonov sužnjev. Ne strahotno izkoriščane delovne sile, ki je je kajpak še neprijetno več, temveč *sužnjev*. Ti predstavljajo tudi izredno donosno industrijo, v kateri se na leto obrne okrog 35 milijard dolarjev. Tudi migrantov je v tem trenutku na svetu več, kot jih je bilo kadarkoli v človeški zgodovini. Padec berlinskega zidu, s katerim se legitimira sodobni vladajoči

razred, torej ni odpravil ne lakote, ne vojn in ne suženjstva. Nasprotno: dvignil je jez, ki je pred tem brzdal besneči kapital. Strah brezštevilnih posameznikov je torej utemeljen in ga je treba jemati resno. Predvsem pa ga je treba usmeriti stran od drugih brezštevilnih posameznikov, ki so se prav tako znašli v vrtincu revščine, socialne izključenosti in težko pojmljivega strahu.

Najbrž bi bilo banalno reči, da potrebujemo novega Voranca; novi Voranc je *stari* Voranc – če si le dovolimo videti presunljive podobnosti med socialno izključenostjo, ki jo opisuje Voranc, in tisto, ki jo danes srečujemo na vsakem koraku. Vsekakor pa bi bil nov val piscev, kakršni so bili v 30. letih slovenski socialni realisti ali drugi socialno zavedni mojstri peresa po svetu, nadvse ohrabrujoč znak. Ne le zaradi bujenja samozavedanja izkoriščenega ljudstva, temveč tudi zato, ker bi to najverjetneje pomenilo, da se socialno motivirani politični procesi med ljudstvom že dogajajo. Pisatelji, prav kakor politiki, niso nikoli začetniki velikih gibanj, kvečjemu njihovi katalizatorji, njihovi usmerjevalci. Ne mislimo, da s takšno sodbo omalovažujemo »največjega koroškega bukvnika«; prav nasprotno, drznemo si zapisati, da se je Voranc tega jasno zavedal – in tudi zato ni pisal o svoji usodi, temveč je svoj glas posodil izkoriščanim in izključenim tega sveta. In tudi zato njegova največja leposlovna dela niso pripoved o posamezniku, temveč je njihov junak vse ljudstvo.

Vorančevi liki se po svojih najboljših močeh zoperstavljajo pošastnemu sistemu, ki je osiromašil veliko večino prebivalstva. Nekateri – kakor Ahac v *Jamnici* – s kritičnim uvidom v trenutne razmere, številni brez njega, a z nepreglednimi skrbmi o tem, kako se prebiti skozi vse trše življenje. Celoto Vorančevega pripovednega loka pa je mogoče dojeti šele v njihovem skupnem vrvenju in trenjih. To je posebno značilno za *Požganico* in *Jamnico*; o literarnih osebah *Jamnice* je Franček Bohanec zapisal, da se:

... zgodovinske biti, ko je venomer navzoč edini pogoj človekovega obstoja in rasti – konkreten kolektiv, izmikajo opisnemu obrobju in so organsko vkomponirane v enoto, tako da druga drugo dopolnjujejo in rastejo iz istega vira: iz človeške in, živa klobka, ki se prav tako kot človek spreminja pod silo okolja in človekove volje.

Ta značilno vorančevski prijem kaže ravno na uvid, ki dandanes manjka. In prav v tem je Voranc tudi ljudski pisatelj. V kolikor se ne zdi sodoben, je to zato, ker je jasno videl skozi meglo, ki jo bo morala današnja misel, današnja umetnost šele predreti. Če in ko se to zgodi, pa bo Prežihov Voranc še bolj aktualen kot danes.

(Avtor je z besedilom nastopil kot osrednji govorec na 15. tradicionalnem srečanju pri Preški bajti, 8. avgusta 2017)

Dr. Andraž Jež

Prežihova bajta, govorec in zadaj Gora (foto Danica Hudrap)

Ernst Goll in Christian Teissl

KULTURA

7. decembra 2017 se je *Knjižnica Ksaverja Meška* v Slovenj Gradcu v spominskem večeru poklonila mnogo prerano preminulemu sinu mesta, pesniku Ernstu Gollu. Leto 2017 je bilo zaznamovano z mnogimi obletnicami, ne le 750 let mesta Slovenj Gradec, med drugim tudi 130 let rojstva Ernsta Golla. Gost večera je bil literarni zgodovinar Christian Teissl iz avstrijske Štajerske. Na graški univerzi je študiral germanistiko in filozofijo. Po končanem študiju dela kot svobodni pisatelj. Redno piše podlistke, recenzije in glose za časopise in revije, predvsem pa se posveča literarnemu raziskovanju. Prav tako je reden član različnih društev, tako tudi avstrijskega *PEN*. Od leta 2017 je tudi predavatelj

Ernst Goll z zaročenko Berto Auer

na dunajski univerzi za glasbo in upodabljajoče umetnosti.

V okviru svojega raziskovalnega dela se je Teissl intenzivno posvetil Ernstu Gollu. Iz raznih virov in arhivov je zbral veliko materiala: Gollovo korespondenco, neobjavljena dela in skoraj izgubljene rokopise. Zbrana dela so izšla leta 2012 v knjižni izdaji z naslovom *Im bitteren Menschenland Dasgesammelte Werk*. V tej obširnejši izdaji Gollovega dela so objavljeni tudi do takrat neobjavljeni fragmenti, rokopisi in deli drame, ki je Goll ni nikoli končal. Omenjeno knjigo je Teissl predstavil v Slovenj Gradcu leta 2014 (o tem smo v *Odsevanjih* že pisali). To pot pa se je posvetil predvsem zanimivim novim odkritjem in najdbam, ki so tesno povezane s slovenjgraško zgodovino.

(Veliko je mogoče izvedeti tudi na spletni strani <http://www.christianteissl.at/>)

Da pa Christian Teissl ni le pisatelj, dokazuje zbirka pesmi, ki je izšla 2016. V nadaljevanju predstavljamo eno izmed njih. Razlog je preprost: navdih zanj je bila fotografija Ernsta Golla z zaročenko Berto Auer.

Z dovoljenjem avtorja jo predstavljamo v originalu in prvič v slovenskem prevodu.

Jelka Samec Sekereš

LIEBESPAAR VON 1912

Verse auf eine Photographie

*Als wäre aller Tage Abend,
die letzte Ernte eingebracht,
als dämmerte keine neuer Morgen mehr herauf,
als führe kein Weg mehr zurück
zu den dornigen Gärten
und steinernen Mienen der Väter,
so sitzen sie da, die beiden Verlobten.
Er, den Zwicker auf der Nase,
die flache Mütze in die Stirn gedrückt,
die Lippen fest aufeinandergepresst,
starrt wie gebannt in die Kamera;
sie hingegen blickt lächelnd ins Leere,
als könnte dort etwas erscheinen:
ein fernes Licht, ein nahes Ufer,
ein Unterschlupf, ein Verhängnis.*

ZALJUBLJENCA IZ LETA 1912

Verzi na fotografijo

*Kot da bi bil poslednji dan,
zadnja žetev spravljena,
kot da novega jutra ne bo,
kot da ni poti nazaj
k trnatim vrtovom
in kamnitim obrazom očetov,
tako sedita, zaljubljenca.
On, z naočniki na nosu,
z na čelo potisnjeno čepico
in trdno stisnjenimi ustnicami,
uročeno zre v kamero;
ona pa smeje zre v praznino,
kot da se bi tam nekaj pojavilo:
daljna luč, bližnja obala,
priežališče, poguba.*

Franc Berhtold, nagovor na podelitvi Bernekerjevih odličij

Kako ste sprejeli dejstvo, da kot lanski Bernekerjev nagrajenec sodelujete tudi na tokratni prireditvi?

Sprva sem bil zelo počaščen in mislil sem, da bom naredil nekaj zelo pomembnega. Bolj kot sem razmišljal, bolj mi je bilo jasno, da je to v resnici težka stvar. In sem začel zbirati misli pa spraševati ljudi, ki mi kaj pomenijo.

Nekdo mi je rekel: »Glej, da ne boš jamral.« Moja hčerka mi je rekla: »Povej kaj lepega.« Zdaj sem pa v dilemi, kako naj povem eno in drugo: da ne bi vseeno malo pojamral, ker stvari so pa take, da niso čisto vse ‚okej‘.

Kakšne so torej razmere za ustvarjalca v svetovnem in kakšne v slovenskem merilu?

Razmere v svetu so komplicirane, težke. To se nekako odraža tudi v Sloveniji in če gledamo široko, je na zahodu nekako bolj poskrbljeno za ustvarjalce.

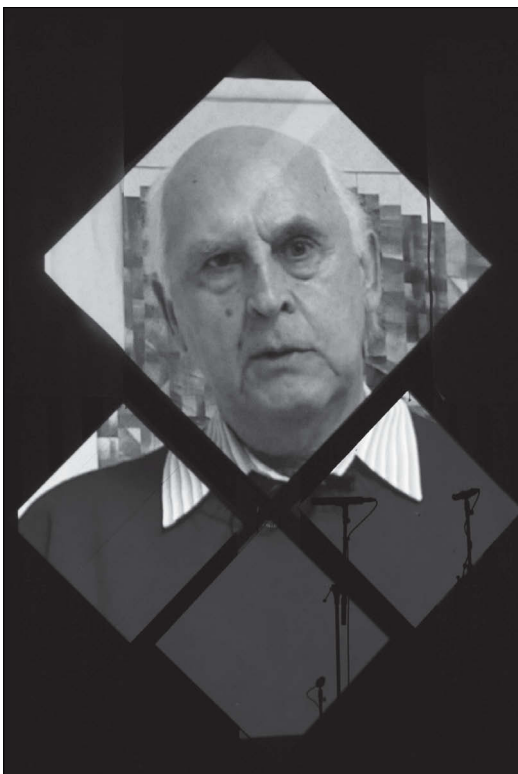
Drugod, recimo v Afriki ali Južni Ameriki, je pa za ustvarjalce dosti težje. Mi smo nekako na sredini, tako da imamo malo več zahodnega plusa kot pa minusa.

Kaj pa domače mesto Slovenj Gradec, okolje v katerem živite in delujete, kakšna je tukaj klima za ustvarjalce?

Slovenj Gradec se ima za kulturno mesto in je klima kar dobra. Sploh pa – v zadnjem času smo ustanovili nekaj krožek ljudi, ki se ukvarjamo z umetnostjo. S tem mislim še na pokojne slikarje – Pečka, Tisnikarja pa Borčiča, ki so nas nekako vpeljali v ta krog in sem čutil neko splošno skrb za dogajanje v našem mestu.

Kaj vam pomeni, da ste del kulturnega dogajanja in kulturnikov v tem mestu?

Pomeni mi spodbubo. Počasi prihajaš do uveljavitve, sam sebi rečeš: »No, moj trud ni bil čisto zaman. Nekaj sem ustvaril.« Tako sčasoma prihajaš do zavesti, da si vendarle nek droben kamenček v mozaiku ustvarjanja in celotne podobe mesta.

Franc Berhtold

Kakšna je vloga umetnosti in kulture v današnjem času in prostoru? Ali lahko opravlja svojo vlogo avantgarde?

Morala bi jo, saj je to osnovni namen umetnosti in kulture. V današnjem času je to relativno: ponekod je dovolj možnosti, da kultura naredi svoje, ponekod je pa še zelo, zelo zatrta. Mi imamo srečo, naše mesto je bilo vedno odprto, je mesto miru in mesto kulture, tako da z osebnega stališča lahko rečem, da nisem imel nobenih zavor ali ovir pri ustvarjanju.

Kje dobite ideje ali navdih za vaše likovne stvaritve?

To je različno: ideje se lahko dobijo na cesti, doma, lahko jih domisliš. Pri meni je bilo vseh teh primerov dovolj. No, potem to idejo nekako nosiš v sebi, jo obračaš, kristaliziraš, dopolnjuješ. Nazadnje potem kaj nastane.

Včasih se pa zgodi, da jo po nekaj mesecih tuhtanja enostavno opustiš.

Kakšna pa je pot od ideje do realizacije?

Pot od ideje do realizacije pa je pri različnih ljudeh različna. Bistveno je, da stvar, ki si jo zamisliš, potem spraviš na papir ali na platno ... kakorkoli, moraš jo uresničiti, udejanjiti. Dokler jo imaš samo v glavi, samo razmišljaš o njej, drugi ljudje o tem ne vedo nič. Likovniki imamo to srečo, da delamo z obojim – in s pametjo in z rokami. Takih poklicov je malo manj, jih je pa nekaj. Naš je na srečo tak.

Kje vse pa ste že razstavljali?

Do sedaj sem razstavjal že kar po precejšnjem delu sveta. Prva moja razstava, ki je bila izven naših meja, izven Slovenije, je bila v Južni Koreji – v Seulu, potem sem imel srečo, da sem lahko razstavjal v Tokiu. Tokio je bila že kar dobra, bi rekel, razstava z renomejem. Tudi na Kubi in pa skoraj po vsej Evropi. Na Poljskem – v Lodžu, kjer je v glavnem bila mala grafika. Potem na Norveškem – v Fredrikstadu; pa v Španiji – v Ferrolu; da ne govorim o naši nekdanji Jugoslaviji – od Beograda do Zagreba, pa tudi v sosednji Avstriji. In tako naprej.

Je bilo težko prebiti slovensko mejo in se

predstaviti tudi v tujini?

Je bilo, ker Slovenija je bila nekoč, še v času impresionistov, čudna dežela, kjer si se moral dokazat ‚zunaj‘. Oni so se morali na Dunaju pa še kje. No, jaz pa sem tako začel z razpisi. Imel sem to srečo, da sem poznal nekaj umetnikov, ki so dobivali že vabila od priznanih galerij. Širokogrudno so ponudili možnost sodelovanja tudi meni in sem se nekajkrat odzval. Potem pa so iz tujine pošiljali vabila kar meni osebno. To je bila tudi edina možnost, da si lahko razstavjal v tujini, namreč, jaz nisem mogel odpotovati v Tokio ali Španijo, na Kubo ali pa kam – po pošti pa sem dela lahko poslal.

Kakšne misli pa Vas prevevajo ob slovenskem kulturnem prazniku?

Kultura in umetnost sta pomembni, saj vemo, da sta že od vsega začetka nekako oblikovali naš slovenski narod. Kultura in umetnost – jaz jo smatram kot neke vrste dobro vilo, to je nekaj najlepšega, najboljšega, kar se pri človeku dogaja in stvar umetnikov je, da iz ljudi tisto dobro in lepo izvabimo; ali da jih na to opozorimo; ali da jim to lepo celo ustvarjamo.

Bernekerjevi nagrajenci za leto 2018 z županom

Bernekerjeva nagrada za leto 2018

Na podlagi 23. člena Odloka o priznanjih Mestne občine Slovenj in v zvezi z obravnavo javnega razpisa za leto 2017 za podelitev Bernekerjeve nagrade in Bernekerjevih plaket je Komisija za podelitev Bernekerjevih priznanj pri Občinskem svetu Mestne občine Slovenj Gradec na sestanku dne, 22. januarja 2018, sprejela SKLEP, da Bernekerjevo nagrado za leto 2018 prejme Almira ROGINA iz Slovenj Gradca.

GOSPA ALMIRA ROGINA

Gospa Almira Rogina je najprej diplomirala na *Pedagoški akademiji v Ljubljani*, smer zborovodstvo-glasbena pedagogika pri prof. Lojzetu Lebiču (1986), nato pa še z odliko na *Akademiji za glasbo v Ljubljani* (2006) pri prof. Marku Vatovcu, kjer je pridobila formalno izobrazbo VII. stopnje in naziv profesorica glasbe, akademska glasbenica.

Permanentno se je izobraževala doma in v tujini na področju pedagoške stroke, metodike poučevanja, zborovodstva, dirigiranja, instrumentalne igre, komorne igre, vodenja instrumentalnih delavnic, Orffove instrumentalne delavnice in muzikoterapije.

Z dvajsetimi leti se je zaposlila v Slovenj Gradcu in odtlej že več kot tri desetletja s svojim znanjem aktivno in na visokem strokovnem nivoju ter z mnogimi odličnimi rezultati na umetniškem, glasbenem in pedagoškem strokovnem področju sooblikuje zakladnico kulture naše občine. Svoji domači občini in ljudem je vtisnila velik pečat in pripomogla h kulturni rasti ljubiteljske in profesionalne kulture. Almira Rogina je s svojim delom in večplastnim delovanjem na glasbenem področju, z ustvarjalnim in poustvarjalnim delom ter izvedenimi projekti močno prerasla tudi okvire občine ter se uveljavila na državnem nivoju, s svojim zborovskim in umetniškim delom pa je dokazala tudi uspešno predstavitev v okviru *Organizacije združenih narodov* ter se predstavila na drugih celinah, v Ameriki - v *Palaci Združenih narodov*, v Kanadi in na Japonskem.

Gospa Almira Rogina je poučevala na dveh osnovnih šolah v Slovenj Gradcu ter klavir na *Glasbeni šoli Slovenj Gradec*, trenutno je zaposlena na *Šolskem centru Slovenj Gradec* s sedežem na *Gimnaziji*, poučuje instrument klavir in meto-diko poučevanja glasbene vzgoje na programu

Bernekerjeva nagrajenka Almira Rogina

Predšolska vzgoja ter predmet *Umetnost na Srednji zdravstveni šoli*. Na *Mocisu* sodeluje pri izobraževanju odraslih, zadnjih pet let, skupaj s svojo glasbeno družino, sinovoma in hčerko, vodi glasbene delavnice kot prostovoljka preko republiške zveze *Sožitje* in organizira glasbene programe za ljudi z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. Z visokim strokovnim znanjem in posebnim metodičnim pristopom, kot prostovoljka, nudi možnost osebnostnega razvoja in zdravljenje z izvajanjem glasbe najboljčutljivejši populaciji. V zadnjem letu je izvedla tudi strokovne avtorske delavnice v republiškem merilu, kjer predaja svoje znanje poklicnim kolegom.

Eno mandatno obdobje je bila članica razvojnega oddelka za prenovu in posodobitve srednješolskega programa za glasbo, ki ga izvaja *ZRSŠ* pod okriljem *Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport*.

Več mandatov je bila vodja aktiva glasbenih pedagogov regije. V svoji delovni praksi je bila sedemkrat mentorica pripravnikom - glasbenikom, ki danes delujejo v Koroški regiji ter izven nje.

Recenzirala je učbenike in strokovne priročnike v okviru projekta posodobitve učnih programa

mov na ZRSS. Izdala je svoja avtorska gradiva, ki so pripomoček pri razvoju stroke z naslovom *Posodobitev kurikularnega procesa na osnovnih šolah in gimnazijah* ter *Vključevanje glasbe v projektno delo na gimnazijah*.

20 let je vodila *Moški pevski zbor Vres Prevalje*, 10 let *Mešani pevski zbor Hugo Wolf Slovenj Gradec* ter vzporedno mladinski in otroški zbor *Druge osnovne šole*, *Orffov instrumentalni orkester* ter *Komorni orkester godal*. Trenutno vodi že deseto leto *MePZ MISMOMI Šolskega centra Slovenj Gradec*, ki šteje preko petdeset mladih pevcev.

Devetkrat se je udeležila regijskih in državnih tekmovanj *Naša pesem* v Mariboru in ter bila 30 let s svojimi zbori prisotna na vseh občinskih in regijskih zborovskih revijah.

S slovenjgraškim mladinskim zborom je koncertirala v mednarodnih projektih *Comenius* in *TEMA* in tako ponesla pečat slovenjgraške občine tudi v tujino. Sedemkrat je sooblikovala in nastopila z umetniškimi programom na državnih proslavah. S svojimi zbori je izvedla 12 krstnih izvedb novitet slovenskih skladateljev. Še vedno sodeluje s sodobnimi slovenskimi skladatelji in jih povezuje s svojimi zbori. Rezultati takšnega sodelovanja so nastale slovenske zborovske novitete. Z *Moškim pevskim zborom Vres* in *Koroškim kvintetom* je posnela pet zgoščenk, ki so odraz večletnega strokovnega dela ter vsebujejo zakladnico svetovnega izbora zborovskih skladb različnih stilnih obdobij, slovenske novitete ter izvedbo koroških ljudskih pesmi.

Uglasbila je tri besedila pesnikov – nagrajencev mlade slovenske poezije *Urška* ter *Feferon* ter jo z *Mešanim pevskim zborom MISMOMI Šolskega centra Slovenj Gradec* izvedla na državni prireditvi v *Koroški galeriji likovnih umetnosti*.

Svoje tri otroke je pomagala vzgojiti v odlične, danes že uveljavljene glasbenike, ki študirajo godala na *Akademiji za glasbo v LJ* in so dosegli na državni in mednarodni ravni vrhunske rezultate in prva mesta. Koncertirajo kot solisti in v različnih orkestrih, hkrati pa nikoli niso odrekli nastopa tudi v domači *Mestni občini Slovenj Gradec*.

Gospa Almira Rogina je v zadnjih tridesetih letih dosegla izjemne uspehe in dosežke na področju glasbene umetnosti, pri čemer se ves čas prepletata njena poklicna akademska in ljubiteljska dejavnost. V naši občini, Koroški regiji kot tudi v širšem mednarodnem prostoru si je pridobila visok ugled glasbene strokovnjakinje.

Nanjo je ponosna tudi naša lokalna skupnost, zaradi česar ji podeljujemo to odličje z iskrenimi čestitkami ter željo, da bi jo *Bernekerjeva nagrada* spremljala in spodbujala na vseh prihodnjih poteh njene glasbene ustvarjalnosti.

Prejemniki Bernekerjevih plaket 2018

Na podlagi 23. člena Odloka o priznanjih Mestne občine Slovenj Gradec (Ur. l. RS; št. 31/2014-UPB1, 81/2016) in v zvezi z obravnavo javnega razpisa za leto 2017 za podelitev Bernekerjeve nagrade in Bernekerjevih plaket je Komisija za podelitev Bernekerjevih priznanj pri Občinskem svetu Mestne občine Slovenj Gradec na sestanku dne, 22. januarja 2018, sprejela SKLEP, da Bernekerjeve plakete za leto 2018 prejmejo: Gospa Andreja Gologranc
Gospod Peter Petrovič
ter glasbena skupina Suha južina

GOSPA ANDREJA GOLOGRANC

Andreja Gologranc je po končanem študiju opravila pripravništvo na *Centru za socialno delo Slovenj Gradec*, leta 1992 pa se je zaposlila kot tajnica *Zveze kulturnih organizacij Slovenj Gradec*. Tako je že polnih 25 let gonilna sila delovanja in razvoja ljubiteljske kulture v *Mestni občini Slovenj Gradec*. Leta 1997 je bil s spremembo zakonodaje ustanovljen *Javni sklad RS za kulturne dejavnosti* in je tako postala vodja *Območne izpostave Slovenj Gradec*, ki pokriva *Mestno občino Slovenj Gradec* in *Občino Mislinja*. Prevezela je tudi vodenje koordinacije *JSKD za Koroško regijo*. V programu svojega delovanja je imela vseskozi jasno postavljen cilj: kako aktivno vključiti čim več občanov v kulturno dogajanje in ustvarjanje, v povezovanje ljudi na vseh področjih ljubiteljske kulture in kako organizirati pomoč pri promociji delovanja. Še posebej pa je pohvalno, da smo v zadnjih letih, tudi po njeni zaslugi, pričala porastu števila ljubiteljskih kulturnih skupin in interesnega združevanja predvsem mladih, ki so vključeni v dejavnost posameznega kulturnega društva, ter tudi vedno širšemu spektru kulturnega udejstvovanja društev in skupin.

Že leta 1995 je prevzela organizacijo vseslovenskega lutkovno-gledališkega maratona, na katerem so sodelovale delujoče otroške lutkovne skupine iz celotne države. V letu 1999 je na pobudo še takratnega *Srečanja mladih pesnikov in pisateljev Slovenije* sprejela organizacijo in idejo o poimenovanju tega festivala v *Festival Urška*, ki je v 15 letih z odličnim organizacijskim odborom,

Dobitnica Bernekerjeve plakete Andreja Gologranc in Andrej Čas, župan MO SG

ki ga vseskozi vodi, prerasel v osrednji slovenski literarni dogodek za še neveljavljene mlade literate v Sloveniji. Velik pečat je dodala tudi k vsebinsko uspešno izvedenemu programu v okviru *Evropske prestolnice kulture* leta 2012, kjer je Slovenj Gradec kot partnersko mesto nedvomno odigral pomembno vlogo. Bila je pobudnica za organizacijo *Anderličevih dnevov*, ki predstavljajo vsakoletni prerez ljubiteljske gledališke dejavnosti v Mislinjski dolini že od leta 2003. Prav tako smo lahko ponosni na vsakoletno, zdaj že tradicionalno izvedbo *Dneva ljubiteljske kulture*, ki se je že pred časom spremenil v *Teden ljubiteljske kulture*, ki tako dodatno utrjuje vlogo in pomen delovanja ljubiteljskih kulturnih društev v naši dolini.

Vsako leto uspešno organizira prikaz vseh dejavnosti, ki se odvijajo za posamezno sezono in vključujejo vse ljubiteljske skupine in posameznike. Veliko energije in truda je potrebno, da je vsako leto izveden celoten zastavljen program, ki tako na občinskem nivoju z izvedbo projektov oziroma srečanj in nastopov po posameznih področjih dejavnosti, na katerih se predstavljajo kulturna društva in posamezne skupine, pridobivajo strokovne ocene za nadaljnjo udeležbo na regijskih in državnih srečanjih ter tako upravičijo svoje delovanje in dodeljena finančna sredstva.

Gospa Andreja Gologranc je nedvomno ena od tistih ključnih oseb, ki že dolgo vrsto let deluje na področju razvoja in uresničevanja ljubiteljske

kulturne dejavnosti, predvsem v lokalnem okolju in tudi širše, pri čemer skrbi za aktivno ustvarjalnost vseh generacij in dostopnost kulturnih programov. Brez njene popolne predanosti, širokega poznavanja tovrstnih kulturnih zvrsti in nesebične pripravljenosti za sodelovanje in pomoč vsem, ki le-to potrebujejo, mnogih dosežkov ljubiteljske in kulture v širšem smislu v našem okolju ne bi mogli ustvariti, naša ljubiteljska kultura pa se ne bi mogla tako uspešno razvijati. Zato se ji zahvaljujemo in ji ob prejetju *Bernekerjeve plakete* iskreno čestitamo.

GOSPOD PETER PETROVIČ

Gospod Peter Petrovič se je rodil v kraju Blaubeuren pri Ulmu v Nemčiji, kamor so bili spomladi leta 1942 izgnani njegovi starši. Po vrnitvi v domovino je obiskoval osnovno šolo na Ptujju, po maturi na *Srednji tehnični šoli v Mariboru* je diplomiral na *Strojni fakulteti Univerze v Ljubljani*, potem pa si je ustvaril družino v Slovenj Gradcu in tu zastavil tudi svojo poklicno pot. Kot inženir ali v vodstvenih funkcijah je deloval v *Novi opremi*, *Tovarni meril*, *Gorenju Velenje*, *Lesni Slovenj Gradec* in *Elektru Slovenije*. Gospod Petrovič je bil ob poklicnih obveznostih tudi družbenopolitično aktiven: bil je aktiven član *Liberalnih demokratov Slovenije*, svetnik v občinskem svetu *Mestne občine Slovenj Gradec*,

Peter Petrovič prejema čestitke

poslanec v *Državnem zboru Republike Slovenije*, bil je aktiven tabornik in izvoljen za starešino *Zveze tabornikov Slovenije*. Peter Petrovič je ob vseh poklicnih zadolžitvah veliko časa namenjal tudi literarnemu ustvarjanju in slikarstvu.

V literarno ustvarjalnost je vpet skoraj štiri desetletja. Njegov knjižni prvenec je pesniška zbirka *Žarki včerajšnjega sonca*, poznejše besedno ustvarjanje pa je posvetil pripovedništvu v obliki novel in romanov. V obdobju od leta 1981 do 2017 je izdal pet knjižnih edicij, skozi katere so ga tudi strokovnjaki ovrednotili kot zrelega književnika, ki skozi dovršena prozna dela bralcem ponuja presunljiva spoznanja o človekovem bivanju in iskanju smisla. V dolgem literarnem ustvarjalnem obdobju je objavljajal v revijah *Hotenja*, *Iskanja*, *Machinatores (Makinatóres)* in, seveda, v slovenjgraških *Odsevanjih*.

Peter Petrovič je v svojih literarnih delih pronicljiv odlikovalec aktualnih družbenih doganj in posameznika v njih. Ni moralizator, tudi ne reševalec sveta, ampak trmasto nastavlja ogledalo družbeni resničnosti, ki praviloma ni lepa. Takšen je tudi njegov literarni jezik: hladen, racionalen in neizprosno stvaren. V literarnem sporočilu je Peter Petrovič angažiran avtor, a nikoli ideološko žugajoč.

Slikanje je ena izmed pomembnih Petrovičevih ustvarjalnih dejavnosti. Je član *Društva šaleških likovnikov*, ki je njegov likovni domicil,

saj ima tu možnosti za slikarsko ustvarjanje, izobraževanje ter skupinsko in avtorsko razstavljanje. Udeležil se je več likovnih kolonij, razstavljal doma in v tujini, v Slovenj Gradcu med drugim v galerijah *Mladinske knjige*, *Splošne bolnišnice*, *Knjižnice Ksaverja Meška* in v razstavnih prostorih *Zepterja*. Petrovičevo slikarstvo je zavezano tehnikam akvarel, olje in akril. V okviru svoje likovne dejavnosti je deloval tudi organizacijsko: v sodelovanju s *Turističnim društvom Slovenj Gradec* je organiziral več kot deset likovnih kolonij.

Petrovičeva zavezanost naravi in njenim blagodatim se kaže v njegovem taborništvu, kjer je prehodil pot od aktivnega tabornika do visokega funkcionarja. Dve in pol mandatni obdobji je predsedoval tudi *Društvu Odsevanja*. V tem času je vzorno vodil društveno dejavnost in pomembno prispeval, da se je revija ohranila tudi v finančno težjih časih. Ob tem je bil tudi sam ustvarjalec in sooblikovalec podobe revije.

Peter Petrovič je eden tistih ustvarjalcev na področju ljubiteljske kulture, ki si s svojim ustvarjalnim literarnim in likovnim opusom ter predanim organizacijskim delom nedvomno zasluži, da mu podelimo *Bernekerjevo plaketo*, ob čemer mu iskreno čestitamo ter želimo še veliko ustvarjalnega elana tudi v prihodnje.

GLASBENA SKUPINA SUHA JUŽINA BAND

Pisalo se je leto 2003, ko sta ustanovna člana, Iztok Hirtl in Benjamin Pirnat, poleg sodelovanja v drugih glasbenih projektih ter skupinah, ustanovila prvotni trio *Suha Južina Band*. Sestavljali so ga pevec, kitarist, avtor, aranžer Iztok Hirtl, pevec, kitarist, avtor, aranžer Jani Legner in kontrabasist, avtor, skladatelj in kitarist Benjamin Pirnat. Z repertoarjem, ki je bil sestavljen iz šaljivih priredb znanih skladb, ki so bile aranžersko tako prirejene, da jih poslušalec sprva ni zlahka prepoznal, je trio *Suha Južina Band* nastopal na otvoritvah razstav in drugih dogodkih v *Mestni občini Slovenj Gradec* in v sosednjih občinah. Zaradi zasedenosti z drugimi projekti je kitarista Janija Legnerja zamenjal orgličar in tolkalist Marko Kristan.

Marko, Iztok in Benjamin so že sodelovali v projektu glasbene skupine *Ilex* in v kulturnem društvu Slovenj Gradec od leta 1987. S pridružitvijo Marka Kristana je *Suha Južina Banda* prevzela organizacijo festivala *Proštok*, ki se je že 17-krat odvijal na domačiji pri Proštu na Gradišču in je reminiscenca razvpitega festivala s konca šestdesetih: *Woodstocka*. Ta festival je pritegnil sodelujoče umetnike iz Nemčije, Hrvaške, Avstrije, Srbije in Slovenije. Na tem festivalu so se poleg večernih kulturnoumetniških programov odvijale tudi popoldanske ustvarjalne delavnice za otroke in mladino. Po relativno kratki tradiciji je festival postal izjemno prepoznaven v lokalnem, pa tudi državnem merilu in širše.

Trio *Suha Južina Band* organizira tudi festival *Maska fest* v spomin na pokojnega glasbenika,

trobentarja, člana skupine *Ilex* Primoža Terglava. Ker je bil Primož tudi ljubitelj jazza, je festival obarvan predvsem jazzovsko, na njem pa večkrat sodelujejo priznani jazzovski izvajalci in skupine.

Trio *Suha Južina Band* je s čedalje bolj šaljivim repertoarjem priredb in avtorskih skladb sodeloval poleg odmevnih koncertov po Sloveniji tudi v kulturnih programih srečanj partnerskih mest v okviru *Mestne občine Slovenj Gradec*, sodeloval pa je tudi na gostovanjih s pevskimi zbori doma in na tujem.

V letih do danes se je triu *Suha Južina Band* pridružilo še nekaj glasbenikov: tolkalisti Jani Viher, Boris Strmčnik, Danilo Karlin, violinistka Špela Huzjak, kot gostja pevka in kitaristka Vera Trafella. Po zadnjem odmevnem koncertu v partnerskem mestu Hauzenberg v Nemčiji leta 2015 se je zasedba korenito spremenila. Zaradi zasedenosti z drugimi projekti je orgličarja in tolkalista Marka Kristana zamenjala violinistka profesorica Jerica Borković, pridružili so se kontrabasist Gregor Kragelnik, tolkalist Nejc Hartman in vokalistka Alina Hirtl. V tej zasedbi je skupina *Suha Južina Banda* posnela že nekaj kratkih zvočnih filmov, ki so na ogled na spletnem portalu *YouTube* in jih je skupina uspešno in odmevno promovirala na koncertih v tujini in v okviru srečanj partnerskih mest.

Zaradi dolgoletnega uspešnega delovanja, ogromnega števila nastopov doma in v tujini ter pomembne promocije našega mesta in njegovih glasbenih ustvarjalcev si glasbena skupina *Suha Južina Band* Bernekerjevo plaketo nedvomno zasluži, ob čemer jim iskreno čestitamo.

Glasbena skupina *Suha Južina Band* in župan *Mestne občine Slovenj Gradec*

Mestna občina Slovenj Gradec

OBMOČNA IZPOSTAVA SLOVENJ GRADEC

Francetova 5, 2380 Slovenj Gradec

tel.: + 386 (0)2 88 12 460 / fax: + 386 (0)2 88 12 461

e-pošta: oi.slovenj.gradec@slkd.si

Epigraf

Vsebinam urejamo obliko

**GRAFIČNO OBLIKOVANJE
UREDNIŠTVO
PRODUKCIJA TISKOVIN**

041 512 758
info@epigraf.si
www.epigraf.si

CERDONIS

Z A L O Ž B A

STARI TRG 278, SLOVENJ GRADEC

02 88 56 702, 041 627 496

info@cerdonis.si

www.cerdonis.si·info@cerdonis.si

ODSEVANJA - revija za leposlovje in kulturo

Izdajatelj in založnik: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec in Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec

Uredniški odbor: Andrej Makuc (glavni in odgovorni urednik), Blaž Prapótnik (oblikovalec in tehnični urednik), Maja Martinc, Maša Čas in Tatjana Knapp

Izdajateljski svet: Andrej Makuc, Blaž Prapótnik, Jože Potočnik, Jani Rifel, Niko R. Kolar, Ivan Karner in Martina Šisernik; nadzorni odbor: Franjo Murko (predsednik), članci Andreja Gologranc in Draga Ropič
Častno razsodišče: Niko R. Kolar, Marijana Vončina, Janez Žmavc

Lektoriranje: Nina Vožič Makuc

Naslov: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec, Ronkova 4 (knjižnica), 2380 Slovenj Gradec, tajnica Martina Šisernik

Fotografije: Tomo Jeseničnik, Primafoto - Primož Podjavoršek, stalni sodelavci ter arhiva Odsevanj in JSKD

Grafično oblikovanje: Epigraf, Blaž Prapótnik, s. p., tel.: 041 512 758, info@epigraf.si

Distribucija: Cerdonis, d. o. o., Stari trg 278, Slovenj Gradec, tel.: 059 010 576, info@cerdonis.si

Produkcija: Epigraf, 300 + 50 izvodov, marec 2018 **Cena:** 6,5 EUR - naročniki 6 EUR

NA PLATNICAH

Zadnja stran:
Jerneja
Smolnikar,
Navznoter,
2017,
mešana tehnika,
50 x 70 cm

Jerneja
Smolnikar,
*Per aspera
ad astra (Preko
trnja do zvezd)*
2016,
70 x 130 cm

